

Vappu Renko, Minna Ruusuvirta, Sanna Forsell ja Maunu Häyrynen

Kulttuurialan kolmannen ja neljännen sektorin rooli

Katsaus kulttuurialan kolmanteen ja neljäljanteen sektoriin kuntien kulttuuritoiminnassa sekä paikallisessa ja alueellisessa kehittämisessä

30.11.2018

Cuporen työpapereita 8

Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore

© Tekijät ja Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö 2018

ISBN 978-952-7200-33-9 (pdf)

ISSN 2343-2284 (pdf)

SISÄLLYS

1	JOHDANTO JA TAUSTA	4
2	TOIMIJANÄKÖKULMIA KULTTUURIALAN KOLMANNEN SEKTORIN ROOLIIN.....	13
2.1	Toiminnan tavoitteita ja merkityksiä.....	13
2.2	Kulttuuripalveluiden toteuttaminen kunnissa ja yhteistyö.....	22
2.3	Yhteenveto.....	30
3	KUNTANÄKÖKULMIA KULTTUURIALAN KOLMANNEN SEKTORIN ROOLIIN.....	32
3.1	Yhteistyön tavoitteita	32
3.2	Toimintamuodot nyt ja tulevaisuudessa	39
3.3	Yhteistyön mahdollisuudet ja haasteet	48
3.4	Yhteenveto.....	53
4	TYÖPAJA	56
5	LOPUKSI.....	59
	LÄHTEET	67
	LIITE 1. KYSELYLOMAKE, VALTAKUNNALLINEN TOIMIJAKYSELY	70
	LIITE 2. KYSELYLOMAKE, PAIKALLINEN TOIMIJAKYSELY	75
	LIITE 3. KYSELYLOMAKE, VALTAKUNNALLINEN KUNTAKYSELY	78

1 JOHDANTO JA TAUSTA

Suunniteltu maakunta- ja sote-uudistus saattaa lähivuosina muokata radikaalisti uudelleen kuntien tehtäväkenttää. Näillä näkymin merkittävä osa kuntien nykyisiä tehtäviä, ennen muuta sosiaali- ja terveyspalvelut, siirtyisi uusien maakuntien hoidettaviksi. Maakunnat vastaisivat myös laajemmin alueellisista kehittämistehtävistä sekä maakunnallisen identiteetin ja kulttuurin edistämisestä. Mikäli tehtävät siirtyvät suunnitellusti, kuntien elinvoima- ja sivistysrooli korostuu: kunnat vastaavat jatkossakin muun muassa osaamisen, sivistyksen, terveyden ja hyvinvoinnin edistämisestä sekä kulttuuri-, liikunta- ja muista vapaa-ajan palveluista. (Valtiovarainministeriö 2017, 10–11.) Opetus- ja kulttuuripalveluista tulisi tällöin kuntien suurin yksittäinen toimiala, jonka ennakoitu osuus kuntien toimintamenoista lähennee kahta kolmasosaa (Valtiovarainministeriö 2017). Maakunta- ja soteuudistus merkitsisi samalla kuntien toimintaresurssien supistumista. Toimintaympäristön monimuotoistuksessa kuntien toimialojen on joka tapauksessa suuntauduttava yhteistyöhön toistensa, maakuntahallintojen ja hallinnon ulkopuolisten toimijoiden kanssa. Jälkimmäisistä kolmas sektori, julkishallinnon ulkopuolella toimivat ja voittoa tuottamattomat järjestöt tai yhdistykset, muodostaa huomattavan osan. Kolmannen sektorin lisäksi on hahmottumassa kasvava neljäs sektori, jolla tarkoitetaan järjestäytymätöntä kansalaisaktivismia tai -toimintaa, joka organisoituu kevyesti ja toimii nopeasti esimerkiksi sosiaalisen median avulla.

Tulevaisuuden kunnassa kulttuuri kytkeytyy kuntien päätehtävään huolehtia asukkaiden elämisen mahdollisuuksista sekä yritysten ja yhteisöjen elinvoimaisuudesta (Tulevaisuuden kunta -hanke, ks. Valtiovarainministeriö 2017). Kuntien strategiadokumenteissa taiteella ja kulttuurilla on jo nähty myönteistä merkitystä etenkin kunnan imagoon ja vetovoimaisuuteen, talouteen sekä asukkaiden hyvinvointiin (Saukkonen & Ruusuvirta 2012). Kulttuurin roolit identiteettien, yhteisöllisyyden ja kansalaislähtöisyyden vahvistajana sekä kuntalaisten arkielämän merkityksellistäjänä ovat nousseet tai nousemassa keskusteluun. Toisaalta kuntien kasvavina haasteina ovat korostuneet nopeasti muuttuvat identiteetit ja kulttuurierot, kulttuurinen epätasa-arvo, resurssien epätasainen kohdentuminen sekä hallinnan monimutkaistuminen ja etäännyminen paikallisesta arjesta. Sivistys- ja kulttuuritoimialat tulevat vähintään painottumaan uudella tavalla osana kuntien roolia elinvoimaisuuden ja hyvinvoinnin edistäjinä.

Kulttuurin merkitys korostuu hallinnon sektorirajojen madaltuessa: kulttuuri ei ole yksin kulttuuritoimialan asia vaan liittyy tavalla tai toisella kaikkiin kunnan tehtäväalueisiin. Kulttuurin laajempi huomioiminen tulevaisuuden kunnassa edellyttää toimintatapojen muutosta. (Häyrynen 2017.) Osassa kuntia kulttuuritoimintaa ja sen yhteistyömalleja on jo asemoitu uudelleen. Suomen Kuntaliiton Kunnat 2021 -kehittämisohjelmassa (2018) on ennakoitu tulevaisuuden sivistyskuntaa, jossa kunnan valinnat johtavat vaihtoehtoihin kehityspolkuihin riippuen esimerkiksi sen yhteistyökyyvystä eri suuntiin muuttuvassa toimintaympäristössä.

Toimialojen välisen poikkihallinnollisen yhteistyön lisäksi kunnissa kasvaa tarve toiminnan kehittämiseen ja laajentamiseen verkostojen ja kumppanuuksien avulla. Tämä korostaa kolmannen ja neljännen sektorin roolia. Kolmannen sektorin merkitystä julkishallinnon yhteistyökumppanina ovat kasvattaneet myös yksityisen sektorin suurempaa roolia palvelutuotannossa korostavat politiikkasuunnaukset (ks. esim. Alapuro & Stenius 2010). Taloudelliset taantumakaudet ja talouden epävarmuus ovat osaltaan luoneet kunnille paineita uudistaa palvelutuotantoaan.

Yhteistyö nähdään vahvana kulttuuritoiminnan mahdollistajana kunnissa myös parhaillaan valmisteilla olevassa lakiehdotuksessa kuntien kulttuuritoiminnasta¹, jossa kolmas ja neljäs sektori mainitaan mahdollisina yhteistyökumppaneina². Lakiehdotuksessa todetaan myös, että kuntien täytyy pohtia toimintakäytäntöjään, jotta yhteistyö muuttuvan kolmannen sektorin ja kasvavan neljännen sektorin kanssa on mahdollista myös tulevaisuudessa. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018, 22–24.)

Kuntien kulttuuritoimialoilla on tähänkin asti ollut laajaa ja monipuolista yhteistyötä kolmannen sektorin kanssa (Ruusuvirta & Renko 2018; Ruusuvirta & Saukkonen 2014), Taiteen ja kulttuurin kentällä kolmas ja neljäs sektori ovat keskeisiä ja merkittäviä toimijoita, jotka tuottavat suuren määrän taide- ja kulttuuripalveluja, kokoavat ihmisiä kulttuuriharrastusten piiriin sekä edistävät erilaisia tavoitteita. Kolmannen ja neljännen sektorin yhteisöihin keskittyy paljon asiantuntemusta, jota esimerkiksi julkinen valta hyödyntää suunnittelu- ja ohjelmatyössään. (Esim. Heiskanen ym. 2005.) Kolmas sektori on usein julkisia organisaatioita nopeampi ja innovatiivisempi reagoimaan esiin nouseviin ongelmiin sekä kehittämään ja ottamaan käyttöön uusia toimintatapoja (Bergman 2010; Henderson 1993). Toiminnan mahdollistamisessa ratkaiseva painoarvo on julkishallinnon avoimella ja ennakkoluulottomalla kokeilukulttuurilla sekä tätä tukevilla verkostoilla ja kumppanuuksilla (Andersen 2008; Vigier 2007; Mulgan 2006). Tämä näkemys kunnasta palvelualustana vastaa ajatusta

¹ Lakia kuntien kulttuuritoiminnasta uudistetaan parhaillaan. Lain uudistamiseksi asetetun työryhmän toimikausi päättyy syyskuussa 2018. Ehdotettu uusi laki korvaisi nykyisen vuodelta 1992 peräisin olevan lain (728/1992). Ks. Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018.

² Lakiehdotuksen yleisperusteluissa todetaan, että ”oman tuotannon lisäksi kunta voi hankkia kulttuuripalveluja yksityisiltä palveluntuottajilta tai toiselta kunnalta sekä toteuttaa yhteistyö- ja ostopalvelutuotantoa toisten kuntien, yritysten ja kolmannen sektorin kautta. Viime vuosina on lisääntynyt myös uudenlainen löyhästi järjestäytyneet toiminta, kuten erityyppiset pop up -tapahtumat, jota kutsutaan neljänneksi sektoriksi.”

julkisesta tukiorganisaatiosta, joka mahdollistaa kansalaislähtöisiä yhteiskunnallisia innovaatioita.

Samalla kun kulttuurin rooli yleisessä kunta- ja kaupunkikehityksessä kasvaa ja kulttuuritoiminta kytkeytyy yhä enemmän myös kunnan muiden toimialojen tehtäviin, kulttuuripalveluja tuottavien kolmannen sektorin toimijoiden roolit kattavat uusia tavoitteita ja aiempaa laajempia kokonaisuuksia. Uusien maakuntien roolia maakunnallisen identiteetin ja kulttuurin edistämisessä on toistaiseksi selvitetty vain niiden vastuulle jatkossa kuuluvan kulttuuriympäristön osalta, minkä yhteydessä sivuttiin maakuntien ja järjestöjen yhteistyötä (Antikainen ja muut 2018). Kuntien ja kolmannen sektorin toimijoiden tulevat yhteistyömuodot ja -rakenteet sekä tavoitteet ja roolit, joita julkinen sektori asettaa kolmannen sektorin toiminnalle, ovat vielä muotoutumassa.

Kolmannen sektorin rooli tunnustetaan opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategiassa (2017). Kuitenkin tieto taiteen ja kulttuurin kolmannesta ja neljännestä sektorista on edelleen hajanaista, vaikka etenkin kulttuurialan kolmannen sektorin toimintaa on selvitetty eri yhteyksissä. Lisäksi tiedot monilta keskeisiltä aloilta ja alueilta ovat suhteellisen vanhoja ja niiden perusteella on vaikea tehdä luotettavia päätelmiä nykytilanteesta. Tarvetta onkin selvitykselle kolmannen ja neljännen sektorin toiminnasta ja merkityksestä kulttuuripalvelujen tuottajana. Käsillä oleva selvitys tukee osaltaan myös kuntien kulttuuritoiminnasta annetun lain uudistamista sekä taide- ja kulttuuripolitiikan aluetietoperustan valmistelua.

Selvityksen tavoitteet ja toteutus

Käsillä olevan, opetus- ja kulttuuriministeriön tilaaman selvityksen ensimmäisenä päätavoitteena on *kartoittaa kulttuurialan kolmannen ja neljännen sektorin nykyistä roolia paikallisen ja alueellisen kehittämisen näkökulmasta*. Paikallisen ja alueellisen kehittämisen tavoitteena on muun muassa kansalaisten hyvän elämän ja yritysten menestymisen edellytysten edistäminen (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2014). Tämän osana nähdään selvityksessä myös kulttuuritoiminta. Nykytila kartoitetaan sekä kolmannen ja neljännen sektorin toimijoiden että kuntien näkökulmista. Kolmannen ja neljännen sektorin näkökulmaa kartoitettiin kysely- ja tapaustutkimuksina. Kuntien näkökulmaa kartoitettiin sekä valtakunnallisesti kyselytutkimuksena että tapaustutkimuksina valituissa kuudessa kohdekunnassa (Espoo, Masku, Pori, Sipoo, Somero ja Turku). Kohdekuntien yhteydessä tarkastellaan myös maakuntien roolia.

Selvityksen toisena päätavoitteena on *arvioida kolmatta ja neljättä sektoria koskevia muutostekijöitä*, jotka vaikuttavat jatkossa kuntien toimintaan ja erityisesti kulttuuritoimintaan. Arviointi toteutetaan kartoituksen tuottamien havaintojen pohjalta. Muutostekijöihin liittyen järjestettiin myös työpaja asiantuntijoille ja kohdekuntien sekä kolmannen ja neljännen sektorin kulttuuritoimijoille (ks. luku 4).

Käsillä olevan selvityksen toteuttajia ovat Turun yliopiston maisemantutkimuksen oppiaine sekä kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. Turun yliopiston maisemantutkimuksen oppiaineen painopisteisiin kuuluvat kulttuurisuunnittelu, osallistuva suunnittelu ja taidekehittäminen. Turun yliopistossa selvitystä toteuttivat maisemantutkimuksen professori Maunu Häyrynen sekä projektitutkija, FM, AmO, muotoilija Sanna Forsell. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore on maan ainoa kulttuuripoliittiseen tutkimukseen ja asiantuntijatietoon erikoistunut tutkimuskeskus. Kuntatutkimus, kolmannen sektorin rooli ja alueellinen näkökulma ovat vahvasti läsnä Cuporen tutkimustoiminnassa. Cuporessa selvityksen parissa työskentelivät tutkija, KTM, YTM Minna Ruusuvirta ja tutkija, VTM, FM Vappu Renko.

Selvitys muodostui kahdesta osatehtävästä: kartoituksesta sekä arvioinnista ja raportoinnista. Kartoituksen ja arvioinnin tulokset on koottu tähän selvitykseen, jonka tarkoituksena on tukea kuntien kulttuuritoiminnan ja yhteistyön sekä kulttuurialan kolmannen ja neljännen sektorin kehittämistä.

Selvityksen rakenne

Selvityksen aineiston tuottaneiden kyselyjen ja haastattelujen tuloksia tarkastellaan erikseen kolmannen ja neljännen sektorin toimijoiden näkökulmasta luvussa 2 ja kuntien näkökulmasta luvussa 3. Tulosten arviointia varten järjestetyn työpajan keskustelut esitellään luvussa 4. Tuloslukujen pohjalta kootut johtopäätökset ja toimenpide-ehdotukset esitetään luvussa 5.

Aineisto ja menetelmät

Selvityksen aineiston kokosivat kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore sekä Turun yliopisto. Cupore kokosi aineistoa valtakunnallisella tasolla ja toteutti kaksi kyselyä: yhden Manner-Suomen kunnille ja toisen valtakunnallisille kolmannen sektorin toimijoille. Turun yliopisto kohdisti alueellisen ja maakunnallisen tarkastelun tietyille alueille: Espoon, Mas-kun, Porin, Sipoon, Someron ja Turun kuntiin sekä Satakunnan ja Varsinais-Suomen maakuntiin. Kohdekunnissa toteutettiin haastatteluja kolmannen sektorin toimijoiden sekä kuntien ja maakuntien edustajien kanssa sekä kysely kolmannen sektorin toimijoille.

Kohdekunnat valittiin erilaisten sijaintien, kokojen ja kulttuuritoiminnan profiilien perusteella sekä aiemmin tapahtuneiden kuntaliitosten (Masku) takia. Tavoitteena oli saada mahdollisimman monipuolinen kuva kulttuurialan kolmannen ja neljännen sektorista toimijoilta sekä kuntien ja maakuntien edustajilta. Kohdekunnista löytyi myös tuoreita vaihtoehtomalleja ja kokeiluja kulttuuritoiminnan järjestämiselle yhteistyössä kolmannen ja neljännen sektorin kanssa. Varsinais-Suomen ja Satakunnan maakunnat ovat toiminnoiltaan ja kulttuurikentiltään erilaisia.

Kyselyiden ja haastattelujen lisäksi Turun yliopisto järjesti työpajan kartoituskierroksiin osallistuneille, muille kulttuuritoimialan edustajille hallinnon eri tasoilta, kolmannen ja

neljännen sektorin kulttuuritoimijoille sekä asiantuntijoille ja tutkijoille. Työpajassa esiteltiin alustavia tuloksia sekä keskusteltiin kolmatta ja neljättä sektoria koskevista muutostekijöistä, uusista yhteistyömuodoista ja toimintamalleista.

Koko raportin aineisto kuvataan kuviossa 1. Seuraavassa esitellään tarkemmin kukin aineisto ja aineistonkeruun prosessi.

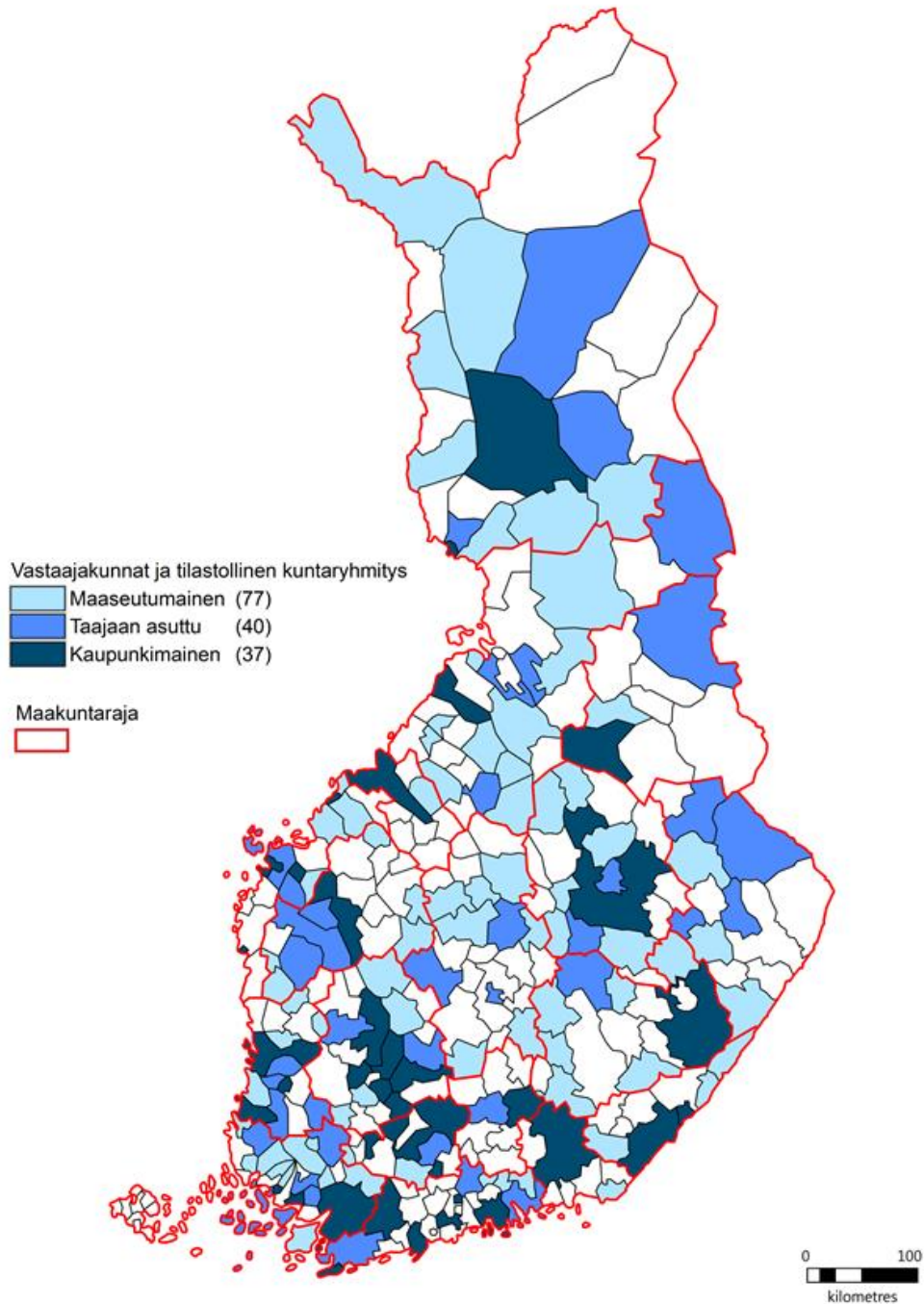
Kuvio 1. Raportin aineisto.

Kyselyt	Haastattelut	Työpaja
<ul style="list-style-type: none"> - Valtakunnallinen kysely Manner-Suomen kunnille (vastaajia 154, vastausprosentti 52,2) - Valtakunnallinen kysely kolmannen sektorin toimijoille (vastaajia 17, vastausprosentti 39,5) - Kysely paikallisille kolmannen sektorin toimijoille kohdekunnissa (vastaajia 16) 	<ul style="list-style-type: none"> - Toimijaverkkohaastattelut kohdekunnissa - Haastateltuja 26 (kolmannen sektorin toimijoita 15, neljännen sektorin toimijoita 3, kuntien edustajia 6, maakuntien edustajia 2) 	<ul style="list-style-type: none"> - Työpaja kulttuuritoimijoille ja asiantuntijoille: kunnan sekä kolmannen ja neljännen sektorin yhteistyö kulttuurin alalla, 19.4.2018 - Osallistujia 24

Kyselyt

Valtakunnallinen kuntakysely koski kolmannen sektorin toimintaa ja merkitystä kulttuurin toimialalla. Kysely lähetettiin kaikkien Manner-Suomen kuntien kulttuurivastaaville ja siihen vastasi 7.3.2018 mennessä 52,2 prosenttia kunnista (154 kuntaa) (Kartta 1). Kyselyyn vastasi suhteessa hieman enemmän kaupunkimaisia ja taajaan asuttuja kuin maaseutumaisia kuntia: kaupunkimaisia kuntia oli vastaajista 24 prosenttia (osuus kaikista Manner-Suomen kunnista 19 %), taajaan asuttuja 26 prosenttia (21 %) ja maaseutumaisia 50 prosenttia (59 %). Kokonaisuudessaan vastaajien jakautuminen kuntatyyppin mukaan vastasi suhteellisen hyvin koko Manner-Suomen jakaumaa. Kyselyyn vastanneista kuntien kulttuurivastaavista lähes puolet (45 %) oli työskennellyt kunnan kulttuuritoimessa yli kymmenen vuotta.

Kartta 1. Kyselyyn vastanneet kunnat ja tilastollinen kuntaryhmitys.

Valtakunnallisille kolmannen sektorin organisaatioille suunnattu toimijakysely (*valtakunnallinen toimijakysely*) koski kolmannen sektorin toimintaa, yhteistyötä ja muutostekijöitä kulttuurin alalla. Kysely kohdistettiin kulttuurialan valtakunnallisille kolmannen sektorin edustajille eli valtakunnallisille toimijoille, joilla on yhteisöjäseniä, jotka toimivat kulttuurin ja

hyvinvoinnin aloilla ja kokoavat harrastus- ja/tai ammattilaistoimijoita. Kysely lähetettiin 43 toimijalle, joista kyselyyn vastasi 16.5.2018 mennessä 39,5 prosenttia (17 toimijaa). Suppea vastaajajoukko kuvaa rajatusti laajaa kolmannen sektorin valtakunnallista toimijakenttää. Toimijakysely koski vastaajien toimintaa kulttuurin alalla, jolla tarkoitettiin ammatillista ja harrastuspohjaista taiteellista ja kulttuurista työtä ja toimintaa sekä kulttuuriperinnön vaalimista, tallentamista ja säilyttämistä. Kyselyyn vastanneiden yhteisöjen perustamisvuodet vaihtelivat vuodesta 1906 vuoteen 2003. Toimijoiden ilmoittama jäsenmäärä vaihteli huomattavasti kymmenistä kymmeneen tuhansiin jäseniin; usea valtakunnallinen yhteisö toimii lukuisien jäsenjärjestöjen katto-organisaationa. Kuntajäseniä oli kolmella vastanneista yhteisöistä. Vastanneiden yhteisöjen päätehtävät liittyvät kulttuuritoiminnan kehittämiseen, edunvalvontaan, ammatillisen ja taiteellisen tason ylläpitämiseen sekä aatteellisten päämäärien ja toimintaedellytysten edistämiseen. Enemmistöllä vastanneista yhteisöistä kulttuuritoiminnan osuus koko toiminnasta on hyvin merkittävä (88 %) tai vähintään jonkin verran merkittävä.

Kolmas kysely kohdistettiin paikallisille kolmannen sektorin toimijoille kohdekunnissa (*paikallinen toimijakysely*). Kysely kartoitti kohdekuntien (Espoo, Turku, Sipoo, Pori, Masku, Luumäki) kulttuurialan kolmannen ja neljännen sektorin nykytilaa paikallisen ja alueellisen kehittämisen näkökulmasta sekä arvioi sektoreita koskevia muutostekijöitä. Kysely oli valtaosin yhtenevä valtakunnallisen toimijakyselyn kanssa. Webropol-kyselylinkki ja saatekirje lähetettiin sähköpostilla erilaisista kuntien epävirallisista sähköpostilistoista koostuville joukoille. Kysely oli auki 7.5.–20.5.2018 ja siihen vastasi 16 paikallista kolmannen sektorin toimijaa. Vastauksia saatiin varsin tasaisesti jokaisesta kohdekunnasta (Espoo 4 kpl, Luumäki 2 kpl, Masku 2 kpl, Pori 3 kpl, Sipoo 1 kpl ja Turku 3 kpl). Yksi toimija jätti vastaamatta kyseeseen kohtaan.

Kyselyyn vastasi erilaisia kulttuurialan kolmannen sektorin toimijoita. Edustettuina oli esimerkiksi lastenkulttuuritoimijoita, tiettyjen alueiden toimijoita kuten omakotiyhdistyksiä, taiteilijaseuroja, musiikki- ja teatterialan sekä ympäristö- ja retkeilyalan toimijoita ja kulttuurialan osuuskuntia.

Haastattelut

Haastattelut toteutettiin kohdekunnissa (*paikalliset toimijahaastattelut*). Niissä syvennettiin valtakunnallisten kyselyjen tuloksia, tarkennettiin käsitystä kulttuurialan kolmannen ja neljännen sektorin toimijoista kunnissa sekä pyrittiin saamaan kattava ja monipuolinen kuva kohdekuntien kulttuurin kentästä ja kehityssuunnista. Haastattelut järjestettiin 5.1.–28.3.2018. Haastateltavina oli yhteensä 26 kulttuurialan kolmannen ja neljännen sektorin toimijaa sekä kuntien ja maakuntien edustajaa. Joukosta kolmannen sektoreiden edustajia oli enemmistö (15 kpl). Kuntien edustajia oli kuusi, neljännen sektorin toimijoita kolme ja maakuntien edustajia kaksi. Neljännen sektorin toimijoista osa toimi myös kolmannella sektorilla.

Kulttuurialan kolmannen ja neljännen sektorin toimijoita pyrittiin tavoittamaan haastateltaviksi mahdollisimman monipuolisesti kulttuuritoiminnan eri alueilta. Neljännen sektorin toimijoita oli vaikea tavoittaa. Vaikka sosiaalinen media on sektorin luonteva viestintäkanava, yhteyden saaminen oli vaikeaa etenkin koska monet neljännen sektorin aktiiviset toimijat toimivat useissa eri rooleissa. Kolmannen ja neljännen sektorin haastattelujoukko koostui sekä kapeasti että laajasti katsottuna kulttuurin eri osa-alueiden edustajista sekä yhdestä kulttuuripalveluita tuottavasta yrittäjästä, jolla oli kunnassaan maakunta- ja sote-uudistuksen kannalta merkittävä kulttuuritoimijan, tuottajan ja koordinoijan rooli. Ainakin kolme haastateltavaa toimi kulttuurialan neljännellä sektorilla Facebook-ryhmien pääkäyttäjänä. Mukana haastatteluissa oli kuvataiteilijoita, teatterialan edustajia, musiikkialan toimijoita, kirjailijoita ja sanataiteilijoita. Haastateltavina oli lisäksi hyvinvointialaan liittyviä järjestöjä, eläkeläisliitto sekä paikallisia kotiseutu- ja kyläyhdistyksiä, joiden toimintaan kulttuuritoiminnan järjestäminen olennaisesti kuului. Haastatellut toimivat usein rinnakkain monessa roolissa kulttuuritoiminnan moottoreina, muina toimijoina ja/tai harrastajina. Moni haastateltava oli mukana useissa järjestöissä ja saattoi samaan aikaan toimia taiteilijana. Haastateltavina oli esimerkiksi kulttuurialan ja -tuotannon opettajia, joilla oli kulttuuritoiminnan kenttään laaja tuntuma opetuksensa kautta ja jotka osallistuivat aktiivisesti kolmannen sektorin kulttuuritoimintaan esimerkiksi jäsenenä, harrastajina tai vapaina taiteilijoina. Haastateltavissa oli mukana myös kulttuurialalla toimivia kunnallispoliitikkoja.

Kunnista ja maakunnista haastateltavina oli edustajia viidestä eri kunnasta (Sipoo, Turku, Espoo, Masku, Pori) sekä kahdesta maakunnasta (Varsinais-Suomi, Satakunta). Kuudes kunta jäi haastateltavista pois, sillä kunta (Luumäki) oli ostanut kulttuuripalvelun tuottamisen sitä tuottavalta yrittäjältä. Kunnista haastateltaviksi pyrittiin saamaan henkilöitä, jotka tekivät eniten yhteistyötä kolmannen tai neljännen sektorin kanssa. Maakunnan liittojen haastateltavilla oli vastuualueena kulttuuri. Haastatellut kuntien ja maakuntien edustajat olivat tekemisissä kulttuurin kanssa myös harrastusten ja luottamustoimien kautta, kuten monet haastatelluista kolmannen ja neljännen sektorin toimijoistakin.

Haastattelut sovittiin puhelimitse ja sähköpostitse. Saatekirjeessä kerrottiin tutkimuksen taustoista ja tavoitteista sekä haastattelun teemoista. Kaikki haastattelut toteutettiin teemahaastatteluina. Lähtökohtaisesti kuntien ja maakuntaliittojen haastateltaville oli samansuuntaiset teemakysymykset kuin kolmannen ja neljännen sektorin toimijoille. Kysymyksiä räätälöitiin haastateltavan toimintaan sopiviksi. Keskustelun edetessä ne teemat, joista syntyi enemmän keskustelua, käsiteltiin perusteellisemmin. Vaikka teemarunko ohjasikin haastatteluja, haastattelijä myös johdatteli haastattelujen kulkua lisäkysymyksin tai keskustellen, mikä on otettu huomioon niiden tulkinnassa. Haastattelut tehtiin pääasiassa puhelimitse niin, että keskustelu nauhoitettiin, mihin pyydettiin erikseen lupa haastateltavilta. Paria haastateltavaa käytiin henkilökohtaisesti tapaamassa. Haastattelut kestivät keskimäärin tunnin. Haastateltavat saivat myös ehdottaa uusia nimiä haastateltaviksi. Haastattelutiedot on raportissa anonymisoitu lukuun ottamatta yhtä haastattelulainausta, jonka lähteeltä on saatu lupa nimeämiseen.

Haastatteluilla haluttiin tavoittaa käsityksiä taiteen ja kulttuurin merkityksistä ja vaikutuksista (vrt. Saukkonen & Sivonen 2016, 77). Kulttuuri voidaan määritellä kapean taide- ja perinneperusteisesti kattamaan (taiteellisen) luovan työn, ”korkeakulttuurin” ja kulttuuriperinnön erilaisten kulttuuripalvelujärjestelmien välityksellä tai laajasti kattamaan ihmiskunnan elämänmuodot, perusoikeudet, arvojärjestelmät, perinteet ja vakiintuneet toimintamuodot (Heiskanen 2015, 20). Kulttuurin käsitteen moniselitteisyyden vuoksi kysyttiin jo haastattelun alussa, miten toimijat käsittävät kulttuurin, minkä lisäksi haastateltava sai kertoa toimijuudestaan ja vuorovaikutussuunnistaan kulttuurin kentällä. Haastateltavia pyydettiin pohtimaan vahvuuksiaan, heikkouksiaan ja kehittämistarpeitaan yhteistyössä kulttuurin alalla. Tärkeää oli saada kuntien edustajilta kuva kuntien panostuksista esimerkiksi rahoituksen, sopimuskäytäntöjen tai muiden yhteistyöjärjestelyjen kautta. Haastateltavilta tiedusteltiin, miten he kokevat kulttuurin kolmannen ja neljännen sektorin toiminnan merkityksen kulttuuripalveluiden tuottajana. Lisäksi haastateltavia pyydettiin arvioimaan kulttuurialan kolmannen ja neljännen sektorin nykytilaa ja tulevaisuutta paikallisen ja alueellisen kehittämisen näkökulmasta sekä kolmannen ja/tai neljännen sektorin merkittäviä vahvuuksia, heikkouksia ja kehittämistarpeita kulttuuritoiminnan ja -palvelujen toteuttajana kunnassa.

Työpaja

Työpaja kulttuuritoimijoille ja asiantuntijoille: kunnan sekä kolmannen ja neljännen sektorin yhteistyö kulttuurin alalla järjestettiin 19.4.2018 Espoon modernin taiteen museo EMMAssa. Työpajan tavoitteena oli karttoitusvaiheen havaintojen pohjalta arvioida yhteisesti keskeisiä kolmatta ja neljättä sektoria koskevia muutostekijöitä sekä tunnistaa uusia ja esiin nousevia yhteistyömuotoja ja toimintamalleja, joilla mukautua kuntien kulttuuritoimialan muuttuvaan asemaan, resursseihin sekä tehtäväkenttään ja sen muutokseen. Kutsut tapahtumaan lähetettiin sähköpostitse valikoiduille henkilöille monialaisen keskustelun toteuttamiseksi. Työpajaan osallistui 24 kulttuurialan vaikuttajaa. Osallistujina oli kuntien ja kolmannen sektoreiden edustajia, esimerkiksi kulttuurialan viranhaltijoita kunnista ja maakunnan liitoista, taiteilijoita, muotoilijoita sekä sirkusalan, kotiseutu- ja ympäristöalan, osallisuustyön, nuorisotalon ja vähemmistöryhmien sekä kirkkomusiikin alan kulttuuritoimijoita. Työpajan osallistujilta saatiin monipuolisesti näkemyksiä kulttuurin nykytilasta ja tulevaisuudesta. Työpajan tuloksia kuvataan luvussa 4.

2 TOIMIJANÄKÖKULMIA KULTTUURIALAN KOLMANNEN SEKTORIN ROOLIIN

Tässä luvussa tarkastellaan kolmannen sektorin toimintaa kulttuuripalveluiden tuottajana kunnissa sekä paikallisessa ja alueellisessa kehittämisessä kolmannen sektorin toimijoiden näkökulmasta. Luku jakautuu kolmeen osioon. Luvussa 2.1. käsitellään kulttuurialan kolmannen sektorin toimijoiden näkemyksiä toimintansa tavoitteista ja merkityksistä. Luku 2.2. tarkastelee kolmannen sektorin toimijoiden näkemyksiä kulttuuripalveluiden toteuttamisesta kunnissa ja yhteistyöstä etenkin kuntien kanssa. Tässä yhteydessä käsitellään toimijoiden näkemyksiä kolmannen sektorin vahvuuksista ja heikkouksista kulttuuritoiminnan ja -palvelujen toteuttajina kunnissa. Lisäksi käydään läpi toimijoiden käsityksiä tavoitteista, haasteista ja mahdollisuuksista yhteistyön ja palvelututannon tulevaisuuteen liittyen. Luvussa 2.3 kootaan yhteen keskeiset havainnot.

Luvun keskeinen aineisto koostuu valtakunnallisille ja paikallisille kolmannen ja neljännen sektorin toimijoille toteutetuista kyselyistä (*valtakunnallinen toimijakysely ja paikallinen toimijakysely*) sekä haastatteluaineistosta (*paikalliset toimijahaastattelut*). Kuntanäkökulmia käsitellään luvussa 3.

2.1 Toiminnan tavoitteita ja merkityksiä

Millaisia tehtäviä ja tavoitteita tässä selvityksessä mukana olleet valtakunnalliset ja paikalliset kulttuurialan kolmannen sektorin toimijat asettavat toiminnalleen ja mitä merkitystä ne näkevät toiminnallaan?

Valtakunnallisen toimijakyselyn vastaajista lähes kaikki (15/17) arvioivat kulttuuritoiminnan muodostavan hyvin merkittävän osuuden organisaation koko toiminnasta. Yksi vastaaja näki kulttuuritoiminnan muodostavan jonkin verran merkittävän osuuden toiminnasta ja yksi vastaaja ei osannut arvioida kulttuuritoiminnan osuutta. Yhteisöjen toiminta kulttuurin alalla liittyi muun muassa toiminnan koordinointiin ja järjestämiseen, edunvalvontatyöhön sekä yhteistyökumppanina toimimiseen. Toimijoista noin viidenneksen mainitsi päätehtävissään ja kulttuurin alan toiminnassaan alueellisen ja paikallisen

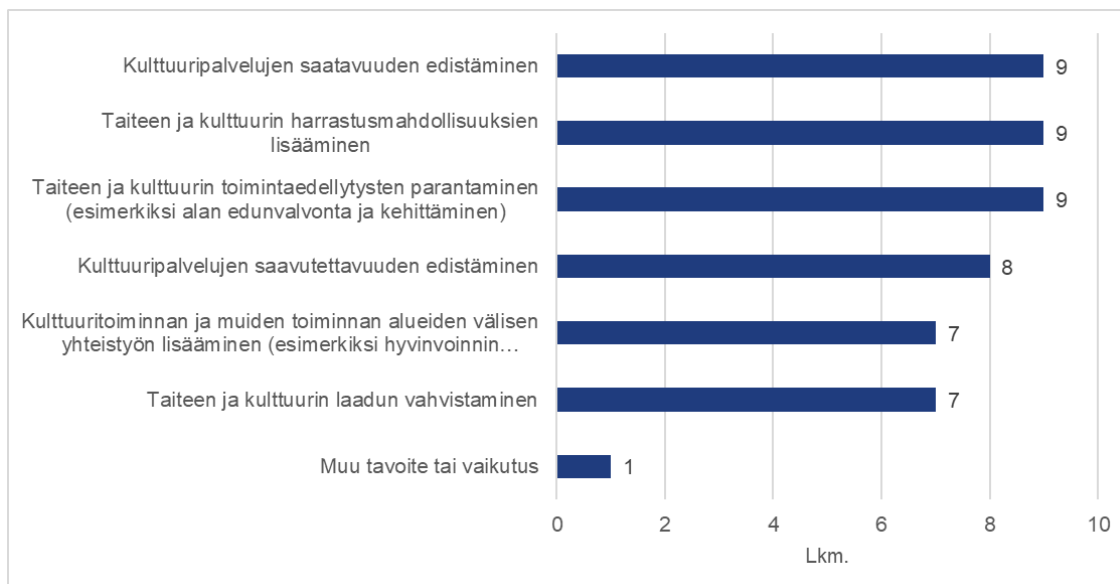
kehittämisen tai siihen liittyviä teemoja. Enemmistöllä vastaajista toiminnan tärkeimpiä tavoitteita olivat edunvalvonta ja demokratian edistäminen – toimijoiden tärkeiksi kokemien teemojen nostaminen julkiseen keskusteluun ja päätöksenteon piiriin – sekä palveluiden tuottaminen yksin tai yhteistyökumppaneiden kanssa. Toiminnan tavoitteissa korostuivat sosiaalinen yhdessäolo, yhteiskunnallisen integraation tuottaminen ja sosiaalisen pääoman vahvistaminen, hyvinvoinnin ja luovuuden edistäminen sekä innovaatioiden ja uusien ideoiden tuottaminen.

Paikallisen toimijakyselyn vastaajista (16) hieman yli puolet mainitsi organisaation päätehtävän sekä tärkeimpien tavoitteiden ja päämäärien yhteydessä erityisiä kulttuuritoimintaan liittyviä sekä noin kolmannes laajempia alueelliseen ja paikalliseen kehittämiseen liittyviä tavoitteita. Osalla paikallisista kolmannen sektorin toimijoista toiminnan päätehtävä keskittyi tietyn väestöryhmän edunvalvontaan. Useimpien paikallisten toimijoiden painopisteinä korostuivat palvelutuotanto, hyvinvoinnin ja luovuuden edistäminen sekä innovaatioiden ja uusien ideoiden tuottaminen. Noin puolella toiminnan painopisteitä olivat demokratian edistäminen sekä sosiaalinen yhdessäolo, yhteiskunnallisen integraation tuottaminen ja sosiaalisen pääoman vahvistaminen.

Valtakunnallisessa toimijakyselyssä kartoitettiin tarkemmin toimijoiden kulttuuritoimintaan ja -palveluihin liittyviä tavoitteita. Strukturoidussa kysymyksessä vastausvaihtoehtoina listattiin kuusi erilaista kulttuuritoimintaan ja kulttuuripalveluihin liittyvää tavoitetta ja vaikutusta, joista vastaajia pyydettiin valitsemaan kolme sellaista, joita he kokivat oman yhteisönsä toiminnan vastaushetkellä erityisesti edistävän. Annettujen vastausvaihtoehtojen lisäksi vastaajilla oli mahdollisuus listata yhdestä kolmeen muuta kulttuuritoimintaan liittyvää tavoitetta. Lähes kaikki vastaajat (16/17) valitsivat kolme vastausvaihtoehtoa, yksi vastaaja valitsi ainoastaan kaksi vaihtoehtoa.

Valtakunnallisen toimijakyselyn vastaajat arvioivat kulttuuritoimintaan ja -palveluihin liittyviä tavoitteitaan varsin samansuuntaisesti (ks. Kuvio 2). Yli puolet (9/17) vastaajista nimesi tärkeimpinä tavoitteina kulttuuripalveluiden saatavuuden edistämisen, taiteen ja kulttuurin harrastusmahdollisuuksien lisäämisen sekä taiteen ja kulttuurin toimintaedellytysten parantamisen. Kulttuuripalvelujen saatavuudella tarkoitetaan sitä, paljonko ja minkälaisia kulttuuripalveluja kunnassa on tarjolla. Lähes yhtä moni (8/17) vastaaja koki tärkeäksi kulttuuripalveluiden saavutettavuuden edistämisen. Saavutettavuudella tarkoitetaan sitä, millä tavoin ja miten hyvin kulttuuripalvelut ovat erilaisten ihmisten käytettävissä. Moni vastaaja (7/17) mainitsi tärkeimpinä tavoitteina myös kulttuuri-toiminnan ja muiden toiminnan alueiden välisen yhteistyön lisäämisen sekä taiteen ja kulttuurin laadun vahvistamisen. Yhden vastaajan listaama muu tavoite tai vaikutus liittyi kulttuuriperinnön muuttamiseen eläväksi kulttuuritoiminnaksi.

Kuvio 2. Valtakunnallinen toimijakysely. Tärkeimpiä kulttuuritoimintaan ja -palveluihin liittyviä tavoitteita/vaikutuksia, joita valtakunnalliset kolmannen sektorin toimijat kokevat toimintansa erityisesti edistävän tällä hetkellä. Kyselyaineisto, valtakunnalliset kolmannen sektorin toimijat (n=17).

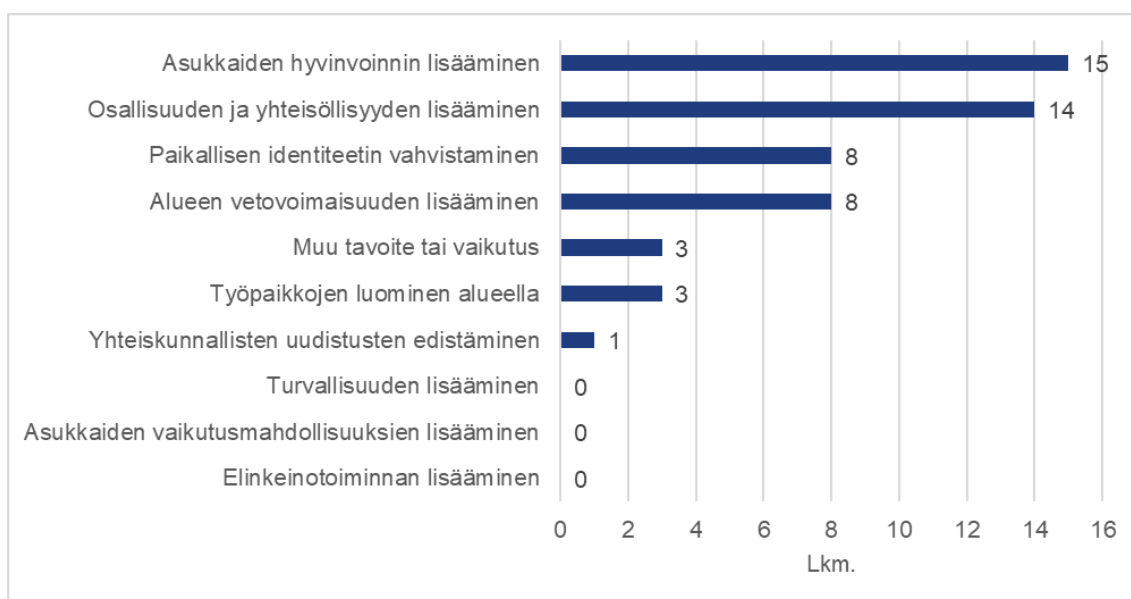
Sekä valtakunnallisessa että paikallisessa toimijakyselyssä kartoitettiin toimijoiden alueelliseen ja paikalliseen kehittämiseen liittyviä tavoitteita. Alueellisen ja paikallisen kehittämisen tavoitteena on muun muassa edistää kansalaisten hyvää elämää ja yritysten menestymisen edellytyksiä.

Valtakunnallisen toimijakyselyn vastaajia pyydettiin erillisessä kysymyksessä valitsemaan yhdeksästä vastausvaihtoehdosta kolme tärkeintä alueelliseen ja paikalliseen kehittämiseen liittyvää tavoitetta tai vaikutusta, joita he kokivat oman yhteisönsä toiminnan erityisesti edistävän. Valittavana oli myös vaihtoehto: ”Yhteisön kulttuuritoiminta ei edistä alueelliseen tai paikalliseen kehittämiseen liittyviä tavoitteita”; tätä vaihtoehtoa ei valinnut yksikään vastaaja. Vastaajat saattoivat myös kirjata muita vaihtoehtoja avoimeen kenttään. Lähes kaikki vastaajat (16/17) valitsivat kolme vastausvaihtoehtoa, yksi vastaaja valitsi ainoastaan kaksi vaihtoehtoa.

Merkittävimmät alueelliseen ja paikalliseen kehittämiseen liittyvät tavoitteet, joita vastanneet valtakunnalliset kulttuurialan kolmannen sektorin toimijat kokivat erityisesti edistävänsä, olivat asukkaiden hyvinvoinnin (15/17) sekä osallisuuden ja yhteisöllisyyden (14/17) lisääminen (ks. Kuvio 3). Lähes puolet (8/17) vastaajista nimesi merkittävimpinä tavoitteina myös paikallisen identiteetin vahvistamisen sekä alueen vetovoimaisuuden lisäämisen. Työpaikkojen luomisen alueelle koki tärkeäksi tavoitteeksi kolme vastaajaa, yhteiskunnallisen uudistusten edistämisen ainoastaan yksi vastaaja. Kolme vastausvaihtoehtoa (elinkeino toiminnan lisääminen; asukkaiden vaikutusmahdollisuuksien lisääminen; turvallisuuden lisääminen) eivät saaneet lainkaan mainintoja.

Annettujen vaihtoehtojen lisäksi vastaajat listasivat yhteensä viisi muuta alueelliseen ja paikalliseen kehittämiseen liittyvää tavoitetta, joita he kokivat toimintansa erityisesti edistävän. Näistä kaksi luokiteltiin kuuluviksi annettuihin vastausvaihtoehtoihin ja siirrettiin niiden alle. Kolme muuta tavoitetta liittyivät asukkaiden sivistyksen ja ajattelun kehittämiseen sekä perinteiden ylläpitämiseen, siirtämiseen ja tunnetuksi tekemiseen.

Kuvio 3. Valtakunnallinen toimijakysely. Merkittävimmät alueelliseen ja paikalliseen kehittämiseen liittyvät tavoitteet, joita kulttuurialan kolmannen sektorin toiminta erityisesti edistää tällä hetkellä. Kyselyaineisto, valtakunnalliset kolmannen sektorin toimijat (n=17).

Paikallisen toimijakyselyn vastaajilta kysyttiin strukturoidussa kysymyksessä, onko heillä tavoitteita alueelliseen ja paikalliseen kehittämiseen liittyen. Enemmistöllä vastaajista (14/16) on tavoitteita liittyen alueelliseen ja paikalliseen kehittämiseen. Yksi vastasi ei ja yksi en osaa sanoa. Paikallisilta toimijoilta ei kysytty tarkemmin tavoitteiden sisällöstä. Toimijoiden yleisesti tärkeimpiä tavoitteita koskevissa kysymyksissä etenkin kotiseutuyhdistysten tavoitteet liittyivät paikkakuntien ja alueiden kehityksen, viihtyisyyden ja hyvinvoinnin edistämiseen sekä palveluiden kehittämiseen. Kotiseututyö on jo lähtökohtaisesti suuntautunut paikalliseen ympäristöön ja sen kehittämiseen. Haastatteluissa useat paikalliset toimijat toivoivat, että heitä otettaisiin kattavammin mukaan toimintojen kehittämiseen kunnissa.

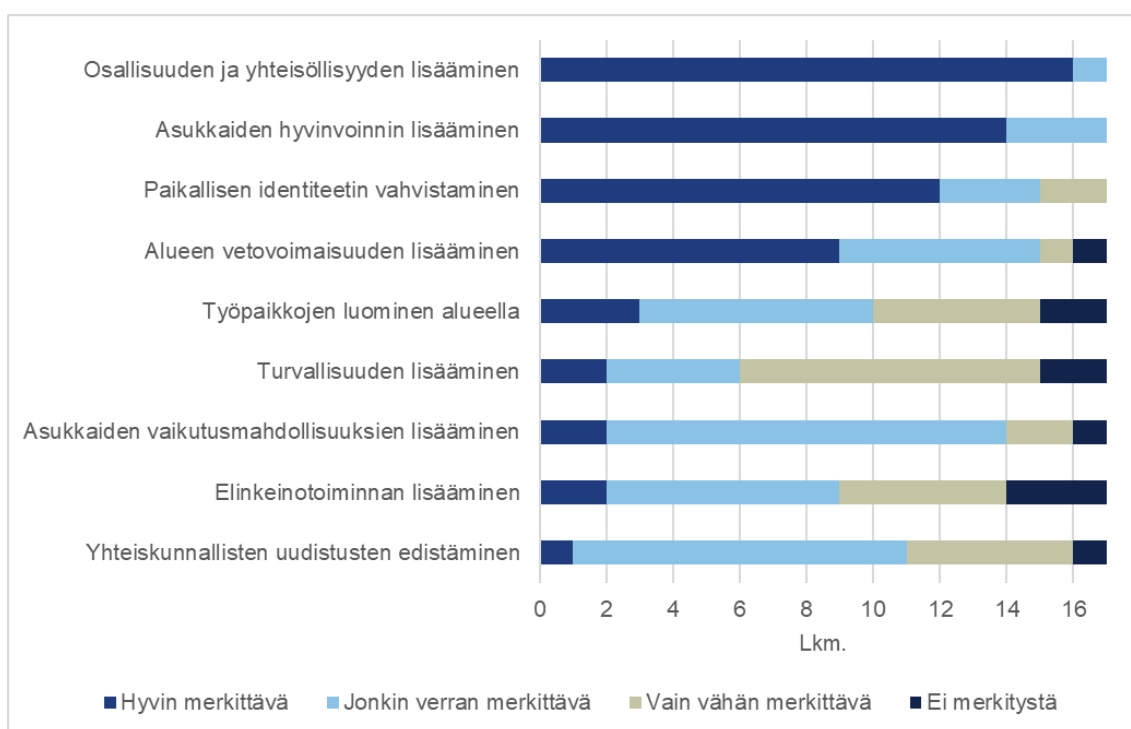
Valtakunnallisessa toimijakyselyssä kartoitettiin alueellisen ja paikallisen kehittämisen tulevaisuutta. Miten toimijat näkevät roolinsa lueteltujen alueelliseen ja paikalliseen kehittämiseen liittyvien tavoitteiden edistämässä kymmenen vuoden päästä? Verrattuna siihen, miten toimijat näkivät roolinsa tällä hetkellä (Kuvio 3), arviot tulevaisuuden merkittävimmistä tavoitteista erosivat jonkin verran (Kuvio 4).

Kymmenen vuoden kuluttua valtaosa valtakunnallisista kolmannen sektorin toimijoista arvioi kulttuurialan kolmannen sektorin roolin hyvin merkittäväksi osallisuuden ja

yhteisöllisyyden lisäämisessä (16/17), asukkaiden hyvinvoinnin lisäämisessä (14/17) sekä paikallisen identiteetin vahvistamisessa (12/17). Näitä tavoitteita valtakunnallisen toimijakyselyn vastaajat näkivät kulttuurialan kolmannen sektorin erityisesti edistävän jo tällä hetkellä.

Vain muutama vastaaja arvioi kulttuurialan kolmannen sektorin roolin hyvin merkittäväksi turvallisuuden, asukkaiden vaikutusmahdollisuuksien sekä elinkeinotoiminnan lisäämisessä tulevaisuudessa. Jonkin verran merkittäväksi kolmannen sektorin roolin myös näiden tavoitteiden edistämiseksi arvioi kuitenkin usea vastaaja. Tuloksista voi tulkita, että valtakunnallisilla kolmannen sektorin toimijoilla on epävarmuutta omasta roolistaan tulevaisuudessa. Epävarmuus koskee etenkin tavoitteita, joiden edistämisessä kulttuuritoiminnalla on toistaiseksi ollut melko kapea rooli.

Kuvio 4. Valtakunnallinen toimijakysely. Kulttuurialan kolmannen sektorin rooli paikalliseen ja alueelliseen kehittämiseen liittyvien tavoitteiden edistämiseksi kunnassa kymmenen vuoden päästä. Arvio roolin merkittävyydestä. Kyselyaineisto, valtakunnalliset kolmannen sektorin toimijat (n=17).

Sekä valtakunnallisilta että paikallisilta toimijoilta kysyttiin näkemyksiä kolmannen sektorin merkityksestä kulttuuritoiminnan ja -palvelujen toteuttamisessa kunnissa tulevaisuudessa.

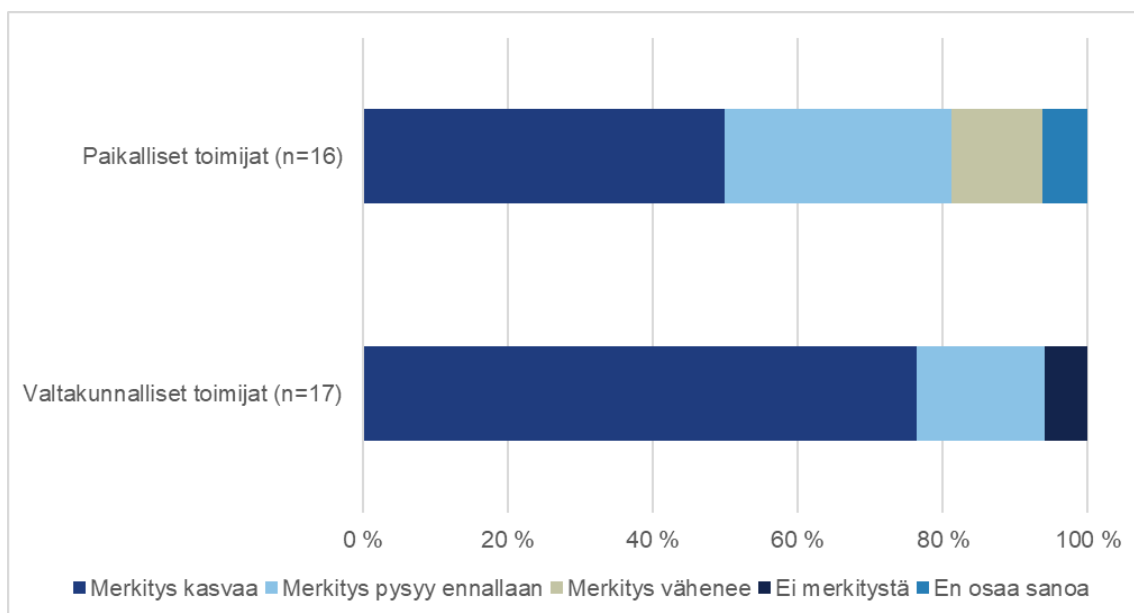
Valtakunnallisen toimijakyselyn vastaajien enemmistö (13/17) arvioi, että kolmannen sektorin toimijoiden merkitys kulttuuritoiminnan ja -palvelujen toteuttamisessa kunnissa kasvaa kymmenen vuoden päästä. Kolme vastaajaa arvioi merkityksen pysyvän ennallaan ja yksi näki, ettei toiminnalla ole merkitystä tulevaisuudessa. Yksikään toimijoista

ei arvioinut kolmannen sektorin toimijoiden merkityksen kulttuuritoiminnan ja -palvelujen toteuttamisessa vähenevän. (Kuvio 5.)

Enemmistöllä (65 %) valtakunnallisen toimijakyselyn vastaajista oli tavoitteita liittyen kolmannen sektorin ja kuntien yhteistyöhön kulttuurin alalla tulevaisuudessa. Tavoitteet liittyvät muun muassa yhteistyön tiivistämiseen ja avaamiseen yhä laajemmalle tekijäjoukolle.

Paikallisen toimijakyselyn vastaajien arviot kolmannen sektorin toimijoiden merkityksestä kulttuuritoiminnan ja -palvelujen toteuttajana kunnissa kymmenen vuoden päästä eroavat hieman valtakunnallisista toimijoista. Paikallisista toimijoista alle puolet (7/15) arvioi merkityksen kasvavan, viisi merkityksen pysyvän ennallaan ja kaksi merkityksen vähenevän. Yksi paikallinen toimija ei osannut arvioida merkityksen kehitystä. Vaikka vastausten lukumäärä on vähäinen eikä niiden perusteella voi tehdä vahvoja johtopäätöksiä, näyttäisivät paikallisten toimijoiden arviot kolmannen sektorin toiminnan merkityksestä kulttuuritoiminnan ja -palvelujen toteuttamisessa kunnissa tulevaisuudessa olevan hieman valtakunnallisia toimijoita varovaisempia. Tämä voi johtua paikallisten toimijoiden epävarmuudesta toimintojen jatkuvuuden suhteen. Toimijat kokivat myös resurssipulaa sekä puutteita voimavaroissa.

Kuvio 5. Valtakunnallinen toimijakysely ja paikallinen toimijakysely. Arvio kolmannen sektorin toimijoiden merkityksestä kulttuuritoiminnan ja -palvelujen toteuttamisessa kunnissa kymmenen vuoden päästä. Kyselyaineisto, valtakunnalliset kolmannen sektorin toimijat (n=17) ja paikalliset kolmannen sektorin toimijat (n=16).

Paikallisissa toimijahaastatteluissa käsiteltiin kyselyiden tapaan toimijoiden kulttuuri-toiminnalle sekä paikalliselle ja alueelliselle kehittämiselle asettamia tavoitteita ja merkityksiä.

Paikallisten toimijoiden haastatteluissa tuotiin monipuolisesti esiin kulttuuritoiminnan merkityksiä. Yhden haastateltavan mukaan *"ihminen tarvitsee taidetta ja kulttuuria. Ihmiset tarvitsevat niitä hengittääkseen."* Monissa organisaatioissa koettiin olevan valmiutta panostaa nykyistä enemmän taiteeseen ja kulttuuriin. Useimmille haastateltavista vapaaehtoistoiminta kulttuurin parissa on elämäntapa. Kolmannella sektorilla toimivia ihmisiä yhdistävät haastattelujen perusteella kiinnostus sosiaalsiin suhteisiin ja elämäkokemuksiin, toiminnan emotionaalinen palkitsevuus, mielihyvä ja ilo, oman hyvinvoinnin edistäminen sekä ryhmähengen kasvattaminen. Monilla toimijoilla on halu auttaa ja tehdä hyvää. Haastatellut kokivat, että vapaaehtoistoiminta merkitsee heille ennen kaikkea yhdessä tekemistä, talkootoimintaa, sosiaalisuutta ja me-henkeä. Vapaaehtoisten toimijoiden ja harrastajien sitoutuminen näkyy korkeana motivaationa. Yhteisöllisyyden kokeminen on yleisesti yksi järjestötoiminnan päätavoitteista (Möttönen ja Niemelä 2005, 219).

Hyvinvointivaikutukset

Haastatteluissa nousivat esiin **kulttuuritoiminnan hyvinvointivaikutukset**. Osa haastatelluista koki, että ennaltaehkäisevään hyvinvointityöhön kulttuurin keinoin ei suunnata tarpeeksi resursseja. Erään haastatellun mukaan Suomessa tulkitaan kulttuurin hyvinvointivaikutuksia kapeasti ja korostetaan liikaa kvantitatiivista tutkimustietoa kulttuurin vaikuttavuudesta verrattuna esimerkiksi Isoon-Britanniaan, jossa tutkimustuloksia saatetaan kirjoittaa auki laaja-alaisemmin. Vaihtoehtoisia mittareita ja arviointimenetelmiä tulisi tämän vuoksi kehittää.

Osa haastatelluista katsoi kulttuuritoiminnan ja taiteen soveltuvan hyvin kipeiden asioiden käsittelyyn. Tähän liittyen yksi haastateltu toi esiin taidelähtöisten menetelmien kasvavan käytön organisaatiomuutoksissa sekä työhyvinvoinnin edistäjinä. Toinen kysyi: *"Miksi Suomessa ei vielä arvosteta ja panosteta taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksiin, kuten esimerkiksi naapurimaissa?"* Esimerkiksi Ruotsissa oli palkattu taiteilija kehittämään ensiavun vastaanottohenkilöstön asennoitumista. Yksi haastateltavista pohti: *"Mielenkiintoista on nähdä: mitä tapahtuu kymmenen vuoden päästä? Hyvinvoinnin saralla on taiteessa päästy siihen pisteeseen, että voidaan taide nähdä vakavasti vaihtoehtona, ja vakiintuneena hoitotyössä. Lääkärit voivat kirjoittaa kulttuuriseteleitä. On koottu tietoa aiheeseen liittyen."*

Joidenkin haastateltavien mielestä kulttuurialan tehtäväkenttää pitäisi hahmottaa sektorinäkökulmaa laajemmin. Osa haastateltavista nosti keskusteluissa esiin, että erilaisia ammattikuntia voisi hyvinvointityössä sekoittaa keskenään. Esimerkiksi lääkäreiden ja psykologien rinnalle voisi tuoda myös kulttuuritoimijoita. *"Saataisiin enemmän*

erilaisten ammattikuntien ääntä kuuluviin ja rikastuttamaan toimintaa.” Erään haastateltavan mukaan seurakuntien tilat ja terveyskeskukset voisivat toimia kulttuurin hyvinvointivaikutuksia hyödyntävinä matalan kynnyksen paikkoina.

Paikallistoimijan näkökulmaa hyvinvointivaikutuksiin kuvaa seuraava lainaus luumäkeläisen Kulttuuri Kaikun haastattelusta:

”Aluetta esittävä seikkailu tehtiin Kaikun toimesta. Helsingistä syrjäytymisen vaarassa olevia nuoria oli lähetetty rauhoittumaan Remppurihitontun seikkailuun, 15–18-vuotiaita poikia 15 kpl. Porukka marssii pitkiä pitkätkukkaisia jengiläisiä elämään kyllästyneinä tonttuseikkailuun. Kaiku mielti, ei hemmetti, eihän tästä tule mitään. Alku oli tervanjuontia, koska oli odottanut nuorempia ryhmäläisiä. Kaikulaisilla oli olo, että tästä ei tuu mitään.

Jossain kohtaa pompsahti korkki. Jotenkin siitä ilmapiiristä; pojat lakkasivat olemasta omissa koverooleissaan. Mitä siinä tapahtui, en osaa sanoa, koska en ole psykologi. Tosin mukautettiin jengiin ja säädettiin ruuvejamme heidän tyyliin sopiviksi. He innostuivat. Heidän omat ohjaajansa oli niin häpeissään, kun joutuivat tuomaan pojat seikkailuun, että jättäytyivät itse sinne museon mäelle. Laitto pojat kävelemään meidän luo yksin. He eivät halunneet tulla mukaan. Me emme tienneet Kaikussa heidän taustoistaan mitään.

Touhuttiin ja riemuuttiin siellä. Kotiseutumuseossa viimeisenä tehtävänä oli kirjoitustehtävä: Pojat juoksevat siellä innoissaan, että kuka sen voittaa. Ohjaaja tuli kysyy, mitä tapahtui. Mutta muisto jatkuu: Jengin johtaja, jota toiset kuuntelivat, tuli parin viikon päästä isänsä ja pikkuveljensä kanssa alkoholistiperhelomalle tänne. Tulivat siihen samaan seikkaluun yhdessä. Isä tuli kaikulaisten luokse ja otti meitä kumpaakin kädestä kiinni ja sanoi: - Meidän poika sanoi, että meidän on pakko päästä ja tulla tänne Ruokolahdelle. Hän haluaa tulla tänne uudelleen, että hänellä oli täällä niin kivaa. Kaikulaisille tuli melkein kyynel silmään ja tajusivat, että 17-vuotias nuori mies oli saanut ensimmäistä kertaa elämässään olla siinä seikkailussa lapsi. Tämän tyyppisiä ryhmiä kävi myös useamman vuoden ajan Ruokolahdella. Vaikka on tehty tapahtumia, joissa tuhansia ihmisiä on osallistujina, niin tämä on meille se huippu.”

Yhteisöllisyys ja vuorovaikutus

Kyselytuloksia vastasi **yhteistyön, yhteisöllisyyden ja vuorovaikutuksen** korostuminen haastatteluvastauksissa. Haastateltavien mielestä kulttuuri voi vahvistaa yksilön identiteettiä ja tuottaa kokemuksen kuulumisesta yhteisöön, jossa vuorovaikutus toimii ja jossa tulee hyväksytyksi. Näistä esimerkkinä seuraava haastattelulainaus: *”Taiteella pystyy kommunikoimaan sellaisilla tasoilla, mihin muut metodit ja mekanismit eivät taivu. -- Tämä taiteen avulla tehtävä vuorovaikutustyö vaatii eri tahoilla kuitenkin työtä, oli kyseessä sitten eri ympäristöt, työpaikat tai koulutukset. Kun asiasta keskustellaan ja sitä harjoitetaan, saadaan kommunikoijat oivaltamaan ja tunnistamaan sitä. On kuitenkin ymmärrettävää, että taiteen kommunikointimuodot herättävät vastustusta, varsinkin niille, joille se ei ole tuttua.”* Kulttuurin helppoa lähestyttävyyttä perättiinkin mualla haastatteluissa.

Useiden haastateltujen mukaan kulttuuri voisi sosiaali- sekä työ- ja elinkeinopalveluiden yhteydessä tuottaa osallisuuden kokemuksia. Esimerkiksi ihmistä, jolla on alkoholinkäytön liittyviä ongelmia, masennusta tai vaikeuksia osallistua, voisi auttaa kulttuurin avulla jaloilleen. Passiivisia, syrjäytymisvaarassa olevia ryhmiä voi samoin aktivoida

kulttuurin keinoin. Eräs haastateltu mietti, että oiva paikka kulttuurin hyödyntämiselle voisi olla tulevaisuudessa oman elämän haltuunotto kulttuuritoiminnan avulla esimerkiksi työvoimapalveluissa. Toinen ehdotti vankiloihin lisää teatteritoimintaa. Tällä tavoin kulttuuri voisi tuoda mielekästä tekemistä arkeen.

Paikalliset identiteetit, vetovoimaisuus ja elinvoimaisuus

Haastatteluissa tuli selväksi, että kulttuuritoimijat näkevät kulttuurin vaikutukset **paikallisen identiteetin ja imagon vahvistamisessa**. *"Historia, perinteet, sukupolvet, nykyisyys, tulevaisuuskuvat kaikki vaalivat kulttuuriperinteitä."* Haastateltujen mukaan jokainen kunta ja alue ovat omanlaisiaan. Paikkoja ja alueita pitäisi arvostaa sellaisina kuin ne ovat, ottaen huomioon niiden kulttuurinen moninaisuus. Erityisesti lähikulttuuri ja sen merkitys identiteeteille nousi haastatteluissa esiin. Osa haastelluista katsoi, että maakunta- ja sote-uudistuksessa tulisi huomioida alueiden kulttuuriset erityispiirteet.

Haastatteluissa kulttuuri liitettiin myös **kuntien vetovoimaisuuden lisäämiseen**. Kulttuuritarjonnan nähtiin houkuttelevan kuntaan sekä matkailijoita että uusia asukkaita toimien näin kilpailuvalttina. Haastatellut kokivat kulttuurin lisäävän myös asuinviihtyvyyttä. *"Kulttuurilla on merkittävä rooli asukkaiden hyvinvointiin. Kulttuuri sitoo paikkakuntalaiset yhteen, se tuo turvallisuuden tunnetta ja on helposti lähestyttävä sekä murtaa rajapintoja."*

Vaikka kulttuurin taloudelliset vaikutukset eivät kyselytuloksissa nousseet etusijalle, muutamat haastatelluista nostivat esiin myös kulttuurin **yhteyden taloudellisen kehityksen edistämiseen**. Osan haastatelluista mukaan *"kulttuuri tulee olemaan arvon luoja. Kulttuurin arvostus on kasvamaan päin. Se pärjää, joka ymmärtää ja osaa brändätä toimintaansa."* Muutamissa haastatteluissa tuotiin esille myös markkinointi ja viestintä tai-teen avulla. Kysyttiin: *"Mikä muu kunnasta saa niin paljon palstatilaa kuin kulttuuri?"*

Vaikka haastatellut kokivat kulttuuritoiminnan yleisesti merkitykselliseksi, nousi haastatteluissa myös esiin käsitys, että kulttuurin alaa ja arvoa ei ymmärretty päättäjätasolla. Haastatellut peräänkuuluttivat tämän mukaisesti päättäjiltä asennemuutosta. Lisäksi he kaipasivat myönteistä palautetta toiminnastaan ja sen tärkeydestä. Vahvemmin kuin toimijakyselyistä, haastatteluista välittyi kuva kulttuuritoimijoiden turhautumisesta asenneilmapiiiriin ja vallitsevien kulttuurikäsitteiden yksipuolisuuteen.

Eräs haastateltavista totesi: *"Kulttuurin merkitys tulee esille vasta, kun 'isot' ottavat sen tärkeäksi teemaksi. 'Mitä isot edellä, sitä pienet perässä'. -- Meidän kansamme on vielä aika 'johtajaorientoitunutta' eli seuraa tosiaankin sitä, mitkä johtotasoilla katsotaan merkityksellisiksi asioiksi. Ongelma Suomessa on se, ettei omaa kulttuuria arvosteta. Meillä on aina ollut vähän sellainen asenne, että muualla on niin paljon suurempaa ja parempaa ja unohdetaan, että pieni ja yksinkertainen voi sekin olla kaunista."* Osa haastateltavista arveli, että esimerkiksi osa kuntapoliitikoista rajaa kulttuurin kapeasti koskemaan vain tiettyjä kulttuurin muotoja.

Osittainen kulttuurin arvostuksen koettu puute kunnissa nähtiin osana laajempaa ilmiökokonaisuutta: kulttuuritoimijoita on paljon työttöminä ja heidän ammatillinen arvostuksensa on ainakin tulotasoon katsoen heikohkoa (vrt. Halonen 2011, 76). Osa haastatelluista toi esiin, että jatkuvat pirstaleiset pätkätyöt ja lyhytkestoiset kulttuurialan hankkeet koetaan rasittavina ja stressaavina.

Kulttuurialan kolmannen ja neljännen sektorin toimijoiden sekä kuntien ja maakuntien edustajien käsitykset erosivat haastattelujen perusteella toisistaan joissakin kohdekuunnissa. Osa kolmannen sektorin toimijoista koki haastatteluvastausten perusteella, että kulttuurialan kolmannen sektorin toimintaa pidetään kunnissa edelleen helposti itsensänselvyytenä. Esimerkiksi liikunta ja kulttuuri rinnastettiin haastattelujen mukaan tietyissä kunnissa toisiinsa vapaa-ajan toimintoina. Samantapaisista näkemyseroista puhuvat myös Saukkonen ja Ruusuvirta (2009, 206–207). Tähän kysymykseen palataan tarkemmin kuntien ja maakuntien edustajien haastattelujen yhteydessä (luku 3.3).

2.2 Kulttuuripalveluiden toteuttaminen kunnissa ja yhteistyö

Yhteistyöhön pohjaava toimintamalli on tyypillinen monille kolmannen sektorin toimijoille. Yhteistyön kautta toimijat hakevat esimerkiksi osaamista ja resursseja. Lisäksi esimerkiksi rahoitus ja siihen liittyvät vaatimukset ohjaavat kolmannen sektorin toimijoita kumppanuuksiin ja yhteistyöhön. Yhteistyö ja yhteistoiminta erilaisten kumppaneiden kanssa ja erilaisissa toiminnoissa ohjaavat osaltaan kolmannen sektorin toimintaa ja asettavat toiminnalle erilaisia rooleja ja merkityksiä. Tässä luvussa käsitellään kolmannen sektorin toimijoiden näkemyksiä kulttuuripalveluiden toteuttamisesta kunnissa sekä yhteistyöstä yleisesti.

Kolmannen sektorin toimijat tekevät monipuolista kulttuuriin liittyvää yhteistyötä hallinnon eri tasojen ja eri sektoreiden kanssa.

Valtakunnallisen toimijakyselyn vastaajista kaikki tekivät vuonna 2017 yhteistyötä kolmannen sektorin, neljännen sektorin ja/tai yritysten sekä julkisen sektorin valtakunnallisen tason kanssa. Eniten yhteistyötä vastaajat tekivät muiden kolmannen sektorin toimijoiden (88 %) sekä yritysten (59 %) kanssa. Ministeriöistä yhteistyökumppanina oli useimmin opetus- ja kulttuuriministeriö (77 %). Muista ministeriöistä mainittiin maa- ja metsätalousministeriö. Muita julkisen sektorin valtakunnallisia toimijoita, joiden kanssa yhteistyötä tehtiin, olivat muun muassa Taiteen edistämiskeskus, Museovirasto, Opetushallitus ja Suomen kansallisoppera- ja baletti.

Alueellisella tasolla noin kolmannes valtakunnallisen toimijakyselyn vastaajista (35 %) teki yhteistyötä maakunnan liiton tai Taiteen edistämiskeskuksen aluetoimipisteen, noin neljännes (24 %) aluehallintoviraston ja noin viidennes (18 %) elinkeino-, liikenne- ja

ympäristökeskuksen kanssa. Kaikkiaan 18 prosenttia vastaajista ei tehnyt yhteistyötä aluetason kanssa vuonna 2017.

Yleisin yhteistyökumppani oli kuntataso. Valtakunnallisessa toimijakyselyssä kolmannen sektorin toimijoilta kysyttiin yhteistyöstä kuntien kanssa ja pyydettiin vastaajia valitsemaan kunnan toimialat, joiden kanssa yhteistyötä tehtiin vuonna 2017. Yhtä lukuun ottamatta kaikki vastaajat tekivät vuonna 2017 yhteistyötä kuntatason kanssa. Useimmilla vastaajilla (13/17) yhteistyökumppanina oli kulttuuritoimi tai vastaava. Noin puolet vastaajista (8/17) teki vuonna 2017 yhteistyötä sivistys- ja koulutustoimen (tai vastaavan) kanssa ja kolme toimijaa sosiaali- ja terveystoimen kanssa. Muita yhteistyökumppaneita kuntatasolla olivat esimerkiksi tekninen toimi tai vastaava sekä liikuntatoimi.

Kuntien kanssa tehtävän yhteistyön muotoina useimmat valtakunnallisista kolmannen sektorin toimijoista nimesivät epämuodolliset yhteydet ja yhteistyön kunnan kanssa (11/17), kunnan rahallisen tuen yhteisölle (10/17) sekä toimintaedellytysten edistämisen muuten kuin rahallisesti (10/17). Yhteistyömuotoina mainittiin myös kumppanuus-, yhteistoiminta- tai hankesopimukset kunnan kanssa (8/17), palvelujen myynti kunnalle (6/17) sekä yhteiset organisaatiot tai toimielimet kunnan kanssa (2/17). Muuna yhteistyömuotona mainittiin toiminta kunnallisten taide- ja kulttuuritoimijoiden kanssa.

Paikallisen toimijakyselyn vastaajista kaikki tekivät yhteistyötä kuntien kanssa. Usein yhteistyötä tehtiin useiden hallintokuntien tai toimialojen kanssa kunnan sisällä. Kysymykseen vastanneista 15 toimijasta kymmenen oli ollut mukana hankkeissa, joihin oli osallistunut kunnasta useamman kuin yhden hallintokunnan tai toimialan edustajia. Paikallisten toimijoiden yhteistyö kuntien kanssa liittyi etenkin rahoitukseen, kumppanuuksiin ja verkostoihin sekä koulutus- ja tiedotusyhteistyöhön.

Seuraavaksi keskitytään tarkastelemaan juuri toimijoiden yhteistyötä kuntien kanssa. Kulttuurialan kolmannen sektorin toimijoiden yhteys kuntiin on perinteisesti ollut tiivis ja vahva. Suhde on perustunut etenkin kolmannen sektorin saamiin avustuksiin, mutta myös erilaisiin hallinnollisiin ratkaisuihin, jotka ovat yhdistäneet kolmannen sektorin toimijoita ja kuntia toisiinsa. Myös erilaiset epäviralliset yhteistyömuodot ovat usein tyyppisiä kuntien ja kolmannen sektorin yhteistoiminnalle. Tällä hetkellä kuntien on mahdollista tuottaa lakisääteiset palvelut itse, ostaa ne toiselta kunnalta, järjestää ne yhdessä muiden kuntien kanssa tai ostaa ne yksityisiltä tuottajilta. (Kuntalaki 410/2015.) Samalla kunnan yhteistyön muodot myös kolmannen sektorin kanssa ovat monipuolistuneet.

Millaisia vahvuuksia ja heikkouksia kolmannen sektorin toimijat kokevat omaavansa toimiessaan kulttuuritoiminnan ja -palvelujen toteuttajina kunnissa? Sekä valtakunnallisia että paikallisia kolmannen sektorin toimijoita pyydettiin avoimessa kysymyksessä mainitsemaan 1–3 kolmannen sektorin merkittävintä vahvuutta sekä heikkoutta kulttuuri-toiminnan ja -palvelujen toteuttajana kunnissa.

Sekä **valtakunnallisen toimijakyselyn että paikallisen toimijakyselyn** vastaajat toivat esiin samankaltaisia kolmannen sektorin vahvuuksia (Taulukko 1). Vastanneiden toimijoiden näkökulmista kolmannen sektorin merkittävimmät vahvuudet kulttuuritoiminnan ja -palvelujen toteuttajana kunnassa ovat joustavuus, nopeus ja dynaamisuus. Kuntaorganisaatiota kevyemmät kolmannen sektorin toimijat pystyvät usein reagoimaan nopeammin uusiin tilanteisiin ja toteuttamaan joustavasti erilaisia palveluja. Myös luovuus, ideointi sekä toimintojen kehittäminen ja uudistaminen mainittiin kolmannen sektorin vahvuuksina. Vastauksissa kolmas sektori nähtiin sekä toimintatapojen, esimerkiksi yhteistyömuotojen, uudistajana että taiteenalojen kehittäjänä. Asiakslähtöisyys, toiminnan saavutettavuus ja asukkaiden osallistaminen mukaan toimintaan mainittiin myös kolmannen sektorin vahvuuksina.

Muutamissa vastauksissa vahvuuksina mainittiin kolmannen sektorin osaaminen ja ammattimaisuus. Kolmannen sektorin toimijoilta löytyy osaamista oman toimialansa lisäksi esimerkiksi paikallisista erityispiirteistä. Ylipäätään se, että kolmas sektori toimii aktiivisesti paikkakunnalla, koettiin vahvuudeksi. Tätä kautta luodaan toimintaa ja tarjontaa, olipa kysymys sitten museopalveluista tai tapahtumatoiminnasta. Toiminnan kustannustehokkuus ja edullisuus mainittiin kolmannen sektorin vahvuuksina sekä valtakunnallisessa että paikallisessa toimijakyselyssä. Myös yhteistyökyky ja verkostot esimerkiksi taiteen kentällä nähtiin kolmannen sektorin vahvuuksina.

Yksittäisiä mainintoja vahvuuksiksi saivat myös toiminnan riippumattomuus ja vapaaehtoistyöntekijät. Mielenkiintoista on, että tekemisen into ja motivaatio, joka aiemmissa tutkimuksissa on usein nähty kolmannen sektorin toiminnan vahvuutena, sai kyselyyn vastanneilta kolmannen sektorin toimijoilta ainoastaan yhden maininnan.

Valtakunnalliset ja paikalliset toimijat olivat suhteellisen samaa mieltä myös kulttuurialan kolmannen sektorin heikkouksista. Merkittävimpinä kolmannen sektorin heikkouksina kulttuuritoiminnan ja -palvelujen toteuttajana kunnissa nähtiin yleisesti resursien puute ja tästä aiheutuvat toiminnan epävarmuus ja jatkuvuuden puute, jotka vaikuttavat osaltaan esimerkiksi henkilöstöressurssien vähäisyyteen, toimijoiden väsymiseen ja vaikeuteen saada mukaan uusia toimijoita. Muutama vastaaja näki heikkouksina kunnan ymmärryksen ja arvostuksen puutteen kolmannen sektorin toimintaa kohtaan sekä yleisesti heikon yhteyden kuntaan.

Lisäksi pienuus, osaamattomuus, tilaongelmat, erilaisten toimintakulttuurien yhdistämisen haasteet, jämähtäminen vanhoihin toimintamalleihin sekä kykenemättömyys tuoda esiin omaa osaamista mainittiin yksittäisissä vastauksissa kolmannen sektorin heikkouksina.

Taulukko 1. Valtakunnallinen toimijakysely ja paikallinen toimijakysely. Kolmannen sektorin vahvuuksia ja heikkouksia kulttuuritoiminnan ja -palvelujen toteuttajana kunnissa. Kyselyaineisto, valtakunnalliset kolmannen sektorin toimijat (n=17) ja paikalliset kolmannen sektorin toimijat (kysymykseen vastanneet n=14).

Vahvuudet	Heikkoudet
<ul style="list-style-type: none"> Joustavuus, nopeus, dynaamisuus Ideointi, luovuus, uudistaminen Asiakaslähtöisyys, osallistaminen Osaaminen, ammattitaito Tekeminen, tarjonta Yhteistyökyky Paikallinen näkökulma 	<ul style="list-style-type: none"> Rahoitukset epävarmuus ja yleiset taloudelliset haasteet Henkilöstöressurssien vähyys ja vaihtuvuus Toiminnan epävarmuus, jatkuvuuden puute Yhteys kuntaan heikko, kunta ei ymmärrä kolmannen sektorin toimintaa

Sekä valtakunnallisia että paikallisia kolmannen sektorin toimijoita pyydettiin avoimessa kysymyksessä mainitsemaan 1–3 merkittävintä mahdollisuutta sekä haastetta/uhkaa kolmannen sektorin yhteistyössä kuntien kanssa kulttuurin alalla tulevaisuudessa.

Valtakunnallisen toimijakyselyn sekä paikallisen toimijakyselyn vastaajista useimmat näkivät tulevaisuuden merkittävimpinä mahdollisuuksina kolmannen sektorin yhteistyössä kuntien kanssa kulttuurin hyödyntämisen erilaisissa hyvinvointipalveluissa ja tätä kautta yhteisöllisyyden, osaamisen ja hyvinvoinnin kasvun kunnissa. Mahdollisuutena nähtiin myös kuntalaisen mielipiteiden ja äänen esiin tuominen. Yhteistyön lisääminen, kehittäminen ja vahvistaminen erilaisten toimijoiden välillä nähtiin mahdollisuutena parempiin sisältöihin, rahoitusmahdollisuuksien kasvuun sekä toiminnan vaikuttavuuden kasvattamiseen.

Kaikkiaan aktiivinen kolmas sektori nähtiin merkittävänä ja merkityksellisenä toimijana, joka tukee kuntien omaa palvelutoimintaa. Kolmannen sektorin toiminnan kautta kuntien kulttuuritoimintaa on mahdollista monipuolistaa ja kehittää. Kolmas sektori voi tarjota haasteisiin luovia ratkaisuja ja sopeuttaa joustavasti omaa toimintaansa tarpeiden mukaan. Erään toimijakyselyn vastaajan mukaan: *“Kiinnostavat asiat taiteessa tehdään kolmannella sektorilla”*. Toimijoiden vastausten mukaan kolmannen sektorin toiminnan merkityksen kasvava tunnistaminen ja tunnustaminen kunnissa avasi uudenlaisia mahdollisuuksia keskinäiseen yhteistyöhön.

Tulevaisuuden mahdollisuuksina kolmannen sektorin ja kuntien välisessä yhteistyössä nimettiin myös uudet toimintatavat liittyen esimerkiksi teknologiseen kehitykseen, pitkäaikaisempiin rahoitussopimuksiin tai tilojen hyödyntämiseen. Eräs vastaaja mainitsi mahdollisuutena ihmisten vapaa-ajan lisääntymisen ja tätä kautta kasvavan kysynnän kolmannen sektorin tarjoamalle toiminnalle ja palveluille.

Sekä valtakunnallisen että paikallisen toimijakyselyn vastaajien nimeämät merkittävimmät haasteet tai uhat kolmannen sektorin yhteistyössä kuntien kanssa tulevaisuudessa kulttuurin alalla liittyivät etenkin resurssien puutteeseen ja epävarmuuteen. Sekä paikalliset että valtakunnalliset toimijat näkivät uhkana resurssien vähenemisen ja esimerkiksi kunnan tukien leikkaamisen tai lopettamisen kokonaan. (Taulukko 2.)

Epävarmuuteen resurssien saatavuudessa yhdistyy myös toimijoiden huoli siitä, ettei kunnissa aina ymmärretä tai osata tunnistaa kolmannen sektorin toiminnan merkitystä. Kuntien pitäisi vastaajien mukaan arvostaa enemmän kulttuuria ja kolmatta sektoria. Arvostuksen puute saattaa heikentää kunnan halukkuutta yhteistyöhön kolmannen sektorin kanssa. Vastauksissa mainittiin myös se, ettei kulttuuritoiminnan yhteiskunnallisia vaikutuksia välttämättä tunnisteta. Erään vastaajan mukaan “-- kulttuuriin suhtaudutaan menoeränä ja taivaalta putoavana lahjana”.

Kolmannen sektorin näkökulmasta yhteistyötä kunnan kanssa uhkaavat myös kunnan byrokratian lisääntyminen ja toiminnan jäykkyys. Vapaaehtoistyöhön pohjaavalle kolmannen sektorin toiminnalle kunnan avustuskäytäntöihin liittyvät haku- ja raportointiprosessit voivat olla raskaita. Vastauksissa viitattiin myös kunnan nähtyyn haluttomuuteen muuttua sekä pitkäjänteisen suunnittelun hankaloitumiseen poliittisissa päätöksentekoprosesseissa. Eräs vastaaja mainitsi vaikeudet saada viesti perille päättäjille.

Varsinkin paikalliset kolmannen sektorin toimijat mainitsivat uhkana toimijoiden ja aktiivien vähenemisen ja ikääntymisen. Vapaaehtoistyöntekijöiden – erityisesti nuorten – rekrytointi koettiin haastavaksi. Haasteena mainittiin myös tekijöiden sitouttaminen pitkäjänteiseen toimintaan.

Yhteistyö on monelle kolmannen sektorin yhteisölle toiminnan tärkeä pohja ja yhteistyön kehittäminen erilaisten toimijoiden kanssa nähtiin monissa kolmannen sektorin vastauksissa tärkeänä tulevaisuuden mahdollisuutena. Vastaavasti uhkana nähtiin kyvyttömyys tehdä yhteistyötä. Yhteistyötä estävinä asioina mainittiin esimerkiksi omaan kuplaan jämähtäminen, oman reviirin puolustaminen sekä kasvava kilpailu esimerkiksi rahoituksesta.

Taulukko 2. Valtakunnallinen toimijakysely ja paikallinen toimijakysely. Mahdollisuudet ja haasteet/uhat kolmannen sektorin yhteistyössä kuntien kanssa kulttuurin alalla tulevaisuudessa. Kyselyaineisto, valtakunnalliset kolmannen sektorin toimijat (n=17) ja paikalliset kolmannen sektorin toimijat (kysymykseen vastanneet n=14).

Mahdollisuudet	Haasteet / uhat
<ul style="list-style-type: none"> Taiteen ja kulttuurin hyödyntäminen hyvinvointipalvelutoiminnassa Yhteistyön kehittäminen eri toimijoiden välillä Kulttuuritoiminnan monipuolistuminen ja aktiivisuuden lisääntyminen kunnissa Uusien toimintatapojen kehittäminen 	<ul style="list-style-type: none"> Resurssien ja tuen puute Arvostuksen puute, kolmannen sektorin toiminnan merkitystä ei tunnisteta Kunnan joustamattomuus ja byrokratia Toimijoiden ja aktiivien puute Kykenemättömyys yhteistyöhön, kasvava kilpailu

Paikallisissa toimijahaastatteluissa otettiin yleisesti kantaa kuntaan yhteistyökumppanina ja yhteistyöhön kunnan eri toimialojen kanssa tai poikkihallinnollisesti, yhteistyön resursointiin sekä yhteistyömuotoihin ja toimijoiden rooleihin.

Haastatteluvastauksissa toistuivat osittain toimijakyselyissä esiin tulleet vahvuudet kuten kolmannen ja neljännen sektorin joustavuus sekä haasteet kuten rahoituksen epävarmuus. Aktiivisuuden hiipumisen taustatekijänä pohdittiin yhdistystoiminnan raskautta. Kolmannen sektorin rooli tulee silti haastatelluiden mielestä olemaan myös jatkossa tärkeä. Valtaosa koki, että myös neljännen sektorin rooli kasvaa. Yhteistyömuodot sekä sektoreiden välillä että toimijoiden suuntaan ovat haastattelujen valossa muotoutuneet eri kunnissa omiin suuntiinsa paikkakuntien erityisluonteiden mukaisesti (vrt. Luoto 2016, 77–79).

Jo edellä käsitellyt kunnissa esiintyvät asennoitumisongelmat suhteessa kulttuuriin saivat toimijahaastatteluissa osakseen terävääkin kritiikkiä, samoin kunnallisen päätöksenteon jähmeys, joka myös toimijakyselyissä nousi esiin yhtenä yhteistyön haasteista. Suurin osa haastatelluista koki, että kuntien kulttuuritoiminnassa ja yhteistyön muodoissa on paljon kehitettävää. Monet haastatelluista katsoivat myös, etteivät he tulleet riittävästi kuulluiksi kulttuuritoiminnan suunnittelussa.

Kuntien tulisi toimijoiden mukaan keskustella enemmän yhteistyöstä ja kohtaamisista kolmannen sektorin toimijoiden ja asukkaiden kanssa. Monien kuntien päätöksenteossa arastellaan kuitenkin osan haastatelluista mielestä turhaan näitä kohtaamisista. Kuntien tulisikin olla toimija- ja asukas-yhteistyön suhteen aloitteellisempia. Eräs haastateltava kehotti: *”Rohkeasti vain ihmisten pariin! Jokainen haluaa kokea merkityksellisyyttä.”* Haastatellut perustelivat yhteistyön merkitystä myös sillä, että yhdessä suunnitellut toiminnot aktivoivat yhdistysten jäseniä toimimaan.

Kolmannen sektorin toimijahaastattelujen mukaan yhteistyötä tehdään jo nyt eri hallintokuntien kanssa, kuten paikallisille toimijoille suunnatussa kyselyssäkin kävi ilmi. Yhteistyön laajentumista kuitenkin toivottiin haastatteluissa. Kulttuuritoiminnalle antaisi tukevamman poikkihallinnollisen selkänöjan sen parempi huomiointi kuntastrategioissa. Yhteistyötä tulisi kehittää erityisesti teknisen alan sekä sosiaali- ja terveysalan hallintokuntien suuntiin. Olennaista on kulttuuritoiminnan mahdollistaminen sektorista riippumatta.

Poikkihallinnollisuutta voi tulkita yhteistyön monipuolistamishalulla. Toisaalta kulttuurialan kapasiteetti yhteistyön tekemiseen saatetaan kokea toimijoiden piirissä rajalliseksi, jolloin yhteistyö paremmin resursoitujen sektorien kanssa kiinnostaa. Tällaisen vaihtoehtosuunnan yhteistyölle muodostaisi haastateltavien mielestä varsinkin hyvinvoinnin edistäminen kulttuurin avulla yli sektorirajojen. Tähän liittyen viitattiin kulttuurihyvinvointisuunnitelmiin, joita osassa kuntia oli käsitelty.

Toisen vaihtoehtoisen yhteistyösuunnan tarjosi sivistystoimi. Eräs haastateltava ehdotti osa-aikaisten taiteellisia menetelmiä tuntevien työntekijöiden palkkaamista koulumaailmaan. Lastenkulttuurin puolelta löytyi toisen haastatellun mukaan hyviä kokemuksia koulutaiteilijoista. Eräessä koulussa: *”Lapset saavat viettää koulutaiteilijan kanssa -- yksilöllisesti aikaa. Se ei ole terapeutista, mutta tavallaan taiteilija on erilainen aikuinen.”*

Haastatteluissa tuotiin toimijakyselyiden tapaan esiin luovuus ja innovatiivisuus kolmannen ja neljännen sektorin valtteina joustavuuden ohella. Eräs haastateltu näki, että ”--*rohkeiden uusien avausten tekeminen, tarjonnan täydentäminen ja mahdollisuuksien antaminen vaatii jatkossa kulttuurille annettavaa tukea eri muodoissa.*” Monet haastatellut olivat kuitenkin huolissaan kuntien kulttuuritarjonnan jäämisestä yksin kolmannen sektorin toimijoiden varaan.

Eräs haastateltu katsoi, että yrittäjien kanssa pitäisi tehdä enemmän yhteistyötä ja että myös yritystukea kulttuurille voisi hyödyntää enemmän. Kyseisellä haastateltavalla oli omakohtaista kokemusta yrittäjyydestä. Kulttuuripuolella kannattaisi hänen mukaansa tulevaisuudessa tukeutua entistä enemmän yrittäjyyteen. Kulttuurimatkailua pitäisi muutamien muidenkin haastateltavien mielestä kehittää yrittäjien ja kolmannen sektorin yhteistyönä.

Yhteistyön resurssit

Yhteistyön resursseina toimijahaastatteluissa käsiteltiin avustuksia, tiloja sekä tiedotusta ja markkinointia.

Painopiste oli **avustuksissa** ja muussa rahallisessa tuessa, joiden haastateltavat katsoivat yksiselitteisesti edistävän kulttuuritoimintaa niin kolmannella kuin neljännellä sektorilla. Kulttuurin rahoitusosuuden pienuutta kunnissa kyseenalaistettiin.

Osa haastatelluista koki, että varsinkin nopeatempoisille ideoille pitäisi saada lisää tukea. Neljännen sektorin aktivoituessa järjestämään esimerkiksi pop up -tyyppisiä tapahtumia tarvitaan haastateltujen mukaan resursseja, joita voi saada käyttöön nopeasti. Kulttuurilähtöisen hyvinvointityön lisäksi peräänkuulutettiin kulttuurille suunnattua muiden sektorien tukea, esimerkiksi prosenttiperiaatteen laajempaa soveltamista rakennushankkeissa. Lisäksi mahdollisena rahoituskanavana mainittiin mesenaattitoiminnan yleistymisen.

Hankeavustusten hakemisessa nähtiin tarvetta yhteistyölle. Monet haastatellut olivat havainneet etenkin EU-rahoitusten haun raskaaksi ja yrittivät löytää keinoja sen helpottamiseksi. Sen lisäksi, että kaikilla toimijoilla ei ole tarvittavia perusvalmiuksia rahoitusten hakemiseen, rahoitusten saajien on kyettävä kattamaan hankkeiden kustannukset ennen jälkikäteen tapahtuvaa maksatusta. Kaikilla kolmannen sektorin toimijoilla ei ole tähän mahdollisuutta, jolloin väliaikaista rahallista tukea tarvittaisiin esimerkiksi kunnilta. Osa haastatelluista visioi jonkinlaisia toimikuntia, jossa olisi tiedotus-, markkinointi- ja hankehallinnointiosaamista ja jotka avustaisivat avustushakemuksissa ja byrokratiassa. Esimerkiksi yhteiset koordinaattorit voisivat vapauttaa kulttuuripalveluiden resursseja hankkeiden hallinnoinnista varsinaiseen kulttuuritoimintaan. (Koordinaattoreista keskusteltiin myös työpajassa, ks. luku 4.)

Muutamit toimijahaastateltavat toivat esille, että kulttuuri ja liikunta saattavat kilpailla samoista resursseista. Haastateltavien mielestä kulttuuri rinnastetaan helposti liikuntaan, jolloin liikunnan suurempaa tukiosuutta perustellaan sen oletetusti suuremmilla harrastajamäärillä.

Toimijakyselyissäkin haasteeksi tunnistetun epävarmuuden ja jatkuvuuden puutteen vastapainoksi haastatellut kaipasivat pitkäjänteisempää tukea erityisesti sellaisille hankkeille, jotka olivat jo ehtineet osoittautua tuloksellisiksi. Haastateltavien mukana esimerkiksi hankeraporteissa voisi kuvata laajemmin hankkeiden tavoitteita ja etenemistä sekä arvioida niiden onnistumista, jolloin itse hankkeissa voitaisiin keskittyä tekemiseen. Haastatteluissa pohdittiin myös, missä määrin kuntien tulisi asettaa kolmannen tai neljännen sektorin yhteistyökumppaneille kuntastrategioiden toteuttamisvelvoitteita, jotka ohjaisivat näitä esimerkiksi uusien yleisöjen kohtaamiseen. Vastaavaa pohdintaa esiintyi myös kuntien ja maakuntien edustajien haastatteluissa.

Kun yhdistykset eivät voi tavoitella voittoa, yhteistyön riskinä nähtiin haastateltujen mukaan taloudellisten vastuiden ja riskinoton valuminen etenkin niiden hallituksessa toimiville yksityishenkilöille. Esimerkiksi ostopalveluiden kasvattamat taloudelliset vastuut voivat muodostua rasitteeksi vapaaehtoisuuteen perustuvalla toiminnalla. Muuten toimijahaastateltavat eivät ottaneet kovin vahvasti kantaa sopimukseen tai ostopalveluihin yhteistyömuotoina.

Yhteisöllistä taidetta kaivattiin haastateltujen mielestä lisää. Sitä voisi kustantaa erään haastateltavan mukaan erilaisten kulttuurilaitosten vuosibudjeteista. Haastatellut pitivät osallistumista kaiken kaikkiaan tärkeänä yhteistyöalueena. Osa haastateltavista tähdensi, että säästöt kohdistuvat kulttuurissakin nimenomaan heikompiin, kuten vanhuksiin tai työttömiin. Useat haastateltavat pohtivat mahdollisuuksia korvamerkitä sosiaali- ja terveysalan rahoja kulttuuriin. Eräs haastateltava perusteli: *“Onhan kulttuuri läsnä myös ympäristö-, sivistys- ja hyvinvointitoiminnoissa.”*

Tilat nousivat esiin tärkeimpänä keinona muuten kuin suoraan rahallisesti tapahtuvalle kulttuuritoiminnan edellytysten parantamiselle. Kulttuuritoiminta vaatii monenlaisia tiloja, joissa yleisö, harrastajat ja toimijat voivat kohdata (vrt. kaupunkisosaaliteorian osalta Nylund 2005, 141–156; Eräsaari 2016, 121). Haastatellut kokivat, että tilat ovat kalliita ja joissakin kunnissa niitä ei edes ole. Tilojen puutteet ja kehittämistarpeet nousivat esiin myös kyselyaineistossa. Osa haastatelluista pohti, miten tilojen saatavuutta ja niitä koskevaa yhteistyötä voisi kehittää. Monet haastatellut kysyivät, miten suuria kuntien omistamia ja pääosin teknisen toimialan hallinnoimia tiloja, kuten kouluja tai päiväkotia, voisi jatkossa hyödyntää myös kulttuuritoiminnassa.

Eräs haastateltava esitti ratkaisuksi, että neljännen sektorin toimijat voisivat hyödyntää yhdistysten ja seurojen vuokraamia tai omistamia paikkoja. Toinen mielti: *“Toiminta muuttuu koko ajan ja eläytyminen ajan henkeen maksaa. Taistelu rahasta on kovaa. Yhdistykselle tarvitaan kokoontumistiloja, välineitä ja erilaisia viestintäkanavia, kuten*

nettisivut, ja ne maksavat." Haastatellut näkivät tilat jatkossa entistä tärkeämpinä yhteistyön osatekijöinä.

Tiedotus ja markkinointi muodosti kolmannen yhteistyön resursseihin liittyvän teeman. Haastatellut paikallistoimijat miettivät, miten kunnat voisivat jatkossa tehdä entistä enemmän tiedotus- ja markkinointiyhteistyötä vapaan kulttuurin kentän ja muun kolmannen sektorin kanssa. Jo nyt haastatellut kulttuuritoimijat kokivat saaneensa tähän apua kunnilta.

2.3 Yhteenveto

Tässä luvussa kulttuurialan kolmannen sektorin roolia tarkasteltiin sektorin toimijoiden omien näkökulmien kautta. Luvun aineistona ovat valtakunnallisille ja paikallisille kolmannen ja neljännen sektorin toimijoille toteutetut kyselyt sekä paikallisten toimijoiden haastattelut.

Selvityksen perusteella aineistossa mukana olevien kolmannen sektorin toimijoiden rooli kulttuuritoiminnan ja kulttuuripalveluiden tuottajana kunnissa on vahva. Toiminnalla pyritään edistämään sekä erityisiä kulttuuritoimintaan ja -palveluihin liittyviä tavoitteita että laajempia alueelliseen ja paikalliseen kehittämiseen liittyviä tavoitteita.

Kulttuuritoimintaan liittyviä tavoitteita ovat muun muassa kulttuuripalveluiden saataavuuden edistäminen, taiteen ja kulttuurin harrastusmahdollisuuksien lisääminen sekä taiteen ja kulttuurin toimintaedellytysten parantaminen. Monilla toimijoilla esimerkiksi oman taiteenalan edunvalvonta on tärkeä toiminnan tavoite. Haastatelluista toimijoista useat korostivat kuitenkin kulttuuritoiminnan merkitystä päämääränä itsessään sekä elämäntapana.

Laajemmissa alueelliseen ja paikalliseen kehittämiseen liittyvissä tavoitteissa korostuvat erityisesti asukkaiden hyvinvoinnin sekä osallisuuden ja yhteisöllisyyden edistäminen. Näiden kahden tavoitteen edistämiseen tähtäävien toimintojen kehittämisessä nähdään myös tulevaisuudessa erityisiä mahdollisuuksia. Vastauksista tuli ilmi ajatus kulttuurialan kolmannen sektorin toimijoiden tehtäväkentän ja tavoitteiden muokkautumisesta ja laajentumisesta kulttuuritoiminnan linkittyessä yhä vahvemmin kuntien hyvinvointi-, elinvoima- ja sivistystoimintaan. Moni vastaajista näki esimerkiksi yhteiskunnallisten uudistusten edistämisen, elinkeinotoiminnan edistämisen tai työpaikkojen luomisen alueella ainakin jonkin verran merkittävänä kulttuurialan kolmannen sektorin rooleina tulevaisuudessa. Haastatteluissa kulttuurin hyvinvointivaikutukset nähtiin monipuolisina ja sektorirajat ylittävinä, osin osallisuus- ja yhteisöllisyystavoitteiden kanssa limittyvinä.

Kulttuuritoiminnan ja palveluiden toteuttamisessa kolmannen sektorin toimijat näkevät itsensä aktiivisessa roolissa toiminnan ja tarjonnan toteuttajina ja myös sen kehittäjinä

ja uudistajina. Kolmannen sektorin vahvuuksina nähdään myös rooli osaajana ja asiantuntijana. Esimerkiksi paikallistuntemus ja eri taiteenalat voivat olla alueita, joilla kolmannella sektorilla on tarjota asiantuntijuutta ja osaamista. Henkilöstöressurssien vähyys ja vaihtuvuus sekä toiminnan yleinen epävarmuus vaikeuttavat kolmannen sektorin toimintaa. Myös heikko yhteys kuntaan, kykenemättömyys tehdä yhteistyötä ja arvostuksen puute voivat estää kolmatta sektoria toteuttamasta tavoitteitaan ja roolejaan. Haastattelujen perusteella vapaaehtoistoimijoiden jaksaminen, kiristynvä resurssikilpailu sekä yhdistysten taloudellisten vastuiden kasvaminen herättävät niin ikään huolta, samoin kulttuuritoiminnan ennakoitu siirtyminen kunnilta yhä enemmän kolmannen sektorin harteille.

Enemmistä selvitykseen osallistuneista toimijoista näki, että kolmannen sektorin toimijoiden merkitys kulttuuritoiminnan ja -palvelujen toteuttamisessa kunnissa kasvaa tai ainakin pysyy ennallaan tulevaisuudessa. Etenkin paikallisilla toimijoilla oli kuitenkin myös epävarmuutta tulevaisuudesta ja muutama toimijoista arvioi kolmannen sektorin toiminnan merkityksen laskevan kunnissa tulevaisuudessa. Tämä linkittyy toimijoiden yleiseen epävarmuuteen toiminnan jatkuvuudesta ja resurssien riittävydestä. Myös kunnan kykenemättömyys ymmärtää tai tunnistaa kolmannen sektorin toimintaa voi vaikuttaa siihen, ettei kolmannen sektorin toimintaa osata hyödyntää kunnassa. Haastatteluissa kaivattiin kunnilta tukea esimerkiksi rahoitusten hakemiseen, pitkäjänteisen toiminnan mahdollistamiseen sekä tiloihin pääsyyn.

3 KUNTANÄKÖKULMIA KULTTUURIALAN KOLMANNEN SEKTORIN ROOLIIN

Luku 3 kääntää tarkastelunäkökulman kuntiin. Luvussa 3.1 tarkastellaan kuntien tavoitteita yhteistyölle kulttuurialan kolmannen sektorin kanssa. Luvussa 3.2 käsitellään kolmatta sektoria kulttuuritoiminnan ja -palvelujen toteuttajana kunnissa. Luvussa käydään läpi kuntien kolmannen sektorin kanssa toteuttamia kulttuuritoiminnan sisältöjä sekä kolmannen sektorin heikkouksia ja vahvuuksia kuntien näkökulmasta. Luku 3.3 puolestaan kartoittaa kuntien ja kolmannen sektorin yhteistyöhön liittyviä haasteita ja mahdollisuuksia. Luvussa 3.4 kootaan yhteen keskeiset havainnot.

Luvun aineisto koostuu Manner-Suomen kuntien kulttuuritoiminnasta vastaaville henkilöille kohdennetusta kyselystä (*valtakunnallinen kuntakysely*) sekä kuntien ja maakuntien edustajien haastatteluista (*paikalliset toimijahaastattelut*).

3.1 Yhteistyön tavoitteita

Millaisiin tavoitteisiin kunnat pyrkivät yhteistyöllä kolmannen sektorin toimijoiden kanssa? Aikaisemmassa tutkimuksessa kolmannen sektorin yhteiskunnallisiksi tehtäväalueiksi on katsottu muun muassa sosiaalisen pääoman vahvistaminen ja yhteiskunnallisen integraation tuottaminen. Myös hyvinvoinnin edistäminen, taloudellinen panos sekä uusien ideoiden tuottaminen on usein nähty kolmannen sektorin tehtävinä. (Esim. Putnam 1993, 1995; Zimmer & Freise 2008; Siisiäinen 1996,). Taiteella ja kulttuurilla on puolestaan nähty merkitystä etenkin hyvinvoinnin, vetovoimaisuuden ja kilpailukyvyen edistäjänä. Julkisen kulttuuripolitiikan yleisiä tavoitteita ovat taiteen ja kulttuurin perustan ja elinvoimaisuuden vahvistaminen, kulttuurin osallisuuden ja osallistumisen edistäminen sekä taiteen ja kulttuurin kentän toimintaedellytysten parantaminen (ks. Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017.)

Kolmas sektori mainitaan useimpien kyselyyn vastanneiden kuntien strategiadokumentaissa. Enemmistössä (72 %) kyselyyn vastanneista kunnista kolmas sektori, kansalaistoiminta tai vastaava mainitaan kunnan voimassa olevassa kuntastrategiassa,

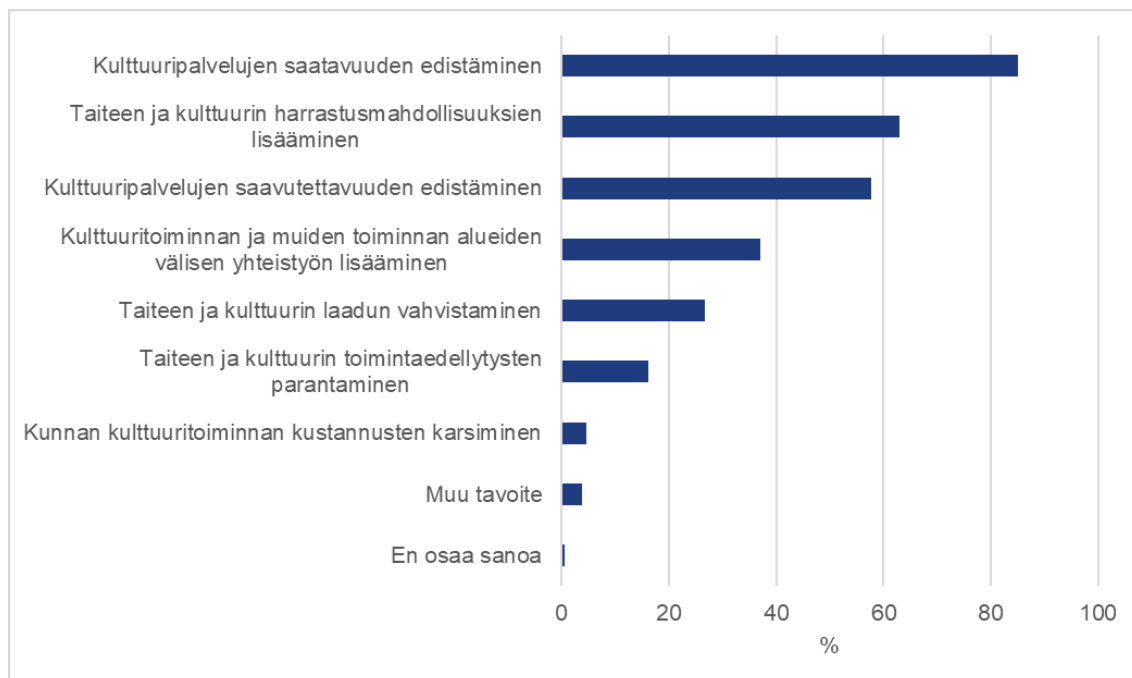
kaupunkistrategiassa tai vastaavassa. Noin puolessa vastanneista kunnista oli puolestaan voimassa erillinen kulttuuristrategia, -suunnitelma tai vastaava, joista valtaosassa kolmas sektori tai kansalaistoiminta (tai vastaava) mainitaan. Sen sijaan erillinen kansalaistoiminnan strategia, järjestöstrategia tai vastaava oli voimassa alle puolessa kyselyyn vastanneista kunnista. Tämän selvityksen puitteissa ei ollut mahdollista tarkastella lähemmin näiden strategiadokumenttien sisältöjä ja niiden luomaa kuvaa kolmannesta sektorista ja sen rooleista kunnissa tai sitä, kuinka strategioissa mainitut asiat huomioidaan käytännön toiminnassa (ks. lisää Ruusuvirta & Saukkonen 2009).

Valtakunnallisen kuntakyselyn kyselylomakkeessa listattiin a) kulttuuritoimintaan ja -palveluihin sekä b) alueelliseen ja paikalliseen kehitykseen liittyviä tavoitteita (ks. Liite 3). Vastanneita kuntia pyydettiin valitsemaan näiden joukosta kolme tärkeintä tavoitetta, joihin ne pyrkivät yhteistyöllä kolmannen sektorin kanssa.

Kulttuuritoimintaan ja -palveluihin liittyen kyselylomakkeessa listattiin seitsemän tavoitetta, joiden lisäksi kunnat saattoivat nimetä 1–3 muuta tavoitetta. Valtakunnallisen kuntakyselyn vastauksissa selkeästi tärkeimmiksi tavoitteiksi nousivat kulttuuripalvelujen saavutettavuuteen ja saatavuuteen liittyvät asiat. Saatavuudella tarkoitetaan sitä, paljonko ja minkälaisia kulttuuripalveluja kunnassa on tarjolla. Saavutettavuudella taas tarkoitetaan sitä, millä tavoin ja miten hyvin nämä palvelut ovat erilaisten ihmisten käytettävissä. Yhteistyöllä kolmannen sektorin kanssa kunnan pyrkivät etenkin kulttuuripalveluiden saatavuuden edistämiseen (85 % vastanneista kunnista), taiteen ja kulttuurin harrastusmahdollisuuksien lisäämiseen (63 %) sekä kulttuuripalveluiden saavutettavuuden edistämiseen (58 %). (Kuvio 6.)

Reilu kolmannes (37 %) vastanneista kunnista näki kolmannen sektorin yhteistyön tärkeänä tavoitteena yhteistoiminnan lisäämisen kulttuuritoiminnan ja muiden toiminnan alueiden välillä. Noin neljännes (27 %) kunnista puolestaan tavoitteli kolmannen sektorin yhteistyön kautta taiteen ja kulttuurin laadun vahvistamista. Muutamille kunnille (16 %) tärkeä tavoite oli myös taiteen ja kulttuurin toimintaedellytysten parantaminen esimerkiksi tilojen rakentamisen kautta. Kunnan kulttuuritoiminnan kustannusten karsimisen näki tärkeänä tavoitteena ainoastaan muutama vastannut kunta (5 %). Kuntavastaa- jien muut tavoitteet liittyivät yhteisöllisyyden ja hyvinvoinnin lisäämiseen, kuntalaisten aktivoimiseen sekä ajatustenvaihtoon alan toimijoiden kanssa ja tulevien näkymien luotamiseen.

Kuvio 6. Valtakunnallinen kuntakysely. Kolme tärkeintä kulttuuritoimintaan ja -palveluihin liittyvää tavoitetta, joihin kunta pyrkii yhteistyöllä kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Kyselyaineisto, kuntakysely (n=154).

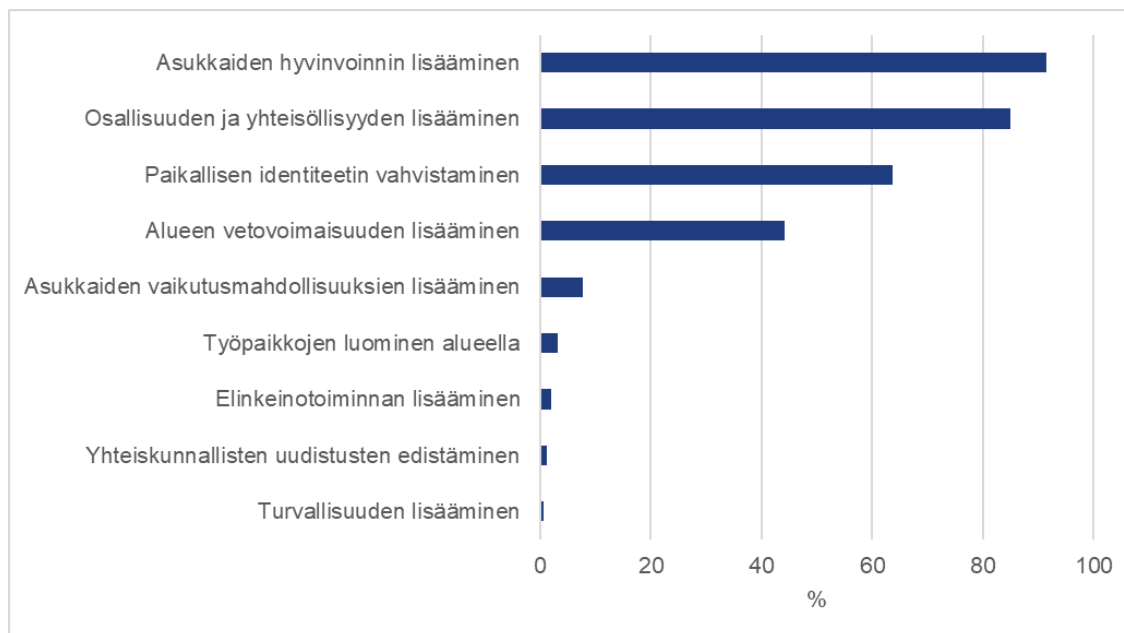

Alueelliseen ja paikalliseen kehittämiseen liittyen kyselylomakkeessa listattiin yhdeksän tavoitetta. Näistä kuntavastaajia pyydettiin valitsemaan kolme tärkeintä, joita he näkevät kolmannen sektorin toiminnan erityisesti edistävän tällä hetkellä. Vastaajille annettiin myös mahdollisuus listata 1–3 muuta alueelliseen ja paikalliseen kehittämiseen liittyvää tavoitetta.

Annetuista yhdeksästä tavoitteesta neljä nousi valtakunnallisen kuntakyselyn vastauksissa selkeästi tärkeimmiksi (Kuvio 7). Näitä olivat asukkaiden hyvinvoinnin lisääminen, osallisuuden ja yhteisöllisyyden lisääminen, paikallisen identiteetin vahvistaminen sekä alueen vetovoimaisuuden lisääminen.

Asukkaiden vaikutusmahdollisuuksien lisääminen, työpaikkojen luominen alueella, elinkeinotoiminnan lisääminen, yhteiskunnallisten uudistusten edistäminen sekä turvallisuuden lisääminen sen sijaan valittiin vain muutamissa vastauksissa tärkeiksi kolmannen sektorin toiminnan edistämiseksi tavoitteiksi. Yksikään kunta ei listannut annettujen tavoitteiden ulkopuolelta muita tavoitteita.

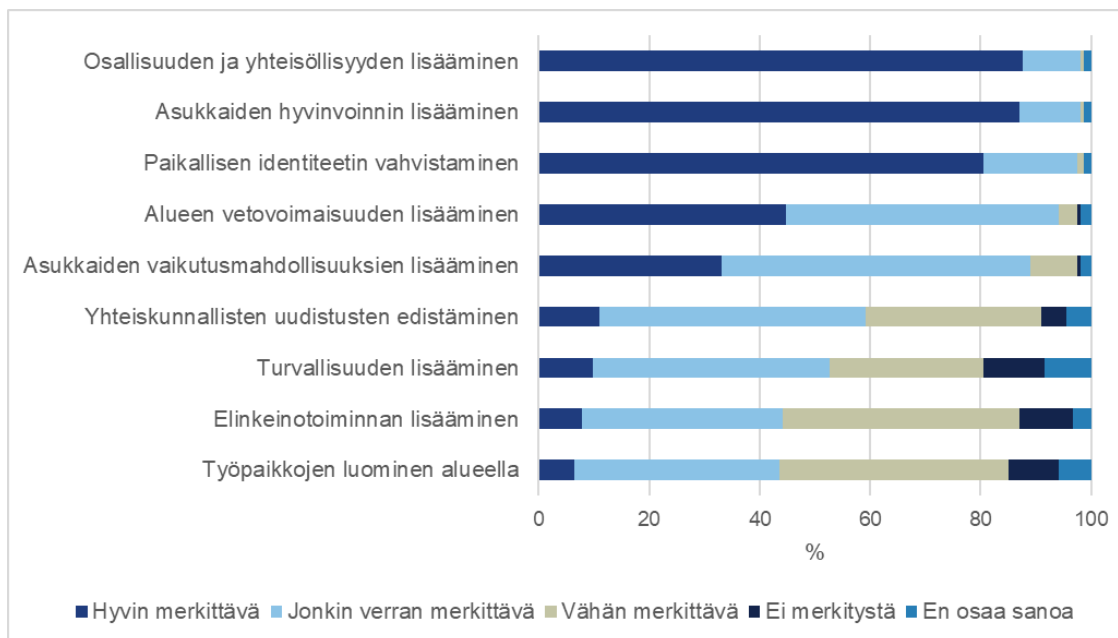
Kuvio 7. Valtakunnallinen kuntakysely. Merkittävimmät alueelliseen ja paikalliseen kehittämiseen liittyvät tavoitteet, joita kulttuurialan kolmannen sektorin toiminta erityisesti edistää tällä hetkellä. Kyselyaineisto, kunnat (n=154).

Valtakunnallisen kuntakyselyn vastaajilta kysyttiin myös näkemyksiä kolmannen sektorin roolista paikallisessa ja alueellisessa kehittämisessä tulevaisuudessa. Kyselylomakkeessa listattiin samat yhdeksän tavoitealuetta kuin nykyhetkeä kartoittavassa kysymyksessä. Kunkin vaihtoehdon kohdalla vastaajia pyrittiin arvioimaan (asteikolla hyvin merkittävä – ei lainkaan merkittävä) kulttuurialan kolmannen sektorin roolia tavoitteiden edistämiseksi kunnassa kymmenen vuoden päästä.

Kolmannen sektorin tulevaisuuden roolia paikallisessa ja alueellisessa kehittämisessä arvioitaessa kunnat nostivat esiin samat tavoitteet kuin nykyhetkessäkin. Valtaosa valtakunnallisen kuntakyselyn kuntavastaajista arvioi kulttuurialan kolmannen sektorin roolin kymmenen vuoden päästä hyvin merkittäväksi osallisuuden ja yhteisöllisyyden lisäämisessä, asukkaiden hyvinvoinnin lisäämisessä sekä paikallisen identiteetin vahvistamisessa. (Kuvio 8.)

Kuvio 8. Valtakunnallinen kuntakysely. Kulttuurialan kolmannen sektorin rooli paikalliseen ja alueelliseen kehittämiseen liittyvien tavoitteiden edistämässä kunnassa kymmenen vuoden päästä. Roolin hyvin merkittäväksi arvioineiden osuus (%). Kyselyaineisto, kunnat (n=154).

Paikallisissa toimijahaastatteluissa käsiteltiin myös kuntanäkökulmia kulttuuritoimintaan ja -palveluihin sekä yhteistyön tavoitteisiin.

Kulttuurin monimerkityksellisyys tuli esiin sekä kuntien ja maakuntien edustajien haastatteluissa että edellä käsitellyissä kolmannen ja neljännen sektorin toimijahaastatteluissa. Eräs kuntien ja maakuntien edustaja kysyi: ”Mitä kulttuuri on? What is not?” Toinen haastateltu mietti: ”Kulttuuri kysyy sellaisia kysymyksiä, joihin ei ole absoluuttisia vastauksia. Se ei ole eksakti tiede. Tukee luovuutta ja niitä erilaisia ääniä.” Kaikki haastatellut määrittivät kulttuurin roolin tärkeäksi kuntien ja asukkaiden kannalta. Kulttuurilla nähtiin vaikutusta esimerkiksi hyvinvointiin, osallisuuteen, vetovoimaisuuteen sekä talouteen. Samoja aiheita nousi esiin toimijahaastatteluissa.

Yhteistyön varjopuolena kuntien ja maakuntien edustajille näyttäytyi myös toimijoiden kokemus uhkakuva siitä, että vastuu kuntien kulttuuritoiminnasta valuisi kolmannen ja neljännelle sektorin harteille.

Hyvinvointivaikutukset: Kulttuuri ja taide nähtiin tärkeinä hyvinvoinnin kannalta. Kulttuurihyvinvoinnin merkitystä on kunnissa ja maakuntatasolla pohdittu haastateltujen mukaan paljonkin työryhmien ja erilaisten strategioiden kautta. Haastatellut kertoivat erilaisista kulttuurin merkityksiin ja vaikutuksiin keskittyneistä hyvinvointityöryhmistä. Kulttuurin merkitys on tunnistettu myös ennaltaehkäisevässä hyvinvointityössä, mutta muilla poikkihallinnollisilla yhteistyöalueilla ja asennetasolla sen asema voisi haastateltujen mukaan olla parempi.

Eräs haastateltu oli sitä mieltä, että *”sote-sektoreilla ei välttämättä ole osaamista siihen, että ihminen on kokonaisuus. Ihminen tarvitsee kulttuuria, ei vain hoivaa elämiseen. Ei ole osaamista ja ymmärrystä siitä, että millä tavalla se saattaa vaikuttaa yhteisön elämään, niin asukkaiden kuin työntekijöidenkin elämään. Resurssit pienenevät kulttuurin saralla ja tarve kuitenkin kasvaa. Rakenteissa, asenteessa on kuntapuolella paljon kehitettävää. Sote-puolen kanssa on tehty pitkään yhteistyötä, mutta edistyminen on hidas ja kankea.”* Toinen haastateltu mietti: *”Taiteen avulla voi käydä vaikeista asioista keskustelua.”*

Osallisuuden kokemus, vuorovaikutus ja yhteistyö: Kuntien ja maakuntien edustajien haastatteluissa korostui voimakkaasti yhteistyön, yhteisöllisyyden ja vuorovaikutuksen merkitys. Haastateltujen mukaan kulttuuri on ihmisille luontaista. Sitä pitää vaalia itsensä ja ympäristön takia. Kulttuuri nähtiin yhteisen kommunikaation välineenä, jolla on merkitystä suvaitsevaisuuden, ymmärtämisen sekä hyväksytyksi tulemisen kannalta. *”Osallisuudella on vaikutusta suvaitsevaisuuteen. Ihmiset eivät ymmärrä toisiaan. Ihmiset toimivat samanhenkisten ihmisten kanssa, voi syntyä konflikteja. Tähän voidaan kulttuurin avulla vaikuttaa.”* Toinen haastateltu perusteli: *”[Kulttuuri] on sosiaalisesti tärkeä. Ihmiset pääsevät tapaamaan toisiaan ja saamaan yhteisiä kokemuksia. Kulttuurin avulla sen pystyy antamaan. Meillä on tietynlainen rooli, jos ajatellaan, että meillä on jonkunlainen sivistys kunta tai sivistysvaltio. On perusedellytys, että näitä asioita tarjotaan.”* Toisaalta kulttuuria ei haastatteluissa yhdistetty vahvasti asukkaiden valtauttamiseen vaan osallisuutta hahmotettiin ensi sijassa saavutettavuuden, vuorovaikutuksen ja yhteisluomisen kautta. Valtakunnallisen kuntakyselyn vastaajat näkivät asukkaiden vaikutusmahdollisuuksien lisäämisen varsin merkittävänä kolmannen sektorin roolina tulevaisuudessa (Kuvio 8).

Kaupungin vetovoimaisuuden lisääminen: Eräs haastateltu totesi: *”Brändäyksen puolesta kulttuuripalveluilla on iso rooli.”* Monipuolinen kulttuuritarjonta houkuttelee haastateltujen kokemusten mukaan ihmisiä kuntaan, mutta myös maakunnallisesti kulttuuri toimii kilpailuvalttina. Eräs haastateltu perusteli kulttuurin maakunnallista arvoa: *”Maakunnallisesti kulttuurin rooli on tärkeä. Maakuntaudistuksen ei tarvitse heilauttaa paikallisesti tehtävää kulttuuritoimintaa, vaan ne jatkunevat entisellään. -- Uudistuksen valmistelussa sitä ei voi ohittaa.”*

Kulttuurilla oli sekä kuntien ja maakuntien edustajien että kolmannen ja neljännen sektorin toimijoiden mukaan vaikutusta kaupungin imagoon ja viihtyisyyteen. Eräs haastateltava sanoi: *”Me haluamme olla siinä mukana miltä kaupunki näyttää.”* *”Esimerkiksi sellaisia puistoja, joissa voi järjestää kivoja konsertteja ja kirpputoreja. -- Täydennysrakentamisessa oltaisiin mukana.”*

Taloudellisen kehityksen edistäminen: Haastatellut näkivät, että kulttuurilla voi olla tulevaisuudessa merkittävä rooli kuntien talouden kannalta. Yhden haastatellun kunnan edustajan mukaan hänen kaupungissaan ei enää keskitytä kulttuurin

hyvinvointivaikutuksiin vaan on alettu miettiä laajemmin, miten kulttuurilla vastataan tuleviin haasteisiin – myös talouden kannalta.

Moni haastateltu kunnan tai maakunnan edustaja korosti asennemuutosten tarpeellisuutta. Toiveena oli, että kulttuuria arvostettaisiin enemmän, mikä näkyisi myös rahoituksessa. Haastateltujen mukaan: *”Kulttuurin arvostuksen suhteen pitäisivät asenteet muuttua. Kulttuuria pitää tehdä eri toimialojen kanssa. Joissakin kaupungeissa se sujuu paremmin. Mitä tämäkin nyt maksaa?”* *”Esimerkiksi kulttuurista puhuessa jäädään itsestäänselvyyksien tasolle. Heille [politiikoille/päätäjille] ei ole avattu sitä, mitä kulttuuri oikein tarkoittaa.”* *”Ei niin, että kuinka monta ihmistä pitää sitä olla tekemässä, millaisia tiloja, paljonko tarvis rahaa, vaan mitä se on ja mitä sillä siinä kaupungissa voidaan tehdä.”*

Asennemuutoksiin oli jouduttu tarttumaan erityisen voimakkaasti yhdessä kohdekunnassa, jossa haastateltavan mukaan oli ollut aluekehityksen saaman suunnan takia ”pakko” panostaa kulttuuriin. Kyseisessä kunnassa kulttuurialan edustajat olivat esittäneet faktoja kulttuurin mahdollisuuksista muille toimialoille ja kunnan johdolle. Haastateltu totesi, että *”-- uskovaisia ei tarvitse enää ajaa”*, tarkoittaen ettei kulttuurialan ihmisille tarvitse perustella kulttuuritoiminnan merkitystä vaan kannattaa keskittyä sitä vastustaviin tai ymmärtämättömiin tahoihin. Sama haastateltava jatkoi kaupungin poliitikkojen asennemuutostyöstä, että *”-- otettiin eri puolien jäseniä, positiivisuutta ja aikaa. Halutaan hyvää. Tämä on meille rakas kaupunki. Kysyttiin, puuttuuko tästä jotain, miltä tämä kuulostaa? Kukaan, ei kukaan sanonut enää, että meillä ei ole tähän varaa.”* Esimerkissä kunta sitoutti päättäjiä kulttuuritoimintaan, tapahtui vuorovaikutteista suunnittelua ja asenteet muuttuivat. Negatiivisesti kulttuuriin suhtautuvat tahot saivat itse kyseenalaistaa, esittää kysymyksiään ja osallistua keskusteluun. Pitkäjänteisen vaikuttamistyön kautta päättäjät sitoutuivat itse panostamaan kulttuuriin, koska tunsivat omistajuutta sitä kohtaan.

Kuntien ja maakuntien edustajien haastatteluiden perusteella voi tulkita, että mahdollisuuksia mietitään helposti oman sektorin näkökulmasta. Tätä ruokkii hallinnonaloittainen rahoitus. Toisaalta useissa haastatteluissa tuli esille, kuinka kulttuuri rinnastuu helposti muihin toimialoihin. Eräs haastateltu kyseli: *”Kysymys onkin minkä verran jatkossa panostetaan kulttuuriin?”* *”Maakuntauudistuksen kulttuurin vaikutuksista ei vielä oikein osaa sanoa. Näitä teemoja on esimerkiksi mietitty: kulttuurialojen rajapintoja muihin sektoreihin nähden, kolmannen sektorin roolia, ammattilaisten näkökulmaa ja hyvinvoinnin edistäjän roolia.”*

Eräs haastateltava yritti hahmottaa alueuudistuksen vaikutuksia kulttuuriin: *”Maakunnat ja kunnan roolit, mitä ne ovat? Millä tavalla sote satsaa taiteeseen? Millä tavalla ajetaan? Todella vaikea nähdä, miten se voidaan tehdä. Kunnalle jää ennaltaehkäisevän työn rooli. Meillä on vahva rooli. Millä tavalla se yhdistyy tähän kun sote hallinnoidaan muualta? Miten yhteistyö näkyisi? Kulttuurista aina puhutaan kauniisti. Se on se eka*

juttu, millä brändätään. Lehdissä haastatteluissa tulee esille päättäjien tasolla se. Sitten se jää siihen. -- Miten asiat rullaavat, koska kunnan rahoituksesta häipyvät puolet. Kunnan osalta voidaan ajatella: että silloinhan kunnasta tulee se sivistyskunta."

Kaikkien haastateltujen kuntien ja maakuntien edustajien mukaan alueellinen erilaisuus pitää ottaa huomioon, sillä maakunnat, kunnat ja paikat ovat lähtökohtaisesti erilaisia. Jokaisella kunnalla pitäisi yhden haastateltavan mukaan olla "*-- lähialueen tuntemus, ihmisten tuntemus, asukkaiden tuntemus, pitää kuunnella asukkaita. Se pitäisi olla lähtökohta. Jos vain muualta tuodaan kulttuuripalvelut, se ei iske. Yrityksen ja erehdyksen kautta testataan.*" Toinen haastateltu mietti alueiden välisiä eroja: "*Milloin kulttuuritoiminnan järjestämisen kynnyskysymys on se, että alueella on vähän taiteen toimijoita. Pitkät etäisyydet voi olla haaste. Jokainen alue pitää huomioida omanlaisenaan.*"

Kulttuuri mahdollistaa paikkojen ja alueiden profiloitumisen eri mittakaavoissa. Yhden haastatellun mukaan: "*Alueellisen paikallisen kehittämisen kannalta on tärkeää miettiä kulttuurin merkityksiä: suuret ja pienet kunnat ovat vähän erilaisia esimerkiksi resursseiltaan. Kuinka paljon kaivataan ja millaista yhteistyötä voidaan tehdä kolmannen sektorin kanssa.*" Haastatteluissa yhteistyötä erilaisten alueiden kanssa pidettiin tärkeänä, mutta käytännössä sen koettiin onnistuvan helpoiten keskenään samankaltaisten alueiden välillä.

3.2 Toimintamuodot nyt ja tulevaisuudessa

Seuraavaksi tarkastellaan kolmannen sektorin toimijoita kulttuuritoiminnan ja -palveluiden toteuttajana kunnissa. Ensin käydään läpi erilaisia toimintamalleja ja yhteistyön muotoja, joita kunnilla on kolmannen sektorin toimijoiden kanssa sekä kuntien arvioita toiminnan muotojen kehityksestä tulevaisuudessa. Tämän jälkeen käydään läpi kulttuuritoimintoja, joita kolmas sektori toteutti kunnissa vuonna 2017. Osiossa esitetään myös kuntien edustajien arvioita kolmannen sektorin toimijoiden vahvuuksista ja heikkouksista kulttuuritoiminnan ja -palveluiden toteuttajana kunnissa.

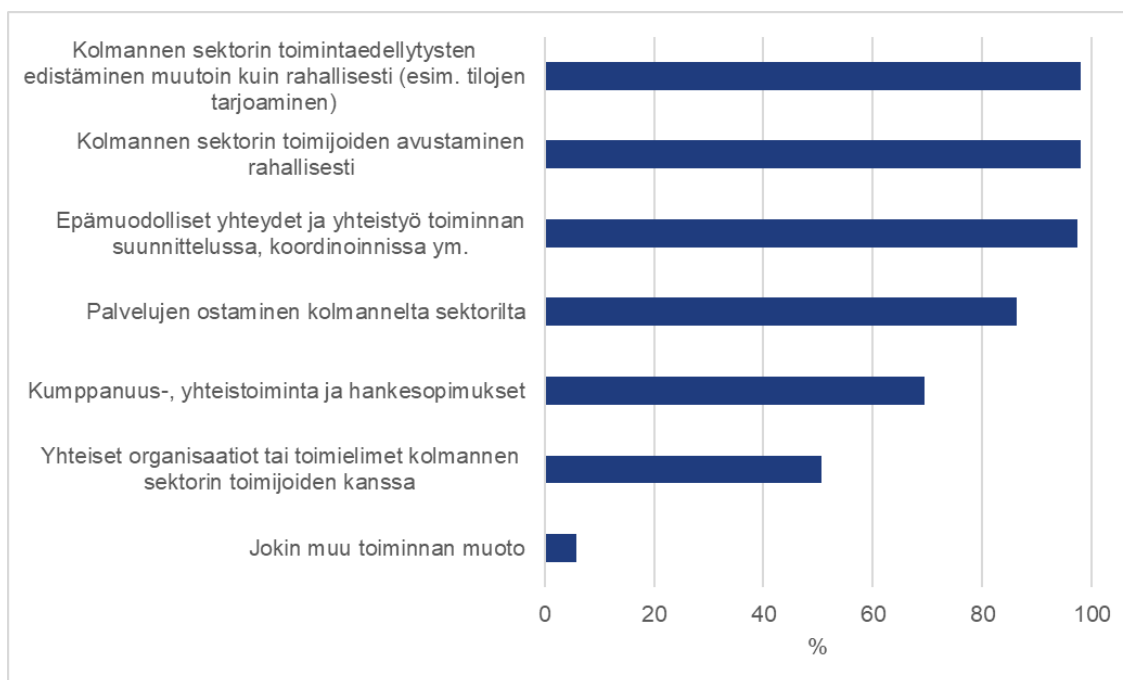
Kolmas sektori on monissa kunnissa vahva toiminnan järjestäjä ja palvelujen tuottaja taiteen ja kulttuurin alueella. Esimerkiksi peruspalvelujen vuotta 2013 koskevassa arvioinnissa kyselyyn vastanneet kunnat laskivat kolmannen sektorin tuottavan keskimäärin noin neljäsosan kunnan kulttuuritoiminnasta. Noin puolet kaikista peruspalvelukyselyyn vastanneista kunnista oli ostanut tai ulkoistanut kulttuuripalveluita kolmannen sektorin toimijoille tai tehnyt kulttuuripalveluihin tai kulttuuritoimintaan liittyviä sopimuksia kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Kolmannella sektorilla nähtiin etenkin kunnallisia toimintoja täydentävä ja vahvistava rooli. (Pohjois-Suomen aluehallintovirasto 2014, 140–142; ks. myös Heiskanen ym. 2005; Kangas 2003; Saukkonen & Ruusuvirta 2009.)

Kuntien ja kolmannen sektorin suhde voi perustua erilaisiin hallinnollisiin ratkaisuihin, jotka yhdistävät yksityiset kulttuuritoimijat ja kunnat toisiinsa. Kunta saattaa esimerkiksi olla kolmannen sektorin organisaation merkittävä taustatoimija. Peruspalvelujen vuotta 2017 koskevassa arvioinnissa valtaosa (90 %) arviointikyselyyn vastanneista 190 Manner-Suomen kunnasta teki yhteistyötä ja järjesti tapaamisia paikallisten toimijoiden, kuten kolmannen sektorin kanssa. Yhteistyön kautta pyrittiin lisäämään kunnan asukkaiden osallisuutta kulttuuritoiminnan suunnitteluun ja järjestämiseen. (Pohjois-Suomen aluehallintovirasto 2018.)

Valtakunnallisen kuntakyselyn mukaan vastaajien yhteistyömuodot kolmannen sektorin kanssa ovat moninaisia ja -tasoisia. Kunnat ja kolmannen sektorin toimijat tekevät sekä hyvin epämuodollista ja vapaamuotoista että muodollista ja sopimukseen perustuva yhteistyötä. (Ks. esim. Möttönen & Niemelä 2005.)

Lähes kaikki valtakunnallisen kuntakyselyn vastaajat (98 %) avustivat kolmannen sektorin toimijoita rahallisesti ja edistivät kolmannen sektorin toimintaedellytyksiä muilla tavoin esimerkiksi tilojen tarjoamisella tai koulutuksilla. Valtaosalla kunnista oli kolmannen sektorin kanssa myös epämuodollisia yhteyksiä ja yhteistyötä toiminnan suunnittelussa ja koordinoinnissa (97 %). Palveluita kolmannelta sektorilta osti vuonna 2017 kaikkiaan 86 prosenttia kyselyyn vastanneista kunnista. Hieman pienempi osuus kunnista (70 %) teki kumppanuus-, yhteistoiminta- ja hankesopimuksia kolmannen sektorin kanssa. Yhteisiä organisaatioita tai toimielimiä kolmannen sektorin kanssa oli 51 prosentilla kyselyyn vastanneista kunnista. Kuusi prosenttia kunnista nimesi muita toiminnan muotoja kolmannen sektorin kanssa. Näihin kuuluivat yhteistyö tapahtumatuotannossa ja kulttuurikasvatussuunnitelmien toteuttamisessa sekä alueellisen yhteistyön muodot kuten kyläneuvosto, yhdistysfoorumi ja asukasyhdistykset. (Kuvio 9.)

Kuvio 9. **Valtakunnallinen kuntakysely.** Toiminnan muodot kuntien ja kolmannen sektorin välillä vuonna 2017. Kyselyaineisto, kuntakysely (n=154).

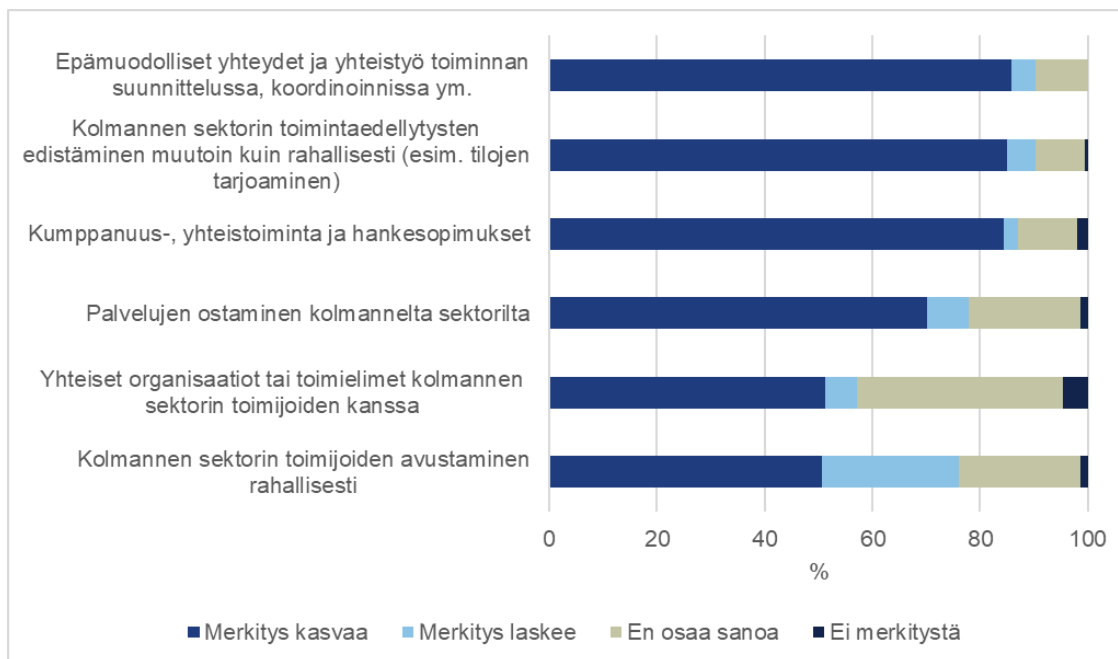
Vuonna 2017 noin kolmannes (36 %) valtakunnalliseen kuntakyselyyn vastanneista kunnista oli mukana sellaisissa kulttuurialan kolmannen sektorin yhteisöissä, joissa oli mukana myös muita kuntia. Esimerkkinä oli Lapin Alueteatteriyhdistys ry, jonka jäseniksi voivat liittyä pohjoissuomalaiset kunnat, kuntayhtymät tai kunnan omistamat rekisteröidyt yhtiöt. Muutama vastanneista kunnista oli juuri Lapin Alueteatteriyhdistys ry:n jäsen. Muita yhteisöjä, joissa kyselyyn vastanneet kunnat olivat jäsenenä yhdessä muiden kuntien kanssa, olivat esimerkiksi muut alueteatterit, kulttuurilaitosten taustalla toimivat kannatusyhdistykset, kulttuuriverkostot, tanssin aluekeskukset ja kotiseutuyhdistykset.

Valtakunnallisen kuntakyselyn vastaajilta kysyttiin arviota kunnan ja kolmannen sektorin välisten toiminnan muotojen kehityksestä tulevaisuudessa. Kysymyksessä listattiin kuusi toimintamuotoa, joiden lisäksi oli mahdollista kirjata muu toimintamuoto. Yli puolet vastanneista kunnista arvioi kaikkien kyselyssä listattujen toiminnan muotojen kasvattavan merkitystään kymmenen vuoden kuluttua verrattuna nykytilanteeseen.

Yli 80 prosenttia kyselyyn vastanneista kunnista arvioi, että kymmenen vuoden kuluessa kuntien ja kolmannen sektorin välisessä toiminnassa kasvattavat merkitystään epämuodolliset yhteydet ja yhteistyö toiminnan suunnittelussa ja koordinoinnissa, toimintaedellytysten edistäminen muutoin kuin rahallisesti sekä kumppanuus-, yhteistoiminta ja hankesopimukset. Näistä kaksi ensimmäistä ovat toimintamuotoja, joita lähes kaikissa kunnissa oli käytössä vuonna 2017. Sen sijaan kumppanuus-, yhteistoiminta- ja hankesopimuksia kolmannen sektorin kanssa teki 70 prosenttia kunnista.

Vuonna 2017 lähes kaikki kunnat (98 %) avustivat kolmannen sektorin toimijoita rahallisesti. Neljäsosa (25 %) kunnista arvioi, että tulevaisuudessa tämän toiminnan muodon merkitys laskee. (Kuvio 10.) Muuna toimintamuotona mainittiin kolmannen sektorin yhteistyön lisääntyminen kunnan palvelutuotannossa kokonaisuutena.

Kuvio 10. Valtakunnallinen kuntakysely. Kuntavastaajien arvio kunnan ja kolmannen sektorin välisen toiminnan muotojen kehityksestä kymmenen vuoden päästä. Kyselyaineisto, kuntakysely (n=154).

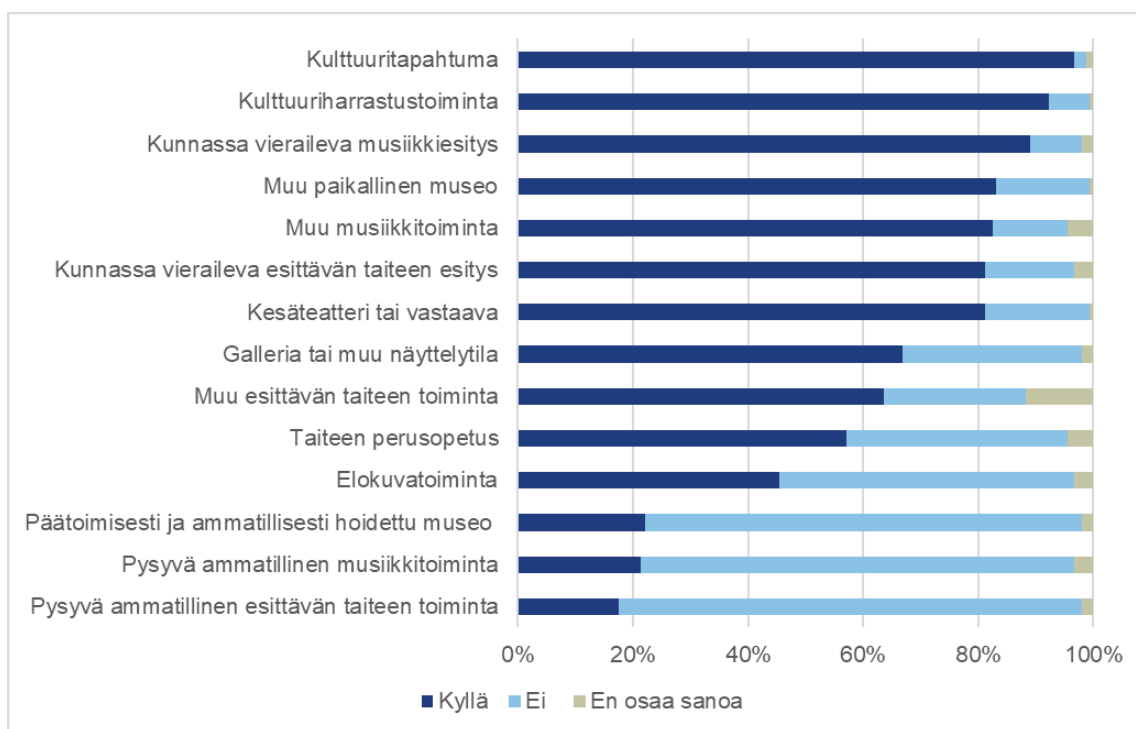

Valtakunnallisen kuntakyselyn vastaajilta kysyttiin kulttuuritoimintoja, joita kolmas sektori toteutti kunnassa vuonna 2017. Vastausvaihtoehtoja oli 14, jonka lisäksi oli avoin kenttä. Kolmannen ja neljännen sektorin toimijoiden rooli kulttuuritoiminnan ja -palveluiden toteuttajana on monipuolinen. Kolmas sektori oli aktiivinen toimija lähes kaikilla kysytyillä kulttuuritoiminnan alueilla (Kuvio 11). Kolmas sektori toteutti vuonna 2017 kunnissa etenkin kulttuuritapahtumia, kulttuuriharrastustoimintaa, kunnassa vierailevia musiikin ja esittävän taiteen esityksiä, muuta musiikkitoimintaa ja paikallista museotoimintaa sekä kesäteatteritoimintaa. Toimintaa toteutettiin sekä kunnan tukemana että ilman kunnan tukea.

Melko monessa kunnassa kolmas sektori toteutti myös galleria- tai muuta näyttelytoimintaa, muuta esittävän taiteen toimintaa, taiteen perusopetusta ja elokuvateatteritoimintaa. Näistä etenkin galleria- ja elokuvatoimintaa toteutetaan melko paljon myös yrityspohjalta. Yhteensä 128 tuntiperusteisen valtiontuen piirissä vuonna 2017 olleesta taiteen perusopetuksen oppilaitoksesta 63 oli kolmannen sektorin organisaatioiden ylläpitämiä. (Opetushallitus 2018.)

Vähiten kolmas sektori toteutti vastaajakunnissa pysyvää, ammatillista museotoimintaa, esittävän taiteen toimintaa tai museotoimintaa. Kolmannen sektorin organisaatiot, pääasiassa yhdistykset ja säätiöt, ovat kuitenkin myös ammattimaisten taide- ja kulttuurilaitosten osalta merkittävä toiminnan toteuttaja. Esimerkiksi valtionosuutta (vos) saaneista 123 museosta 52 oli vuonna 2017 kolmannen sektorin organisaation ylläpitämä. Valtionosuusorkestereista puolestaan noin kolmannesta (10/28) ja vos-teattereista enemmistöä (38/57) ylläpiti kolmannen sektorin organisaatio. Ammattimaisen toiminnan osuuden pienuutta kuviossa selittää etenkin se, että ylipäänsä ammattimainen laitosten muotoinen toiminta keskittyy harvoin kuntiin, pääasiassa asukasluvultaan suuriin kaupunkeihin. Muita kuntien mainitsemia kolmannen sektorin toteuttamia toimintamuotoja olivat esimerkiksi taiteilijaresidenssi-, kesänäyttely- ja taidelainaamotoiminta. (Kuvio 11.)

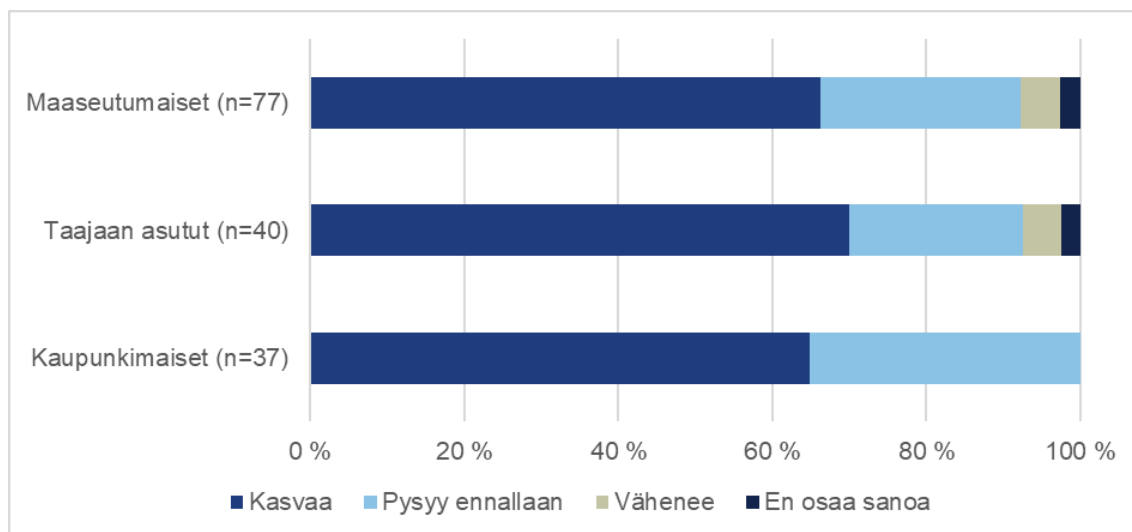
Kuvio 11. **Valtakunnallinen kuntakysely.** Kolmannen sektorin kunnissa toteuttamia kulttuuritoimintoja vuonna 2017 (n=154).

Valtakunnallisen kuntakyselyn vastaajista enemmistö arvioi, että kolmannen sektorin toimijoiden merkitys kulttuuritoiminnan ja -palvelujen toteuttamisessa kunnissa kasvaa kymmenen vuoden päästä. Kunnista noin 67 prosenttia arvioi merkityksen kasvavan ja noin neljännes (27 %) pysyvän ennallaan. Kuntatyyppiltään erilaiset kunnat arvioivat kolmannen sektorin toimijoiden merkitystä eri tavoin. Kaupunkimaisista kunnista kaikki arvioivat kulttuurialan kolmannen sektorin toimijoiden merkityksen kulttuuritoiminnan ja -palvelujen toteuttamisessa joko kasvavan tai pysyvän ennallaan. Kaikki merkityksen

vähennemistä ennakoivista kunnista (4 %) olivat tyyppiltään taajaan asuttuja tai maaseutumaisia. (Kuvio 12.)

Kuvio 12. Valtakunnallinen kuntakysely. Arvio kolmannen sektorin toimijoiden merkityksestä kulttuuritoiminnan ja -palvelujen toteuttamisessa kunnissa kymmenen vuoden päästä. Kyselyaineisto, kuntakysely (n=154).

Kuntien edustajia pyydettiin avoimella kysymyksellä listaamaan kolmannen sektorin merkittävimpiä vahvuuksia ja heikkouksia kulttuuritoiminnan ja -palveluiden toteuttajana kunnassa. Aikaisemmissa tutkimuksissa kolmannen sektorin palvelutoiminnan etuina on nähty joustavuus, motivaatio ja innostus. Kolmannen sektorin palvelutuotannon heikkouksiksi on puolestaan katsottu jatkuvuuden puute, laadunvarmistus, epävarmuus ja hallinnon ongelmat. (Esim. Pihlaja 2010; Matthies 1999.)

Valtakunnallisen kuntakyselyn vastaajien näkemykset kolmannen sektorin vahvuuksista kulttuuritoiminnan ja -palvelujen toteuttajana kunnissa hajautuivat melko laajasti (**Virhe. Viitteen lähde ei löytynyt.**). Kyselyyn vastanneet kunnat näkivät kolmannen sektorin merkittävämpänä vahvuutena yleisesti sen, että kolmannen sektorin toiminta tuo kuntaan lisää kulttuuritarjontaa. Kunnilla itsellään ei ole resursseja eikä mahdollisuuksia tehdä kaikkea itse. Kolmannen sektorin toimijat tukevat kunnan omaa toimintaa esimerkiksi viemällä tarjontaa eri alueille, toteuttamalla erilaista harrastustoimintaa, järjestämällä kesätapahtumia ja yleisesti monipuolistamalla kulttuuritoimintaa ja -tarjontaa kunnissa. Erään kuntavastaajan mukaan: *“Pienellä paikkakunnalla on mahdollonta järjestää mitään isompaa tapahtumaa ilman kolmannen sektorin toimijoiden mukanaoloa.”*

Kuntavastaajat mainitsivat merkittävänä kolmannen sektorin vahvuutena myös toimijoiden innon, aktiivisuuden ja omistautumisen asialleen. Mielenkiintoista on, että kysyttäessä kolmannen sektorin valtakunnallisilta ja paikallisilta toimijoilta kolmannen sektorin vahvuuksia (ks. luku 2.2.), into ja motivaatio mainittiin vain yhdessä vastauksessa.

Toimijanäkökulmasta nämä voidaan nähdä toiminnan lähtökohtina eikä niitä mielletä erikseen toiminnan vahvuuksiksi.

Kunnissa arvostetaan kolmannen sektorin osaamista, tietämystä ja toiminnan laatua. Kolmannen sektorin toimijat tuntevat oman toimintakenttensä ja monilla on vuosien kokemus toiminnasta. Kolmannelta sektorilta kunta voi saada monipuolista asiantuntemusta sellaisilta alueilta, joista kunnalla itsellään ei välttämättä ole tietämystä. Myös kolmannen sektorin kyky ja halu yhteistyöhön nähtiin kunnissa toimijoiden merkittävänä vahvuutena. Kolmannen ja neljännen sektorin toimijoiden haastatteluista sen sijaan käy ilmi, etteivät he aina koe saavansa arvostusta työlleen. Esimerkiksi jatkuva puute avustuksista tai tiloista voidaan kokea arvostuksen puutteena.

Kunnan näkökulmasta kolmannen sektorin toiminnan edullisuus on myös merkittävä vahvuus. Talkoo- ja vapaaehtoistyö mahdollistaa toimintaa, vaikka resurssit olisivat pienet. Lisäksi useamman tahon mukanaolo toiminnassa vähentää taloudellista riskiä, kun vastuita ja resursseja on mahdollista jakaa useammalle taholle. Kolmannen sektorin toimijoiden kautta yhteisiin hankkeisiin on myös mahdollista saada esimerkiksi yksityistä säätiörahoitusta. Avustusten verokohtelu vaikuttaa osaltaan kolmannen sektorin yhteistyön suhteelliseen edullisuuteen. Kireässä rahoitustilanteessa nämäkin tekijät voivat suunnata kuntia yhteistyöhön kolmannen ja neljännen sektorin kanssa.

Kuntavastaajat näkivät kolmannen sektorin toiminnan vahvuuksina myös joustavuuden ja nopeuden, yhteisöllisyyden, osallistavuuden ja ihmisten aktivoimisen sekä uusien ideoiden synnyttämisen. Nämä kolme teemaa korostuivat myös kolmannen sektorin toimijoiden vastauksissa kolmannen sektorin vahvuuksiin liittyen (ks. luku 2.2). Kuntien vastauksissa kolmannen sektorin toiminnan vahvuuksina mainittiin myös paikallisuus ja paikallistuntemus.

Kuntavastaajien näkökulmasta kolmannen sektorin merkittävimmät heikkoudet kulttuuritoiminnan ja -palvelujen toteuttajina kunnissa liittyivät kolmannella sektorilla toimivien aktiivien määrän vähenemiseen sekä toimijoiden ikääntymiseen (Taulukko 3). Osallistujien väheneminen ja ikääntyminen näkyvät toimijakentän pienenemisenä ja tätä kautta vastuiden kasautumisena vain muutamille tekijöille, mikä voi johtaa näiden uupumiseen. Myös tutkimuskirjallisuudessa on todettu perinteisen jäsenyyteen perustuvan vapaaehtoistyön väheneminen. Ihmiset eivät ole enää halukkaita sitoutumaan toimintaan vuosiksi eteenpäin vaan etsivät pysyvää yhdistysjäsenyyttä kevyempiä tapoja osallistua. (Esim. Stranius 2009.)

Resurssihin liittyvät tekijät kuten rahan ja tilojen puute tai lyhyet rahoituskaudet mainittiin kuntien vastauksissa kolmannen sektorin toiminnan merkittävinä heikkouksina. Resurssien rajallisuus heijastuu moniin kuntavastaajien nimeämiin kolmannen sektorin heikkouksiin, esimerkiksi toiminnan epävarmuuteen ja lyhytjänteisyyteen. Se myös rajoittaa toimintojen kehittämistä. Myös kuntien oma mahdollisuus tukea kolmannen sektorin toimintaa voi olla hyvin rajallinen. Kuntien epävarmuus omien

kulttuuripalvelujen tulevaisuudesta ja kulttuuritoimintaan jaettavien tukien jatkuvuudesta luo epävarmuutta myös julkisista tuista riippuvaisille kolmannen sektorin toimijoille.

Moni kuntavastaaja mainitsi kolmannen sektorin heikkouksina sektorin toimijoiden pienuuden, hajanaisuuden ja vähyyden. Varsinkaan pienemmissä kunnissa tekijöitä ei välttämättä riitä kovin laajamuotoiseen toimintaan. Myös ammattimaisuuden ja osaamisen puute sekä vaihteleva laatu nähtiin kolmannen sektorin heikkoutena osassa kuntia.

Vaikka yhteistyökyky ja -halu mainittiin monissa kuntavastauksissa kolmannen sektorin toiminnan vahvuuksina, nähtiin joissakin kunnissa myös kykenemättömyyttä yhteistyöhön: *“Moni [kolmannella sektorilla] touhuu erikseen muista välittämättä. Tällöin voitulla päällekkäisyyksiä.”* Muutamat kunnat viittasivat myös kolmannen sektorin toimijoiden väliseen kilpailuun, joka vie turhaan energiaa sekä rajoittaa resurssien yhteistä käyttämistä ja tulosten saavuttamista.

Taulukko 3. Valtakunnallinen kuntakysely. Kolmannen sektorin merkittävimpiä vahvuuksia ja heikkouksia kulttuuritoiminnan ja -palvelujen toteuttajana kunnissa. Kyselyaineisto, kuntakysely (n=154).

Vahvuudet	Heikkoudet
<ul style="list-style-type: none"> • Tarjonnan ja toimijoiden monipuolisuus • Into, aktiivisuus, omistautuminen • Osaaminen, tietämys, laatu • Yhteistyökyky, yhteistyöhalu • Taloudellisuus, edullisuus • Joustavuus, nopeus • Yhteisöllisyys, osallistavuus, ihmisten aktivoiminen • Uudet ideat • Paikallisuus 	<ul style="list-style-type: none"> • Jäsenistön väheneminen, ikääntyminen, vastuiden kasaantuminen • Resurssien puute (rahat, tilat) • Toimijoiden pienuus, vähyyys, hajanaisuus • Ammattitaidottomuus, vaihteleva laatu • Jatkuvuuden puute, epävarmuus • Yhteistyökyvyttömyys, nurkkakuntaisuus, keskinäinen kilpailu • Kunnan kulttuuripalvelujen vähentyminen ja kulttuurituen vähäisyys

Paikallisissa toimijahaastatteluissa kartoitettiin kuntien näkökulmia kolmanteen sektoriin kulttuuritoiminnan ja -palvelujen toteuttajana sekä yhteistyömuotoihin. Kuntakyselyn esiin nostamat kolmannen sektorin vahvuudet ja heikkoudet toistuivat pitkälti samoina myös kuntien ja maakuntien edustajien haastatteluissa.

Eräs haastateltu pohti tulevaa kunnan roolia kulttuuritoimintojen osalta: *“Kunnan roolin pitäisi olla mahdollistaja, ei estäjä. Laissa on se mitä on säädetty. Hyvinvointiyhteiskunta on se ydin, joka pyörittää.”* Toinen muotoili: *“Kunnalla on sellaisia resursseja, mitä yhdistyksillä ei ole. Sivistävä rooli on tärkeä.”* Kunnan katsottiin mahdollistajana voivan tukea kulttuuritoimijoita, tehdä yhteistyötä yli hallintorajojen sekä antaa käyttöön tiloja ja muita resursseja.

Kuntien ja maakuntien edustajien haastatteluiden mukaan yhteistyötä ja vuorovaikutusta tehdään yhdessä kulttuuritoimijoiden kanssa monella tasolla. Kulttuuritoimijat ovat haastateltavien mukaan myös tottuneet yhteistyöhön. Haastateltujen mukaan erilaisia asukkaiden ja kulttuuritoimijoiden osallistumismahdollisuuksia pitäisi kuitenkin kehittää. Eri alueilla tai paikoilla on omat luonteensa ja kumppanuustyön pitäisi lähteä liikkeelle siitä, mikä sopii millekin alueelle parhaiten.

Kuntien ja maakuntien edustajat näkivät, että erityisesti kolmannelle sektorille osoitettuja kuntien ja valtion kulttuurin avustusmäärärahoja tulisi kasvattaa. Lisäksi pitäisi analysoida kehittämispotentiaaleja, kuten miten realistista on pienten toimijoiden toimintavolyymien kasvattaminen. Eräs haastateltava pohti hallinnointia, jos kulttuuritoimintoja tulee kunnan hoidettavaksi enemmän: *”Resursointi on vaikea kysymys. Emme voi kulttuuripalveluiden määrää tällä henkilömäärällä kasvattaa, sillä niiden hallinnointi on mahdotonta.”*

Monien haastateltujen mukaan kunnissa on osoitettu vähän resursseja kulttuurille ja siksi kolmannen sektorin merkitys korostuu. Kuntien suoraa panostusta kulttuuriin tulisi lisätä. Tulevaisuudessa haastateltavat näkivät pohdittavaksi, millä rahoituksella rahoitetaan ja avustetaan ketäkin: *”Erialaisten väestöryhmien kulttuuriset oikeudet pitäisi täyttää. Mistä hyvinvointisektoreiden rahat tulevat jatkossa? Miten ennaltaehkäisevä kulttuurin hoitomuoto jatkossa rahoitetaan?”* Valtaosan haastateltavista mukaan etenkin kulttuurihyvinvointityön avustusmäärärahoja pitäisi kasvattaa. Erään haastateltavan mukaan *”-- hyvä taide löytää kyllä väylänsä, mutta se on pikkaisen enemmän valtion asia kuin kunnan.”*

Moni pohti toimijahaastateltujen tavoin yhdistystoiminnan raskautta. Neljännen sektorin rooli tulee haastateltujen mukaan kasvamaan, mutta sen kannalta pidettiin ongelmallisena, että yksityishenkilöiden voi olla vaikea hakea rahoituksia.

Tilakysymykset nousivat esiin myös kuntien ja maakuntien edustajien haastatteluissa. Monet haastateltavien tulevaisuutta koskevat toiveet liittyivät toimitiloihin. Osalla kunnista ei ole tiloja, jotka mahdollistaisivat kulttuuritoiminnan järjestämistä: *”Emme voi tarjota esimerkiksi tanssin opetusta, kun meillä ei ole tiloja. Ei ole kokoontumistiloja, mihin voisi järjestää minkäänlaista konserttia.”* Julkisten tilojen hyödyntämisessä on tehty yhteistyötä, mutta tätä pitäisi haastateltavien mukaan lisätä.

Haastatellut miettivät niin ikään, miten kolmannen sektoreiden pienet toimijat voisivat hyötyä enemmän kuntien **tiedotuksesta ja markkinoinnista**. Myös yhteismarkkinointia pitäisi kasvattaa. Erään haastateltavan mielestä: *”Nyt on liian vähän tunnustettu kulttuurialan välittäjätoimistoja. Alueilla pitäisi olla kulttuurikoordinaattori, helposti lähestyttävä ihminen, joka neuvoisi eri kulttuurialojen kysymyksissä. Pitäisi yhdistää alan freelance-taiteilijoita ja satsata rahoitukseen, työolosuhteisiin, joihin yksittäisillä toimijoilla ei ole varaa. Tällaisia välittäjäpalveluita ja kulttuurikoordinaattoreita pitäisi tukea jatkossa entistä enemmän.”* Koordinaattoreita ehdotettiin muissakin haastatteluissa.

Kulttuurituottajuuden ammattimaistuminen on yhden haastatellun mukaan kasvamaan päin: *”Miten se sitten rahoitetaan, en osaa sanoa.”* Kulttuuripalveluista on kuitenkin vaikea saada tuottavaa paikoissa, joissa on väestöä ja sitä myöten yleisöä vähän. Kannattavaa siitä ei hänen mielestään välttämättä saa. Hän jatkoi vielä pohdintaansa: *”Eri kuntia ei voi verrata keskenään. -- Instituutiot esimerkiksi kasvattavat määrärahoja. Eri mittareilla ei välttämättä saavuteta totuutta.”* Hallinto tulee erään haastateltavan mukaan muuttumaan verkostomaisemmaksi, jolloin kuntien kulttuuripanostusten vertailu voi vaikeutua tuen kanavoituessa useita eri reittejä.

Yhteistyösopimuksissa on useamman haastateltavan mukaan kehittämistarvetta. Miten sopimusmallien kriteereitä tulisi suunnata suhteessa vaikkapa rahoituskausien pituuteen? Kuntien ja maakuntien edustajat eivät ottaneet juuri kantaa siihen, ovatko sopimukset yhteistyömuotoina parempia kuin avustukset.

Haastatteluissa kysyttiin myös, kuinka paljon yhteistyösopimuksissa voi edellyttää, että toimijat toteuttavat kaupungin strategiaa. Eräs haastateltu näki, että sopimuskumppaneita voisi sitoa tiiviimmin strategiatavoitteisiin. Toisaalta sama haastateltu myönsi, ettei kaupunki voi yksipuolisesti sanella toteutusta.

3.3 Yhteistyön mahdollisuudet ja haasteet

Tulevaisuuden osalta valtakunnallisen kuntakyselyn vastaajilta kysyttiin merkittävimmistä yhteistyön mahdollisuuksista ja haasteista sekä kolmanteen että neljäljanteen sektoriin liittyen. Paikallisten toimijahaastattelujen kautta kartoitettiin kuntien ja maakuntien edustajien näkemyksiä yhteistyöstä.

Enemmistö kuntakyselyn vastaajista näki merkittävimpänä mahdollisuutena kunnan kulttuuritoimen yhteistyössä kolmannen sektorin kanssa tulevaisuudessa tarjonnan ja toiminnan mahdollistamisen sekä tarjonnan kehittämisen. Monissa kunnissa kolmas sektori on jo nyt merkittävä kulttuuritoiminnan ja -palvelujen järjestäjä ja myös tulevaisuudessa kunnat näkivät kolmannen sektorin yhteistyön merkittävimmät mahdollisuudet nimenomaan palvelujen saatavuuden edistäjänä. Muutama vastaaja nimesi erikseen myös saavutettavuuden edistämisen, esimerkiksi tarjonnan suuntaamisen vaikeasti tavoitettaville tai vähän osallistuville ryhmille. (Taulukko 4.)

Taulukko 4. **Valtakunnallinen kuntakysely.** Merkittävimmät mahdollisuudet ja uhat/haasteet kunnan kulttuuritoimen yhteistyössä kolmannen ja neljännen sektorin toimijoiden kanssa tulevaisuudessa. Kyselyaineisto, kuntakysely (n=154).

	Mahdollisuudet	Haasteet / uhat
Kolmas sektori	<ul style="list-style-type: none"> Saatavuuden sekä saavutettavuuden edistäminen (tarjonta) Yhteistyön kehittäminen, resurssien jakaminen Yhteisöllisyys, osallisuus, aktivoiminen Hyvinvoinnin ja elinvoimaisuuden edistäminen Uudet toimintatavat ja ideat, kokeilut Osaamisen ja ammattimaisuuden vahvistuminen, osaamisen hyödyntäminen Paikallisen kulttuurin ja identiteetin edistäminen 	<ul style="list-style-type: none"> Jäsenistön ikääntyminen, väsyminen, kasautuvat vastuut Kuntarakenteen muutos, asukkaiden väheneminen ja ikääntyminen, kunnan niukat resurssit Resurssien vähäisyys, kapea rahoituspohja Kolmannen sektorin ja järjestötoiminnan pieneneminen, keskittyminen tiettyihin aloihin, toimijoiden puute Yhteistyön ja vuoropuhelun haasteet, toimijoiden keskinäinen kilpailu Lyhytjänteisyys, sitoutumisen ja jatkuvuuden puute Epäluotettavuus, harrastelijamaisuus, puutteet osaamisessa ja sen kehittämisessä Kohtuuttomat odotukset, velvoitteet
Neljäs sektori	<ul style="list-style-type: none"> Osallistavuus, vaikuttaminen, yhteisöllisyys, nuoret erityisenä kohderyhmänä ja toimijana Nopea reagointi, pop-up Uudet toimintatavat ja ideat, kokeilut Tarjonta, etenkin tapahtumat Yhteistyö Tiedotuksen kehittäminen Hyvinvoinnin ja elinvoimaisuuden edistäminen Positiivisuus Kunnan byrokratian väheneminen Paikallisen kulttuurin ja identiteetin edistäminen 	<ul style="list-style-type: none"> Toiminnan henkilökohtaisuus, sitoutumattomuus, epämääräisyys ja -järjestelmällisyys, epäluotettavuus Yhteistyön ja vuoropuhelun haasteet, (tiedonkulun ongelmat, kilpailu, huono asenne, ristiriidat) Kunnan byrokratia ja niukat resurssit, kuntarakenteen muutos Lyhytjänteisyys, toiminnan jatkuvuuden ongelmat Laadun ja ammattimaisuuden puute Osallistujien innostamisen ja motivaation haasteet Resurssien vähäisyys Sektorin organisoitumaton luonne (vaikea rahoittaa ja tehdä sopimuksia)

Uudenlaisia mahdollisuuksia toiminnalle ja sen kehittämiseksi luo yhteistyö eri toimijoiden välillä ja uudenlaisten yhteistoiminnan muotojen kokeilu. Kunnissa nähtiin, että yhteistyö on voimavara ja yhdessä tekemällä pystytään paremmin ”*monipuolistamaan tarjontaa, tekemään isompia tuotantoja, löytämään uusia ideoita*” ja tätä kautta vastamaan paremmin kuntalaisten tarpeisiin. Yhteistyön kautta voi levittää resursseja ja aikaansaada sellaista, mitä kunta ei yksin pysty tekemään. Kolmannen sektorin kautta on mahdollista hakea esimerkiksi säätiörahoitusta yhteiseen hankkeeseen.

Valtakunnallisen kuntakyselyn vastaajat näkivät mahdollisuuksia kolmannen sektorin toiminnassa myös yhteisöllisyyteen, osallisuuteen, osallistamiseen ja kuntalaisten aktivoimiseen liittyen. Kolmannen sektorin toiminta koettiin kuntalaisia osallistavaksi ja aktivoivaksi. Eräs vastaaja totesi, että *“kuntalaiset löytävät kulttuuritoiminnan helpommin kolmannen sektorin kautta”*. Kolmannen sektorin toiminnan kautta on mahdollista lisätä asukkaiden omaehtoista kulttuuritoimintaa ja edistää asukkaiden osallistumista kulttuurista päättämiseen.

Hyvinvoinnin ja alueen elinvoimaisuuden edistäminen oli kuntien näkemyksissä tärkeä mahdollisuus yhteistyössä kolmannen sektorin kanssa. Kolmannen sektorin toiminnalla nähtiin sekä kunnan asukkaiden hyvinvointia lisääviä että alueen vetovoimaisuutta edistäviä vaikutuksia. Kolmannen sektorin toimijat voivat esimerkiksi luoda ja pitää yllä toimintaa kunnan harvaan asutuilla alueilla ja kylissä. Niillä voi myös olla merkittävä rooli kulttuurimatkailun kehittämisessä.

Kolmannen sektorin kautta on mahdollista myös luoda uusia toimintatapoja ja kokeilla uusia ideoita. Mahdollisuuksia nähtiin myös kolmannen sektorin osaamisen paremmassa hyödyntämisessä sekä toimijoiden osaamisen kehittämisessä ja toiminnan ammattimaistumisessa. Muutama kuntavastaaja nosti esiin kolmannen sektorin toiminnan mahdollisuudet paikallisen identiteetin esiin tuomisessa, paikallisen kulttuurin ja perinteen ylläpitämisessä ja elvyttämisessä sekä mahdollisuuksien antamisessa paikallisille taide- ja kulttuuritoimijoille.

Valtakunnallisen kuntakyselyn vastaajilta kysyttiin erikseen, mitä mahdollisuuksia he näkevät tulevaisuudessa yhteistyössä neljännen sektorin kanssa. Kunnat näkivät neljännen sektorin yhteistyössä osittain samoja mahdollisuuksia kuin kolmannen sektorin kanssa, esimerkiksi uusien toimintatapojen kehittämisen, kokeilun ja tarjonnan uudistamisen sekä osallisuuden ja yhteisöllisyyden edistämisen. Myös hyvinvoinnin ja elinvoimaisuuden sekä paikallisen kulttuurin ja identiteetin edistämiseen liittyviä mahdollisuuksia mainittiin sekä kolmannen että neljännen sektorin yhteydessä. Kuntien vastaukset ja niiden painotukset kolmannen ja neljännen sektorin mahdollisuuksista kuitenkin myös erosivat mielenkiintoisella tavalla. Merkittävimpinä mahdollisuuksina kunnan kulttuuritoimen yhteistyössä neljännen sektorin kanssa nähtiin selkeästi osallistavuuteen, vaikuttamiseen, yhteisöllisyyteen ja matalan kynnyksen osallistamiseen liittyvät mahdollisuudet. Siinä, missä kolmannen sektorin uhkana nähtiin jäsenistön ja toimijoiden vanhentuminen, neljäs sektori nähtiin nimenomaan hyvänä mahdollisuutena tavoittaa nuoria ja saada nuoria mukaan toimintaan.

Kolmannen sektorin ohella myös neljännen sektorin yhteistyössä tärkeä mahdollisuus kunnalle on tarjonnan kehittäminen ja tätä kautta kulttuurin saatavuuden ja saavutettavuuden edistäminen. Neljännen sektorin toiminnassa nähtiin mahdollisuuksia erityisesti liittyen erilaisten pop up -tapahtumien ja muiden lyhytaikaisen ja/tai satunnaisen toimintojen järjestämisessä. Koska neljännen sektorin toimijat usein järjestäytyvät ja

viestivät esimerkiksi sosiaalisessa mediassa, nähtiin kunnissa mahdollisuuksia myös tiedottamisen kehittämisessä yhteistyössä neljännen sektorin toimijoiden kanssa ja tätä kautta asukkaiden paremman saavuttamisen. Nopeasti organisoituvalle neljännen sektorin toiminnalle kunnan jäykät prosessit voivat olla haasteellisia ja päinvastoin. Yhteistyö neljännen sektorin kanssa voikin pakottaa kunnan tarkastelemaan omia prosessejaan ja luo mahdollisuuksia uusien, kevyempien toimintatapojen kehittämiseen myös kunnan sisällä. Myös positiivisuus mainittiin kuntien vastauksissa yhtenä mahdollisuutena kuntien ja neljännen sektorin yhteistyössä.

Haasteet tai uhat, joita vastaajat näkivät kunnan kulttuuritoimen yhteistyössä kolmannen sektorin toimijoiden kanssa tulevaisuudessa, liittyivät useimmiten erilaisiin resurssikysymyksiin. Jäsenistön vähenemiseen ja ikääntymiseen sekä taloudellisten resurssien puutteeseen ja epävarmuuteen liittyvät tekijät arvioitiin jo tällä hetkellä kolmannen sektorin merkittävimiksi heikkouksiksi kulttuuritoiminnan ja -palvelujen toteuttajina kunnissa.

Kunnan rakenteeseen liittyviä haasteita tai uhkia ovat etenkin kunnan asukkaiden väheneminen ja ikääntyminen (mikä heijastuu osaltaan resursseihin, osallistujiin ja palvelujen käyttäjiin), tiukentuva kuntatalous sekä kulttuuritoimen talous- ja henkilöstöresurssien väheneminen. Myös epävarmuus maakunta- ja sote-uudistuksesta ja sen vaikutuksista kuntien toimintaan tuli esiin muutamista vastauksista. Moni uhkakuvista on suoraan yhteydessä toisiinsa: esimerkiksi kiristyvä taloudellinen tilanne voi heikentää kunnan henkilöstöresursseja ja kiihdyttää muuttotappiota, mikä vaikuttaa edelleen mahdollisten kolmannen sektorin toimijoiden ja aktiivien lukumäärään.

Tulevaisuuden uhkina kunnissa nähtiin myös kolmannen sektorin toiminnan väheneminen tai keskittyminen vain tietyille aloille sekä pitkäjänteisyyden ja jatkuvuuden puute toiminnassa. Yhteistyöhön ja vuoropuheluun liittyvät ongelmat ja toimijoiden keskinäinen kilpailu nähtiin kunnissa yhtenä tulevaisuuden uhkana. Myös puutteet osaamisessa ja sen kehittämisessä voivat uhata kuntien ja kolmannen sektorin yhteistyötä tulevaisuudessa. Muutamissa kunnissa koettiin, että kolmannen sektorin toimijoille kohdistetaan liiallisia odotuksia, mikä vaikeuttaa yhteistyötä ja kolmannen sektorin toimintaa.

Kysyttäessä merkittävimmistä haasteista tai uhista liittyen yhteistyöhön neljännen sektorin toimijoiden kanssa tulevaisuudessa kuntien vastaukset olivat samankaltaisia kuin arvioitaessa kolmannen sektorin yhteistyöhön liittyviä uhkia ja haasteita. Toimintamuotoon liittyvinä haasteina mainittiin neljännen sektorin henkilöityminen ja siihen liittyvät toiminnan henkilökohtaiset motiivit, sitoutumattomuus, epämääräisyys, järjestäytymättömyys ja epäluotettavuus. Järjestäytymättömän kansalaisaktiivisuuden kautta saattaa nousta myös kunnan näkökulmasta epätoivottuja ilmiöitä, joiden arvopohja ei vastaa kunnan arvoja. Näiden myötä esimerkiksi vastuunkantoon liittyvät asiat voivat nousta ongelmiksi yhteistyössä neljännen sektorin kanssa. Jatkuvuuteen liittyvinä haasteina nähtiin toiminnan lyhytjänteisyys ja resursointiin liittyvät kysymykset. Kunnan voi olla

vaikea tukea rahallisesti nopealla aikataululla syntyvää organisoitumatonta toimintaa. Yhteistyöhön liittyvinä haasteina ja uhkina mainittiin henkilöitymiseen liittyvä vaikeus tavoittaa neljännen sektorin toimijoita, ongelmat työnjaossa sekä kilpailu paitsi sektorin sisällä myös kolmannen sektorin kanssa. Kuntaan liittyviä haasteita ovat kunnan byrokratia ja toimintakoneiston jäykkyys sekä henkilöstöresurssien puute, mikä vaikeuttaa yhteistyön muodostamista ja rakentamista neljännen sektorin kanssa.

Paikallisissa toimijahaastatteluissa yhteistyö nähtiin tärkeänä myös tulevaisuudessa. Kuntien koot ja asukasmäärät saattavat vaikuttaa yhteistyön sujumiseen. Esimerkiksi MDI:n vuonna 2017 tekemän valtakunnallisen kuntakyselyn mukaan kuntalainen nähdään aktiivisena toimijana ja voimavarana kunnalle etenkin pienissä alle 6 000 asukkaan kunnissa (MDI 2017).

Kuntien ja maakuntien edustajien haastatteluissa kuului hallinnon toive kohtaamisista asukkaiden ja toimijoiden kanssa. Osallisuudesta sekä asukkaiden ja toimijoiden välisestä yhteistyöstä eräs haastateltu ennusti: *”Lisääntyy koko ajan, ihmiset ovat rohkeampia antamaan palautetta. Virkamiesten kumartaminen vähenee. ”Ihmiset tunnistaa oikeutensa. Näkyy valtakunnallisesti. Kunnan pitäisi olla kiitollinen, että joku kritisoi eikä päinvastoin. Vastarintareaktiot, mielenosoitukset osoittavat vuorovaikutuksen toimivan. Se osoittaa, että sinä välität.”*

Osa kuntien ja maakuntien edustajista oli kolmannen sektorin haastateltujen tapaan sitä mieltä, että kuntien päätöksenteossa pelätään kohtaamisia. Myös kuntien ja maakuntien edustajat kiinnittivät huomiota kulttuurin heikkoon arvostukseen asennetasolla. Eräs haastateltu totesi: *”Tietynlaista muutosta on asenteissa päättäjätaholla. On arvostus vapaa-ajanviettoon ja sen laatuun ja mahdollisuuksiin lisääntymässä. Liikuntapalvelut nousevat jo siellä esille, mutta kulttuuri ei vielä. Toivoisi, että olisi suurempaa merkitystä politiikassa.”* Mistä sitten rinnastaminen muihin toimialoihin johtuu? Toinen haastateltava vastasi: *”Liikuntayhdistykset ovat aktiivisia ja aggressiivisia. Me ei nosteta tarpeeksi omaa häntäämme. Poliittiset asenteet ovat tärkeitä. Mihin kunta satsaa? Eikö niitä saisi pois sulkea toisiltaan.”*

Kuten kolmannen sektorin toimijat, myös kuntien ja maakuntien edustajat toivoivat yhteistyötä yli sektorirajojen ja näkivät siinä kehittämisen varaa. Moni haastateltava toi erityisesti esiin sote-sektorin kanssa tehtävän yhteistyön tarpeellisuuden ja sen kehittämisen: *”Sosiaali- ja terveystieteiden kanssa voisimme tehdä enemmän yhteistyötä. Meillä eivät resurssit riitä. Koulu- ja sivistyspuolen kanssa pitäisi tehdä myös, vaikka tehdäänkin jo. Resurssit pitäisi sopia, mistä ne otetaan. Johtuu paljon ihmisistä. Ammattimaisemmin tuotettu kulttuuritoiminta olisi hienoa eri palvelumuotoihin.”* Kuntien ja maakuntien edustajien näkökulma oli kuitenkin korostetummin sektoripohjainen kuin kolmannen sektorin toimijoiden ja jotkut yhteistyösuunnista askarruttivat. Eräs haastateltu kunnan edustaja mietti: *”Miten saamme muut hallintokunnat leikkiin mukaan? Suurin tarve on*

investoinneissa, se puute on siellä. Mahdollisuuksien ja kehittämisen saralla. Tekninen puoli, tekniset osastot, ne ovat haastava yhteistyökumppani."

Toinen haastateltu perusteli, kuinka tärkeää olisi esimerkiksi taiteilijoiden mukaan ottaminen ympäristön kehittämiseen. *"Olemme kulttuurialojen ihmisiä siinä sosiaalisessa kestävydessä ja ihmisten kanssa kanssakäymisessä hyviä. Ettei synny niitä huonoja alueita, vaan talot pitää joka tapauksessa maalata ja katuja pitää pinnoittaa. Jos sen voi tehdä vähän kivemmin, kun otetaan riittävän ajoissa huomioon, sen voi tehdä kivemmin, vähän taiteellisemmin, se ei tuo kustannuksia juuri lisää vaan päinvastoin."* Tämäntapainen yhteistyö voisi myös vahvistaa kunnan vetovoimaisuutta.

Kuntien ja maakuntien edustajat kiinnittivät sekä kyselyssä että haastatteluissa huomiota vuorovaikutuksen ja yhteistyön riittäviin edellytyksiin. *"Yhteisöjen tapaamiset, että löytäisivät toisensa, ettei tappele samoista resursseista vaan tietävät, mihin suuntaan kaupunkia voitaisiin kehittää. Että eri osapuolet löytäisivät toisensa ja miettivät kaupungin rakentamista. Että kuinka tehdä luottamuksellinen ilmapiiri ja että kuinka tehdä tätä jatkossakin palveluiden järjestämiseen."* Eräs haastateltava valitti tilakustannuksista: *"...kunnan tilojen vuokrat ovat ihan liian kalliita, vaikka ovat kunnan omia tiloja, taskusta taskuun [siirretään rahoja]."* Toinen haastateltu varoitti puolestaan näennäisosallistamisesta: *"Ihmiset kun tulee mukaan, sen täytyy johtaa johonkin. Aika on tässä ajassa arvokkainta, ihmisiä ei saa huijata."*

Kuntien ja kolmannen sektorin yhteistyö nähtiin takeena kuntien erityispiirteitä ja asukkaiden tarpeita vastaaville kulttuuripalveluille myös maakunta- ja sote-uudistuksen yhteydessä: *"-- kolmannen ja neljännen sektorin kulttuurin toimijoiden osalta [uudistuksessa] pitäisi taata työrauha ja luottamuksellinen ilmapiiri, että me tarvitaan teitä jatkossakin. Virkamiehet eivät ole kaikissa asioissa asiantuntijoita vaan pitää tehdä yhteistyötä muiden kanssa."*

3.4 Yhteenveto

Käsillä oleva luku tarkasteli kuntien näkemyksiä kolmannen sektorin toiminnasta kulttuuripalvelujen tuottajana. Luvun aineistona ovat Manner-Suomen kuntien kulttuuritoiminnasta vastaaville henkilöille kohdennettu kysely sekä kuntien ja maakuntien edustajien haastattelut.

Kuntien näkökulmasta kolmannen ja neljännen sektorin rooli kulttuuritoiminnan ja -palveluiden toteuttajana on merkittävä ja monipuolinen. Kolmas sektori toteutti vuonna 2017 kunnissa etenkin kulttuuritapahtumia, kulttuuriharrastustoimintaa, kunnassa vierailuvia musiikin ja esittävän taiteen esityksiä, muuta musiikkitoimintaa, paikallista museotoimintaa sekä kesäteatteritoimintaa. Toimintaa toteutettiin sekä kunnan tukemana että ilman kunnan tukea. Myös kuntien ja maakuntien edustajien haastatteluissa

korostettiin kolmannen sektorin merkitystä kulttuuritoiminnan laajuudelle, moniäänisyydelle ja paikallisten erityispiirteiden tunnistamiselle.

Kulttuuritoimintaan liittyen kunnat tavoittelevat yhteistyöllä kolmannen sektorin kanssa etenkin kulttuuripalvelujen sekä harrastusmahdollisuuksien saavutettavuuden ja saataavuuden edistämistä. Sen sijaan taiteen ja kulttuurin toimintaedellytysten parantaminen, joka kolmannen sektorin toimijoille osoitetussa kyselyssä nousi tärkeäksi toiminnan tavoitteeksi, oli kolmen tärkeimmän tavoitteen joukossa vain joillakin kunnilla.

Alueelliseen ja paikalliseen kehittämisen tavoitteista asukkaiden hyvinvoinnin lisääminen, osallisuuden ja yhteisöllisyyden lisääminen, paikallisen identiteetin vahvistaminen sekä alueen vetovoimaisuuden lisääminen nousivat selkeästi tärkeimmiksi tavoitteiksi, joihin kunnat pyrkivät yhteistyöllä kolmannen sektorin kanssa. Ne olivat melko yhteneväisiä niiden alueelliseen ja paikalliseen kehittämiseen liittyvien tavoitteiden kanssa, joita kolmannen sektorin toimijat näkivät omalla toiminnallaan olevan. Merkittävä osa kuntavastaajista arvioi kulttuurialan kolmannen sektorin roolin tulevaisuudessa hyvin merkittäväksi osallisuuden ja yhteisöllisyyden lisäämisessä, asukkaiden hyvinvoinnin lisäämisessä sekä paikallisen identiteetin vahvistamisessa. Haastatteluissa osallisuus tarkoittui kulttuurin saavutettavuutta edistäväksi vuorovaikutukseksi pikemminkin kuin vaikutusmahdollisuuksien laajentamiseksi tai valtauttamiseksi. Haastatteluissa vedottiin myös kulttuurin rooliin kuntien taloudellisessa kehittämisessä.

Se, millaisia vahvuuksia ja heikkouksia tai mahdollisuuksia ja haasteita kunnat näkevät yhteistyössä kolmannen sektorin kanssa, vaikuttaa osaltaan kuntien näkemyksiin kolmannen sektorin roolista ja merkityksestä. Kolmannen sektorin toimijoiden vahvuutena kunnissa nähtiin aktiivisuus, joka luo kuntaan erilaista toimintaa ja tätä kautta edistää esimerkiksi kulttuurin saatavuutta ja saavutettavuutta. Sekä kolmannen että neljännen sektorin toimijat voivat usein kuntaa nopeammin ja joustavammin reagoida ajankohtaisiin asioihin. Kolmannelta ja neljänneltä sektorilta odotetaan uusien ideoiden ja toimintatapojen kehittämistä. Myös ihmisten aktivoiminen, yhteisöllisyyden luominen ja paikallisen identiteetin edistäminen sekä osaaminen ja tietämys esimerkiksi tietystä taiteenalasta tai paikallisista ominaispiirteistä nähtiin kunnissa kolmannen sektorin toiminnan vahvuuksina. Lisäksi kolmannen sektorin toiminnan taloudellisuus ja mahdollisuus jakaa resurssitaakkaa on kuntanäkökulmasta tärkeä kolmannen sektorin ominaisuus. Haastatteluissa vastuun laajempi siirtyminen kunnilta kolmannelle sektorille herätti silti myös huolta kuntien ja maakuntien edustajissa.

Kolmannen sektorin toiminnassa on myös paljon epävarmuustekijöitä, jotka voivat estää kuntien yhteistyötä kolmannen sektorin kanssa. Epävarmuutta aiheuttaa erityisesti resurssien niukkuus, kuten toimijoiden väheneminen ja vaihtuvuus sekä kapea rahoituspohja. Osittain juuri jäsenistön ja toimijoiden vaihtuvuuden vuoksi osa kunnista koki epävarmuutta kolmannen sektorin toimijoiden ammattitaidon ja osaamisen suhteen. Kuntarakenteen muutoksessa osassa kunnista on epävarmuutta oman kunnan

palvelutuotannon jatkosta ja tätä myötä esimerkiksi kulttuurin tukien kehityksestä. Yleinen kyvyttömyys yhteistyöhön ja vuoropuhelun haasteet ovat uhkana kuntien ja kolmannen sektorin yhteistyölle. Neljännen sektorin kohdalla taas toiminnan organisoimaton luonne voi vaikeuttaa sille annettavien roolien muotoutumista kunnissa.

Kuntien yhteistyö kolmannen sektorin kanssa on moninaista ja perustuu sekä muodolliseen avustus- tai muuhun tukitoimintaan ja kumppanuus- tai hankesopimukseen että epämuodollisiin yhteyksiin toiminnan järjestämisessä, suunnittelussa ja koordinoimisissa. Tulevaisuudessa kunnat arvioivat etenkin epämuodollisten yhteyksien ja yhteistyön toiminnan suunnittelussa ja koordinoimisissa, toimintaedellytysten edistämisen muutoin kuin rahallisesti sekä kumppanuus-, yhteistoiminta ja hankesopimusten merkityksen kasvavan yhteistyömuotoina. Rahallisen tuen kasvua tulevaisuudessa arvioi noin puolet kunnista, neljännes puolestaan arvioi rahallisen tuen laskevan.

Enemmistö kuntavastaajista arvioi, että kolmannen sektorin toimijoiden merkitys kulttuuritoiminnan ja -palvelujen toteuttamisessa kunnissa kasvaa kymmenen vuoden päästä. Kaupunkimaisista kunnista kaikki arvioivat kulttuurialan kolmannen sektorin toimijoiden merkityksen kulttuuritoiminnan ja -palvelujen toteuttamisessa joko kasvavan tai pysyvän ennallaan. Sen sijaan muutamat maaseutumaisista tai taajaan asutuista kunnista ennakoivat myös kolmannen sektorin toiminnan merkityksen vähenemistä.

Kuntien ja maakuntien edustajien haastatteluissa kohtaamisten ja sektorienvälisyyden nähtiin lisääntyvän tulevaisuudessa ja etenkin kulttuurin hyvinvointivaikutusten oletettiin saavan lisäpainoa, mikä kuitenkin edellyttäisi asenteiden muuttumista kulttuuri-myönteisemmiksi kunnissa ja niiden eri toimialoilla.

4 TYÖPAJA

Työpajan tavoitteena oli arvioida kartoitusvaiheen havaintojen pohjalta yhteisesti keskeisiä kolmatta ja neljättä sektoria koskevia muutostekijöitä sekä tunnistaa uusia ja esiin nousevia yhteistyömuotoja ja toimintamalleja. Työpajan järjestämisajankohtaan mennessä kartoituksesta oli saatu alustavat tulokset, joihin keskustelujen teemat perustuitvat. Kolme työryhmää käsittelivät 1) kulttuurialan tulevia tehtäviä ja maakunta- ja sote-uudistuksen vaikutuksia, 2) vaikuttamista, osallistumista ja valtauttamista sekä 3) eri yhteistyömuotoja ja käytännön järjestelyjä. Työryhmissä pyrittiin luomaan vuoropuhelua erilaisten osallistujien välille (esimerkiksi kunnat, maakunnat, kolmannen ja neljännen sektorin toimijat).

Kulttuurialan tulevat tehtävät – maakunta- ja sote-uudistuksen vaikutukset

Työpajan näkemyksiä muutostekijöistä:

- Kunnan rooli on muutoksessa. Tulevaisuuden kunnasta on tulossa alusta, mahdollistaja ja rahoituksen uudelleenkohdentaja.
- Maakunta- ja sote-uudistuksen toteutuessa kuntien rooli muuttuu myös suhteessa tuleviin maakuntiin. Uusiin yhdyspintoihin on ollut kunnissa vaikea varautua tai suuntautua. Maakunta- ja soteuudistuksen suunnittelussa kulttuurin koettiin jääneen sivuseikaksi. Kulttuuritoimi ja kulttuuritoimijat voisivat osallistua enemmän suurten linjojen vetämiseen sekä kunnissa että maakuntien suuntaan sekä olla mukana suurten uudistusten kehittämisessä ja kommentoinnissa sen sijaan että pysyttelisivät sektorirajojen sisällä.

Työpajan näkemyksiä toimintamalleista:

- Kulttuurin toimiala voisi olla tulkki ja välittäjä, ”match-maker”, joka voi edistää toimintaedellytyksiä muutoinkin kuin rahallisesti, esimerkiksi auttamalla kumppanuuksien synnyttämisessä oman ja muiden toimialojen sekä kulttuuritoimijoiden kesken.
- Kuntien hitaiden prosessien rinnalle voisi syntyä ketterää toimintaa, kuten ”vaapaalokuntia”, kokeiluja tai hautomoita. Toimintamuotoina tässä voisivat olla

dialoginen ohjaus tai verkostojohtaminen, joille on ominaista epämuodollisuus ja epähierarkkisuus. Tähän tarvitaan valmiuksia, työkaluja ja koulutusta.

Vaikuttaminen, osallistuminen ja valtauttaminen

Työpajan näkemyksiä muutostekijöistä:

- Ruohonjuuritason osallistuminen on tärkeää. Moniäänisyyden ja kovaäänisyyden problematiikkaa nostettiin esiin: halutaanko kuulla enemmistöä vai myös hiljaisempia ääniä.
- Kunta on asukkaitaan varten. Myös maakunta- ja sote-uudistuksessa tulisi huomioida paikallisten, asukkaiden ja toimijoiden osallistuminen. Kulttuuristrategiaa tulisi tehdä ja jalkauttaa yhdessä eri toimijoiden kesken. Yhdessä suunnitellut tavoitteet voivat näkyä kentällä omistajuutena ja sitoutumisena.
- Kentälle voi syntyä nykyistä laajemmin hybridiorganisaatioita kuten julkisten yleishyödyllisten tavoitteiden ja yritystoiminnallisen voitontavoittelun yhdistämistä esimerkiksi kunnassa tai organisaatioissa.
- Kunnissa on syytä pohtia jatkossa, kuinka verkostoja johdetaan. Suurissa kunnissa voidaan tarvita alueellisia foorumeita tai työryhmiä, joissa hyviä käytäntöjä, malleja ja kokemuksia pystyisi jakamaan.

Työpajan näkemyksiä toimintamalleista:

- Kulttuuritoimi ei välttämättä itse ymmärrä, mitä kulttuuri voisi tarjota muille toimialoille. Kulttuurialan toimijat tekevät yhteistyötä suoraan muiden hallintokuntien kanssa esimerkiksi hyvinvoinnin edistämisen ja kaupunkikehittämisen tehtävissä. Tällöin rahakin tulee muualta kuin kulttuuribudjetista.
- Monissa kunnissa on yhteistyösopimuksia kunnan kulttuuritoimen ja kolmannen sektorin toimijoiden kuten taide- ja kulttuuriyhdistysten kesken. Sopimuksilla saadaan aikaan sitoutumista, pitkäjänteisyyttä ja uusia kehittämismahdollisuuksia.
- Vastavuoroisuuteen ja molemminpuoliseen oppimiseen perustuvan dialogisen suhde- ja ohjausmallin voisi ottaa vakiintuneeksi toimintamalliksi kunnissa. Kulttuuritoimijoiden ja asiantuntijoiden välinen vuorovaikutus on edellytys vaikuttamiselle ja valtauttamiselle.
- Toimivan vuorovaikutuksen myötä kunta oppii tuntemaan oman alueensa, yhdistys- ja muut kulttuurialan toimijat oppivat tuntemaan kunnan ja sen käytännöt ja kaikki toimijat hahmottavat toimintansa osana laajempaa kokonaisuutta. Vuorovaikutusta tukee viestinnän selkeys, missä voi olla apuna jokin kolmas osapuoli tai sillanrakentaja. Toiminta pitää tuoda ihmisten lähelle. Osallistumisen vaikuttavuutta on syytä arvioida ja laadullisia vaikuttavuuden mittareita tulee kehittää.

- Tiloja pitäisi pystyä hyödyntämään monipuolisesti. Esimerkiksi maaseudulla on tällä hetkellä tyhjiään paljon tiloja, kuten seuraintaloja. Satakunnassa toimii yhteisökeskus, joka kokoaa alleen yhteisötoimijoita.
- Sosiaalinen media tulee ottaa huomioon uutena toiminnan tilana, ihmisten koajana sekä toimivana tiedotus- ja vaikuttamiskanavana. Sosiaalisen median kanavat ovat toimivampia kuin kuntien tiedottaminen esimerkiksi Facebookissa, jos ne saavat alkunsa toimijoilta ja asukkailta itseltään.

Eri yhteistyömuodot ja käytännön järjestelyt

Työpajan näkemyksiä muutostekijöistä:

- Kuntien edustajien tehtävänä on pohtia asukkaiden kanssa, miten kunta voisi parhaiten toimia alustana, mahdollistajana ja rakenteena. Kolmas tai neljä sektori ei voi ottaa riskejä taloudellisesti, kun taas kaupunki voi. "Kevytyhdistykset" voisivat helpottaa ainakin yhdistystoiminnan raskautta.
- Kolmannen ja neljännen sektorin roolia ja yhteistyötä julkishallinnon uudistuksessa tulisi kasvattaa. Yhteistyökohteita voisivat olla esimerkiksi opetussuunnitelma- tai sosiaali- ja terveysalan uudistukset

Työpajan näkemyksiä toimintamalleista:

- Esimerkiksi Espoossa kaupunki järjesti sosiaalisen median koulutuksia ja kannusti samalla luopumaan paperilehdistä. Siten yhdistykset voisivat säästää perinteisen tiedottamisen kuluissa.
- Eri asiat toimivat pienemmissä kunnissa ja isoissa kunnissa. Ulkopuolinen fasilitoija voi auttaa usein hahmottamaan tilannetta eri näkökulmista. Asukkaat voivat olla kiinnostuneempia osallistumaan oman alueen asioista päättämiseen kuin koko kaupungin.
- Kolmannen ja neljännen sektorin toimintaa tarvitaan tarjoamaan tarttumapintaa ihmisille ja auttamaan juurtumisessa, missä voisivat olla apuna esimerkiksi tervetulopaketit uusille kuntalaisille.
- Tiedottaminen on tärkeää, jotta kolmannen ja neljännen sektorin toimijat tietävät oman kuntansa tai toiminta-alueensa käytänteistä. Mikäli kunnat eivät tunne kolmannen ja neljännen sektorin toimintaa, tarvitaanko tähän asiaan koulutusta? Järjestöstrategiat auttavat kuntaa hahmottamaan yhdistyskentän ja sen roolin kunnassa.

5 LOPUKSI

Tämän selvityksen ensimmäisenä päätavoitteena oli kartoittaa kulttuurialan kolmannen ja neljännen sektorin nykyistä roolia alueellisen ja paikallisen kehittämisen näkökulmasta. Selvityksen toisena päätavoitteena oli tunnistaa kolmatta ja neljättä sektoria koskevia muutostekijöitä, jotka vaikuttavat jatkossa kuntien toimintaan, erityisesti kulttuuritoimintaan. Selvityksen erityinen painopiste oli kolmannen sektorin toiminnan tarkastelu kuntien kulttuuritoiminnan näkökulmasta.

Kolmannen sektorin nykytilaa alueellisessa ja paikallisessa kehittämisessä ja sen osana kulttuuritoiminnassa tarkasteltiin sekä kolmannen sektorin toimijoiden että kuntien näkökulmasta. Kolmannen sektorin toimijoiden kohdalla kartoitettiin toiminnan tavoitteita ja merkityksiä, kulttuuripalveluiden toteuttamista kunnissa sekä yhteistyötä. Kuntanäkökulmasta tarkasteltiin vastaavasti kuntien tavoitteita yhteistyölle kolmannen sektorin kanssa, kulttuuritoiminnan ja -palvelujen muotoja sekä kuntien ja kolmannen sektorin toimijoiden välisen yhteistyön mahdollisuuksia ja haasteita.

Seuraavassa kootaan yhteen selvityksen havainnot liittyen kolmannen sektorin rooleihin ja yhteistyömuotoihin, yhteistyötavoitteisiin ja muutossuuntiin, toiminnan ja yhteistyön monimuotoisuuteen sekä vahvuuksiin ja uhkakuviin. Lopuksi esitetään toimintasuosituksia.

Kolmannen sektorin rooli ja yhteistyömuodot

Kolmannen sektorin toimijoiden rooli kulttuuritoiminnan ja -palveluiden toteuttajana kunnissa on monipuolinen ja vahva. Kolmannen sektorin aktiivisuus mahdollistaa kulttuuritarjontaa ja -toimintaa ja edistää tätä kautta kulttuurin saatavuutta ja saavutettavuutta. Vuonna 2017 kolmas sektori toteutti kunnissa etenkin kulttuuritapahtumia, kulttuuriharrastustoimintaa, kunnassa vierailuvia musiikin ja esittävän taiteen esityksiä, muuta musiikkitoimintaa ja paikallista museotoimintaa sekä kesäteatteritoimintaa. Haastatteluissa korostui toimijoiden vahva motivaatio ja sitoutuminen toimintaan.

Enemmistö kyselyyn vastanneista kunnista sekä valtakunnallisista ja paikallisista kolmannen sektorin toimijoista arvioi kolmannen sektorin toimijoiden merkityksen kulttuuritoiminnan ja -palvelujen toteuttamisessa kunnissa kasvavan kymmenen vuoden päästä. Kunnissa esimerkiksi väestön ikääntyminen, eriytyminen ja moninaistuminen muokkaavat palvelutarpeita ja asettavat palvelutuotannolle uudenlaisia haasteita. Näihin haasteisiin kunnissa kaivataan kolmannen sektorin apua. Yhteistyö on toiminnan tärkeä lähtökohta. Yhteistyön merkitys korostui sekä kolmannen sektorin toimijoiden että kuntien näkemyksissä. Kuntien ja maakuntien edustajien haastatteluista välittyi näkemys kolmannen ja neljännen sektorin tärkeydestä ja yhteistyön merkityksestä myös tulevaisuudessa. Myös kolmannen sektorin toimijoiden vastauksista välittyi vahva näkemys siitä, että ilman yhteistyötä ei tulevaisuudessa pärjätä. Yhteistyön korostumisen taustalla voi olla myös taloudellisia syitä kuten kuntien säästöjä ja toiminnan ulkoistamista.

Kuntien ja kolmannen sektorin toimijoiden yhteistyö- ja kumppanuusmallit ovat hyvin moninaisia. Perinteisen avustustoiminnan rinnalla kunnissa panostetaan tulevaisuudessa entistä enemmän esimerkiksi ostopalvelutoimintaan, sopimuksellisuuteen tai yhteisorganisaatioihin. Näiden uusien yhteistyömallien käyttöön ottaminen vaatii erityistä ja uudenlaista osaamista sekä kunnilta että kolmannen sektorin toimijoilta. Toisaalta kunnissa näyttäisi olevan halua kehittää erilaisia epämuodollisia yhteyksiä ja yhteistyötä kolmannen sektorin kanssa. Kuntien epävarmuus omasta taloudesta luo paineita kehittää ei-rahallisia tukimuotoja. Haastatteluissa muihin yhteistyömuotoihin kuin perinteisiin avustuksiin tai vapaamuotoiseen yhteistyöhön ja muuhun kuin rahalliseen tukeen ei otettu kovin vahvasti kantaa, työpajassa näitä ideoitiin jonkin verran. Yhtenäistä näkemystä kunnan roolista palvelualustana oli vaikea hahmottaa aineistojen pohjalta.

Kunnissa valtakunnalliset kolmannen sektorin toimijat tekevät yhteistyötä etenkin kulttuuritoimen (tai vastaavan) toimialan kanssa. Noin puolet vastanneista toimijoista teki vuonna 2017 yhteistyötä sivistys- ja koulutustoimen (tai vastaavan) kanssa ja kolme toimijaa sosiaali- ja terveystoimen kanssa. Muita yhteistyökumppaneita kuntatasolla olivat esimerkiksi tekninen toimi (tai vastaava) sekä liikuntatoimi. Yhteistyö vaikutti luontevammalta sivistys- ja kasvatusalan toimijoiden kuin sosiaali- ja terveystoimen kanssa. Haastatteluaineistosta nousikin esiin toive lisätä poikkihallinnollista yhteistyötä erityisesti teknisen toimialan sekä sosiaali- ja terveystoimen kanssa. Kunnissa sektorijattelusta pois pääseminen vaatii paitsi kulttuurimyönteisyyttä ja poliittista tahtoa myös rakenteita, jotka mahdollistavat sektorirajojen ylittämisen ja esimerkiksi rahoituksen jakautumisen eri toimialoille.

Olenaisina yhteistyössä ja kommunikaatiossa nähtiin avoimuus ja vastavuoroisuus. Haastatteluaineistossa korostuivat toiveet asenteiden muutoksesta: yhteistyötä ja kommunikaatiota toivotaan puolin ja toisin nopeammaksi, helpommaksi ja joustavammaksi. Kohtaamisia tapahtuu, mutta kolmannen ja neljännen sektorin toimijat kokevat myös yksinäisyyttä. Vastausten perusteella kolmannen sektorin toimijoilla on kiinnostusta

laajempaan yhteistyöhön kunnan kanssa, mutta tähän odotetaan lisää vetoapua kunnilta tai jostain muualta. Tarvitaan lisää rahoitusta, toiminnan mahdollistamista ja kohtaamisia. Yhteistyön haasteina koettiin asenteet, valtakysymykset, vuoropuhelu ja kohtaamiset asukkaiden ja toimijoiden kanssa sekä toimijoiden suunnalta kuntien byrokrattisuus. Yhteistyön rinnalla ilmenee myös kilpailua alojen ja toimijoiden välillä. Esimerkiksi osa haastatelluista koki liikunnan kilpailevan samoista avustuksista kulttuurin kanssa.

Yhteistyötavoitteita ja muutossuuntia

Kuntien ja kolmannen sektorin toimintakentällä on parhaillaan menossa monenlaisia uudistuksia: kuntien kulttuuritoimintalakia uudistetaan ja maakunta- ja soteuudistusta valmistellaan. Lisäksi yksittäisissä kunnissa tehdään organisaatiouudistuksia, joilla voi olla suoria vaikutuksia kuntien yhteistyöhön kolmannen sektorin kanssa. Uudistusten vaikutuksia on vaikea arvioida ja niiden suhteen ollaan monissa tapauksissa vielä odottavalla kannalla niin kunnissa kuin kolmannen sektorin toimijoiden keskuudessakin.

Kunnissa on myös hyvin erisuuntaista kehitystä ja tällä kehityksellä on vaikutusta siihen, millaisia merkityksiä ja rooleja kolmannen sektorin toiminnalle ja yhteistyölle kolmannen sektorin kanssa kunnissa asetetaan. Etenkin kaupunkimaiset kunnat arvioivat kolmannen sektorin merkityksen kasvavan tulevaisuudessa. Sen sijaan pienissä kunnissa koettiin enemmän epävarmuutta ja haasteita kolmannen sektorin yhteistyöhön liittyen. Kuitenkin juuri pienissä ja maaseutumaisissa kunnissa kolmannen sektorin merkitys kulttuuritoiminnan tuottajana ja esimerkiksi tapahtumien järjestäjänä on erityisen suuri. Uhkana on alueellisen eriarvoisuuden lisääntyminen. Valtakunnallisesti kolmannen sektorin toimintaan panostaminen on yksi tapa vähentää eriarvoistumista.

Aineiston perusteella kuntien ja kolmannen sektorin toimijoiden tavoitteet yhteistyölle ovat samansuuntaisia. Kulttuuritoimintaan ja -palveluihin liittyvinä yhteisinä tavoitteina korostuivat kulttuuripalveluiden saatavuuden edistäminen sekä taiteen ja kulttuurin harrastusmahdollisuuksien lisääminen. Kyselyissä valtakunnallisten kolmannen sektorin toimijoiden tärkeänä tavoitteena oli myös taiteen ja kulttuurin toimintaedellytysten parantaminen esimerkiksi alan edunvalvonnan ja kehittämisen kautta.

Alueelliseen ja paikalliseen kehittämiseen liittyviä yhteisiä tavoitteita olivat asukkaiden hyvinvoinnin sekä osallisuuden ja yhteisöllisyyden lisääminen. Kuntien vastauksissa nousivat esiin myös paikallisen identiteetin vahvistaminen sekä alueen vetovoimaisuuden lisääminen. Haastatteluaineistosta nousivat alueelliseen ja paikalliseen kehittämiseen liittyen esiin hyvinvoinnin ja osallisuuden lisäksi alueellisen vetovoiman ja identiteetin sekä talouden teemat.

Kolmannen sektorin kulttuuritoiminnalla on tulevaisuudessa yhä moninaisempia rooleja ja siltä haetaan vaikutuksia laajasti kunnan eri toimialoille. Esimerkiksi kulttuurin hyvinvointivaikutuksista ollaan yleisesti tietoisia ja sekä selvityksessä mukana olleet

kolmannen sektorin toimijat että kunnat näkivät asukkaiden hyvinvoinnin sekä osallisuuden ja yhteisöllisyyden edistämiseen tähtäävien toimintojen kehittämisessä erityisiä mahdollisuuksia. Neljännen sektorin toiminnassa nähtiin puolestaan erityisiä mahdollisuuksia esimerkiksi nuorten osallistamisessa ja houkuttelemisessa mukaan toimintaan ja vaikuttamaan. Muun muassa yhteiskunnallisten uudistusten edistäminen, elinkeinotoiminnan edistäminen tai työpaikkojen luominen alueella nähtiin vastauksissa ainakin jonkin verran merkittävänä kulttuurialan kolmannen sektorin rooleina tulevaisuudessa. Laajenevien roolien myötä kulttuuri voi tulla myös määriteltäväksi muiden alojen ehdoilla ja suhteessa niiden tavoitteisiin.

Odotukset ja toiveet kulttuuritoiminnan laajemmasta merkityksestä ja toiminnasta yli sektorirajojen näkyvät kuitenkin konkreettisesti kunnissa vielä vähän. Kulttuuritoiminnalla nähdään lähtökohtaisesti olevan hyvinvointia edistäviä vaikutuksia esimerkiksi osallisuuden edistämisen ja oppimisen kautta. Käytännössä kulttuuria hyödynnetään esimerkiksi hyvinvointityössä tai asukkaiden osallistamisessa niukasti. Toimijahaastatteluissa esitettiin toiveita esimerkiksi lisäpanostuksesta kulttuurin keinoin toteutettavaan ennaltaehkäisevään hyvinvointityöhön. Työpajassa korostettiin eri osapuolet kokoavaa strategiatyötä ja kulttuurin tarjoamien mahdollisuuksien rohkeampaa esiin tuomista osallisuuden ja sektorien välisen yhteistyön kehittämiseksi. Hyvinvoinnin ohella kaupunkikehittäminen eri mittakaavoissaan nähtiin tärkeänä kulttuurin rajapintana.

Sekä kuntien ja maakuntien edustajien että kolmannen ja neljännen sektorin toimijoiden haastatteluissa korostui lähikulttuurin merkitys nyt ja tulevaisuudessa. Tulevaisuudessa lähikulttuuritoiminnan edistäminen luo kysyntää erityisvalmiuksille kuten lähikulttuurin tunnistamiselle ja kulttuurisuunnittelulle. Kyselyissä ja haastatteluissa tulivat esiin myös kulttuurin merkitykset identiteeteille ja kolmannen sektorin toiminnan rooli esimerkiksi paikallisidentiteetin edistäjänä ja kehittäjänä.

Vaikka sekä kolmannen sektorin toimijat että kuntavastaajat olivat melko yksimielisiä kulttuuritoiminnan tavoitteista, etenkin haastatteluaineistossa korostuivat myös erilaiset ymmärrykset kulttuurin olemuksesta ja tehtävästä. Osa toimijoista näki kulttuurin elämäntapana ja kulttuuritoiminnan päämääränä sinänsä. Yleisesti käyttäjät, asukkaat ja harrastajat kertoivat kuitenkin kulttuurin monipuolisesta merkityksellisyydestä. Rohkeita avauksia kulttuurin uusien käyttöjen, alhaalta ohjautuvien yhteisölähteisten prosessien tai kokeilujen suuntiin nousi esiin haastatteluissa ja työpajassa, tosin varsin pienimuotoisina (uuden toiminnan visiointi ei myöskään ollut näiden varsinaisena tavoitteena).

Monimuotoisuus toiminnassa ja yhteistyössä

Kolmannen ja neljännen sektorin toimijat ja toiminta ovat monimuotoisia. Esimerkiksi valtakunnallisten kolmannen sektorin järjestöjen ja paikallisyhdistysten toiminta ja tavoitteet ovat hyvin vaihtelevia. Perinteisemmästä ja järjestäytyneestä kolmannen

sektorin toiminnasta osa on siirtymässä neljännen sektorin piiriin. Toisaalta kolmas sektori voi omaksua enemmän pop up -muotoista toimintaa vakiintuneemman toimintansa rinnalle. Aineistossa heijastuvat sekä toimijoiden erilaiset henkilökohtaiset motiivit että toimija- ja alakohtaiset erot. Haasteina tulivat esiin toisaalta toiminnan pitkäjänteisyyden ja jatkuvuuden turvaaminen, toisaalta järjestäytymättömän ja kertaluontoisen neljännen sektorin toiminnan tukeminen. Esimerkiksi monissa kunnissa avustuskäytännöt, yhteistyömahdollisuudet ja vastuukysymykset luovat haasteita toimintaan järjestäytymättömän neljännen sektorin kanssa. Kunnissa tarvitaan osaamista ja välineitä tämän monimuotoisen toimijakentän kohtaamiseen, sen erityispiirteiden tunnistamiseen sekä toiminnan tukemiseen ja mahdollistamiseen. Työpajassa tällaisiksi esitettiin verkostojohtamista ja dialogista ohjausta.

Lisääntyvä rooli palvelujen tuottajana ja sopimuksellisuus kasvattavat vaatimuksia ammattimaisuudesta myös kolmannen sektorin toiminnassa. Ammattimaisen palvelututannon vaatimukset voivat olla ristiriidassa perinteisen, vapaaehtoisuuteen perustuvan yleishyödyllisen kolmannen sektorin toiminnan kanssa. Myös esimerkiksi kulttuurialan hankkeet määrittävät osaltaan kolmannen sektorin toimintaa. Hankerahoitukset houkuttelevat toimintaresurseista kamppailevia toimijoita hakemaan rahoitusta, joka ei ehkä kaikilta osin vastaa oman toiminnan lähtökohtia ja tavoitteita. Sopimukset kuntien kanssa ja hankerahoitus tarjoavat mahdollisuuksia osalle kolmannen sektorin toimijoista, mutta samalla osa toimijoista haluaa jättäytyä tämän tyyppisten toimintamuotojen ulkopuolelle. Työpajassa sopimusten nähtiin tukevan yhteistyöhön sitoutumista, pitkäjänteisyyttä ja vaikuttavuutta.

Vahvuudet ja uhkakuvat

Sekä valtakunnalliset että paikalliset kolmannen sektorin toimijat näkivät kyselyissä oman sektorinsa vahvuuksina etenkin joustavuuden, nopeuden ja dynaamisuuden. Kolmas sektori nähtiin aktiivisena kulttuuripalveluiden ja -toiminnan toteuttajana, kehittäjänä ja uudistajana. Kolmannella sektorilla on paljon esimerkiksi paikallista tai taiteen alaan liittyvää asiantuntemusta ja osaamista, jota kunnat voivat hyödyntää. Myös yhteistyökyky ja verkostot esimerkiksi taiteen kentällä nähtiin toiminnan vahvuuksina. Työpajassa ideoitiin ketteriä, kokeilevia ja vapaamuotoisia yhteistyömalleja tai hybridiorganisaatioita kuntien hitaampien ja hierarkkisempien prosessien rinnalle.

Kyselyaineiston haasteina ja uhkakuvina nähtiin puolestaan aktiivisten kolmannen sektorin toimijoiden ikääntyminen, väsyminen ja vaikeus saada nuoria mukaan sektorin toimintaan. Myös esimerkiksi tilanpuute, vaikeus saada avustuksia, lyhytkestoiset määrärahat ja kuntien hallinnon byrokraattinen kankeus asettavat haasteita toiminnolle. Toimijoiden väsyminen ja ikääntyminen sekä krooninen resurssipula ovat kehityskulkuja, jotka kolmatta sektoria koskevassa keskustelussa ja kirjallisuudessa on tunnistettu jo pitkään. Niitä ratkaisemaan tarvitaan konkreettisia toimintamalleja ja

vapaaehtoistoiminnan muotojen uudelleenarviointia, jotta kolmannen sektorin toiminnan jatkuvuus voidaan turvata.

Tärkeänä ja vahvana sanomana aineistosta nousi esiin kolmannen sektorin toimijoiden kokemus arvostuksen puutteesta. Toimijat kokivat, etteivät saa arvostusta työlleen ja että heitä ei kuulla riittävästi toiminnan suunnittelussa. Jatkuva ponnistelu erilaisista niukoista avustuksista ja resursseista lisäsi kokemusta arvostuksen puutteesta. Toimijat kaipaavat kunnilta lisää positiivista palautetta tekemästään arvokkaasta kulttuuristyöstä. Kuntien kyselyvastauksista ja haastatteluista puolestaan välittyi kuva kolmannen ja neljännen sektorin toimijoista tärkeinä toimijoina kunnissa. Samalla kolmannen ja neljännen sektorin toimintaa saatetaan kunnissa pitää itsestäänselvänä ja riskinä on sen tietty ryöstöviljely edullisena toimintatapana. Toimijahaastatteluista nousikin esiin tarve sille, että kolmannen sektorin toimijat oppisivat itse tuomaan paremmin esiin omaa toimintaansa. Sekä kuntien ja maakuntien edustajien että kolmannen ja neljännen sektorin toimijoiden haastatteluissa moni korosti kulttuurialan asennemuutosten tarpeellisuutta: kulttuuria pitäisi arvostaa enemmän myös kulttuurin toimialan ulkopuolella.

Toimintasuositukset

- 1) Tarvitaan politiikkaratkaisuja ja toimintamalleja, jotka huomioivat toimijoiden erilaisuuden ja mahdollistavat erilaisten toimintatapojen tukemisen. Keinoja ovat esimerkiksi:
 - Tavanomaista yhdistystoimintaa vapaamuotoisempien toimintamuotojen ja yhdistystoiminnan keventämismahdollisuuksien selvittäminen ("kevytyhdistykset")
 - Yhteistyö- ja tukimuotojen ja niiden käytön monipuolistaminen kunnissa.
 - Erilaisia yhteistyö- ja tukimuotoja ovat esimerkiksi hybridiorganisaatiot, ostopalvelut, sopimukset, vakituiset avustukset, projektiavustukset, tilojen tarjoaminen, muu rahaton tuki, fasilitointi.
 - Lyhyen aikavälin tukimuodot ovat olennaisia etenkin tapahtumatoiminnassa ja neljännellä sektorilla. Olennaista on myös epämuodollinen yhteistyö toiminnassa ja esimerkiksi tiedotuksessa.
 - Suuriin hankkeisiin (esimerkiksi EU-hankkeet) liittyen kunta voisi tarjota hanketukitoimintoja. Pitkäjänteisen hanke- tai sopimusperusteisen rahoituksen lisääminen sekä strategisille painopistealueille että innovatiivisiin uusiin avauksiin.
 - Rahoituspohjan laajentaminen kulttuurin lisäksi muille toimialoille
 - Ostopalveluihin on varattava tarvittavat resurssit.
 - Muiden sektoreiden julkisten tilojen (esimerkiksi koulut ja päiväkodit) käyttöä voisi laajentaa myös kulttuurisektorille.

- Erillisten strategioiden laatiminen kunnissa kolmanteen ja neljänteen sektoriin liittyen. Sektoreiden erilaisuus tulee huomioida myös jo olemassa olevissa järjestöstrategioissa tai vastaavissa.
- 2) Kulttuuritoiminnan hahmottamista ja tiedontuotantoa tulee kehittää edelleen. Tarvitaan kulttuuritoiminnan ja sen vaikutusten tekemistä näkyväksi sekä kunnan hallinnon sisällä että kunnan asukkaille, mikä heijastuu osaltaan kulttuurin arvostukseen ja asenteisiin. Kulttuurin merkitystä tulee korostaa toimialarajojen yli. Tietoa tulee välittää päätöksentekijöille.
- Kuntastrategioissa kulttuuri tulisi huomioida sektorinäkökulmaa laajemmin hyvinvoinnin, elinvoimaisuuden, osallisuuden, paikallisten identiteettien ja hyvän kaupunkiympäristön osatekijänä. Kulttuuri pitäisi saada kattavammin mukaan myös kuntien hyvinvointiohjelmiin ja -kertomuksiin.
 - Kulttuurikartoituksella ja kulttuurisuunnittelulla tai muilla osallistuvilla paikallaisilla menetelmillä voi luoda sektorirajat ylittävää aluetietoa, yhteyksiä ja kumppanuuksia sekä toimintasuosituksia ja indikaattoreita strategiatyön tueksi.
 - Kulttuuri ja kolmannen sektorin yhteistyö tulisi saada läpäisevämmiin mukaan myös maakunta- ja sote-uudistuksen valmisteluun – esimerkkinä alueellisen tasa-arvon edistäminen kolmatta sektoria tukemalla.
- 3) Tarvitaan osaamista ja malleja yhteistyön tekemiselle. Yhteistyön merkitys kasvaa entisestään tulevaisuudessa. Sen toteutumiseen vaikuttavat halu, kyky ja vaihtelevat resurssit. Toimiva yhteistyö lisää voimavaroja ja resursseja, ei vie niitä. Keinoja yhteistyön lisäämiseen ovat esimerkiksi:
- Kuntien tuntemuksen ylläpito ja kasvattaminen kolmannen ja neljännen sektorin toimijoista ja toiminnasta omassa kunnassa. Etenkin neljännen sektorin kasvu lisää tiedon tarvetta.
 - Esimerkiksi kunnan kulttuurikoordinaattorit tai aluetoimijat lisäävät tietoa ja vuorovaikutusta.
 - Kolmannen ja neljännen sektorin toimijoiden perehdyttäminen oman kunnan toimintamuotoihin ja prosesseihin.
 - Keskustelun lisääminen yhteisistä päämääristä ja toiminnan tavoitteista yli kunta- ja sektorirajojen. Yhteistyö vaatii rakenteiden lisäksi aktiivisia toimenpiteitä. Toimiala- ja ammattikuntarajat voivat haastaa yhteistyötä myös kunnan sisällä. Keskustelua tulee lisätä myös kuntien sisällä.
 - Oman toiminnan ja yhteistyön lähtökohtien selkeyttäminen ja viestiminen.
 - Kunkin mukana olevan toimijan vahvuuksien ja resurssien hyödyntäminen.
 - Toimijoiden erilaisten toiveiden, tarpeiden ja tavoitteiden huomioon ottaminen ja hyväksyntä. Lähtökohdat ja halu vaihtelevat.
 - Toimintamallien arviointi, hyvien toimintamallien siirto kuntien eri sektorien sekä toimijoiden välillä.

- Valmiuksien luominen verkostomaiselle toiminnalle ja viestinnälle fasilitoinnin ja koulutuksen avulla.

LÄHTEET

- Alapuro, R. ja Stenius, H. (toim.) (2010). *Nordic Associations in a European Perspective*. Baden-Baden: Nomos.
- Andersen, O. J. 2008. A Bottom-Up Perspective on Innovations, Mobilizing Knowledge and Social Capital through Innovative Processes of Bricolage, *Administration and Society* 40 (1), 54 – 78.
- Eräsaari, L. (2016). Yhteisösuhteille perustuva sosiaalityö, Teoksessa: M. Törrönen, K. Hänninen, P. Jouttimäki, T. Lehto-Lunden, P. Salovaara ja M. Veistilä, toim. *Vastavuoroinen sosiaalityö*. Tallinna: Gaudeamus. 109–123.
- Halonen K. (2011). *Kulttuurituottajat taiteen ja talouden risteyskohdassa*. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.
- Heiskanen, I., Ahonen, P. ja Oulasvirta, L. (2005). *Taiteen ja kulttuurin rahoitus ja ohjaus: kipupisteet ja kehitysvaihtoehdot*. Cuporen julkaisu 6. Helsinki: Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämisyhdistys.
- Heiskanen I. (2015). Johdanto. Teoksessa: Heiskanen, I., Kangas, A. ja Mitchell, R., toim. *Taiteen ja kulttuurin kentät*. Helsinki: Tietosanoma. 19–22.
- Häyrynen, M. (2017). *Kulttuusuunnittelu, kulttuurikartoitus ja suomalainen kaupunkikehittäminen*. Teoksessa: M. Häyrynen & A. Wallin (toim.): *Kulttuurisuunnittelu. Kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*. SKS, Tietolipas 258.
- Kangas, A. (2003). *Kolmas sektori ja kulttuuripolitiikka*. Teoksessa: S. Hänninen, A. Kangas ja M. Siisiäinen, toim. *Mitä yhdistykset välittävät. Tutkimuskohteena kolmas sektori*. Jyväskylä: Atena Kustannus.
- Luoto, I. (2016). *Tapahtui Tankokarilla – Paikkaperustainen ajattelu ja paikan tekemisen tavat*. Teoksessa: S. Riukulehto, toim. *Kunnat, rajat kulttuuri – Muutoskokemuksia*. Helsinki: SKS. 77–105.
- Matthies, A.-L. (1999). ”Ekonomistisen ja eettisen vuoropuhelu kolmannesta sektorista”. Teoksessa: L. Hokkanen, P. Kinnunen ja M. Siisiäinen, toim. *Haastava kolmas sektori. Pohdintoja tutkimuksen ja toiminnan moninaisuudesta*. Jyväskylä: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto. 40 – 61.
- MDI (2017). *Valtakunnallinen kuntakysely kuntien päättäjien ja ylimpien viranhaltijoiden näkemyksiä tulevaisuuden kunnasta*: <http://www.mdi.fi/content/uploads/2017/12/mdikuntakysely2017.pdf>. [5.8.2018.]
- Mulgan, G. (2006). *The Process of Social Innovation*. *Innovations: Technology, Governance, Globalization* 1 (2), 145 – 162.
- Möttönen, S. ja Niemelä, J. (2005). *Kunta ja kolmas sektori: yhteistyön uudet muodot*. Jyväskylä: PS-Kustannus.

- Nylund, M. (2005). Osallisuus ja osallistuminen kansalaistoiminnassa. Teoksessa: T. Kopomaa ja T. Meltti, toim. Kaupunkisosaalityötä paikantamassa. Helsinki: Yliopistopaino. 141–156.
- Opetushallitus (2018). Opetus- ja kulttuuritoimen rahoitusjärjestelmän raportit. [<https://vos.oph.fi/rap/>]
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2014). Osaamisella ja luovuudella hyvinvointia: Opetus- ja kulttuuriministeriön tulevaisuuskatsaus 2014. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2014:18. Helsinki. Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2017). Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategia 2025. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:20. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2018). Kuntien kulttuuritoiminnasta annetun lain uudistaminen. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:23. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Pihlaja, R. (2010). Kolmas sektori ja julkinen valta. Kunnallisan kehittämissäätiön tutkimusjulkaisut 61. Helsinki: Kunnallisan kehittämissäätiö.
- Pohjois-Suomen aluehallintovirasto (2014). Aluehallintovirastojen keskeiset arviot peruspalvelujen tilasta 2013. Aluehallintovirastojen suorittama toimialansa peruspalvelujen arviointi. Pohjois-Suomen aluehallintoviraston julkaisuja.
- Pohjois-Suomen aluehallintovirasto (2018). Vuotta 2017 koskeva peruspalvelujen arviointi. Aluehallintovirastojen suorittama toimialansa peruspalvelujen arviointi: <http://www.patio.fi/pepa-2017> [14.11.2018]
- Putnam, R. D. (1993). Making democracy work. Civic traditions in modern Italy. Princeton: Princeton University Press.
- Putnam, R. D. (1995). Bowling Alone: America's Declining Social Capital. *Journal of Democracy* 6 (1). 65–78.
- Renko, V. & Ruusuvirta, M. (2018). Kuntien kulttuuritoiminta lukujen valossa IV. Kulttuuritoiminnan kustannukset 24 kaupungissa vuonna 2016. Helsinki: Cupore ja Suomen Kuntaliitto
- Saukkonen P. ja Ruusuvirta M. (2009). Toiveet, tavoitteet ja todellisuus. Tutkimus kulttuuripolitiikasta 23 kaupungissa. Cuporen julkaisuja 15. Helsinki: Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämmissäätiö.
- Ruusuvirta, M. & Saukkonen, P. (2009). Kolmannen sektorin osaaminen ja osaamisen kehittämistarpeet hyvinvointipalvelujen tarjoamisessa ja tuottamisessa. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisoalojen kolmas sektori hyvinvointipalvelujen tarjoajana -kehittämishankkeeseen osallistuville yhteisöille kohdistettu selvitys. Helsinki: Kolmas lähde.
- Ruusuvirta, M. & Saukkonen, P. (2014). Kuntien kulttuuritoiminta lukujen valossa III. Kulttuuritoiminnan kustannukset 24 kaupungissa vuonna 2013. Helsinki: Cupore ja Suomen Kuntaliitto.

- Saukkonen, P. ja Sivonen O. (2016). Taiteen ja kulttuurin toimijat, toiminta ja merkitys. Tapauskohteina Hyvinkää, Lohja ja Porvoo. Cuporen verkkojulkaisuja 40. Helsinki: Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämssäätiö.
- Siisiäinen, M. (1996). Mihin yhdistyksiä tarvitaan? Teoksessa: V. Riikonen ja M. Siisiäinen, toim. Yhdistys 2000. Helsinki: Opintotoiminnan keskusliitto.
- Stranius, L. (2009). Epämuodollinen kansalaistoiminta – järjestötoiminnasta kevytaktivismiin. Teoksessa: T. Kankainen, H. Pessala, M. Siisiäinen, L. Stranius, H. Wass ja N. Wilhelmsson. Suomalaiset osallistujina. Katsaus suomalaisen kansalaisvaikuttamisen tilaan ja tutkimukseen. Oikeusministeriön julkaisuja 5. Helsinki: Oikeusministeriö. 139–170.
- Valtiovarainministeriö (2017). Tulevaisuuden kunta – asiantuntijaryhmän muistio sote- ja maakuntauudistuksen vaikutuksista kuntiin. Valtiovarainministeriön julkaisu – 11a/2017. Helsinki: Valtiovarainministeriö.
- Vigier, P. (2007). Towards a Citizen-Driven Innovation System in Europe, A governance approach for a European innovation agenda. Policy paper, Innovation 20 (3). 191 – 202.
- Zimmer, A. ja Freise, M. (2008). Bringing society back in. Civil Society, Social Capital and the Third Sector. Teoksessa: W. A. Maloney ja J. van Deth, toim. Civil Society and Governance in Europe, London: Edward Elgar. 19–42.

Haastatteluaineistot:

Anonyymit haastattelut. (Haastattelut, Sanna Forsell, Äänitteet ja muistiinpanot)

LIITE 1. KYSELYLOMAKE, VALTAKUNNALLINEN TOIMIJAKYSELY

Kysely valtakunnallisille kolmannen sektorin yhteisöille toiminnasta, yhteistyöstä ja muutostekijöistä kulttuurin alalla

Hyvä vastaanottaja,

Turun yliopiston maisemantutkimuksen oppiaine ja Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore toteuttavat Kulttuurialan kolmannen ja neljännen sektorin rooli - selvityksen. Selvitys kartoittaa kulttuurialan kolmannen ja neljännen sektorin nykytilaa paikallisen ja alueellisen kehittämisen näkökulmasta sekä arvioi sektoreita koskevia muutostekijöitä. Selvityksen toimeksiantaja on opetus- ja kulttuuriministeriö.

Sektoreiden väliset rajapinnat ovat muutoksessa esimerkiksi kunnallista tehtäväkenttää muokkaavan sote- ja maakuntauudistuksen myötä. Siksi tieto on hyvin tärkeää. Toivomme teidän vastaavan kyselyyn viimeistään 25.4.2018.

Käsillä oleva kysely koskee valtakunnallisten kolmannen sektorin yhteisöjen näkökulmaa toimintaan, yhteistyöhön ja muutostekijöihin kulttuurin alalla.

Kulttuurin alalla tarkoitetaan tässä ammatillista ja harrastuspohjaista taiteellista ja kulttuurista työtä ja toimintaa sekä kulttuuriperinnön vaalimista, tallentamista ja säilyttämistä.

1 Taustatiedot ja toiminta

1.1 Vastaajan nimi

1.2 Vastaajan tehtävänimike

1.3 Yhteisön nimi

1.4 Yhteisön perustamisvuosi

1.5 Jäsenmäärä vuonna 2017

- Joista kuntajäseniä

- Joista muita yhteisöjäseniä

- Joista muita jäseniä

1.6 Kuvatkaa lyhyesti yhteisönne päätehtävää sekä tärkeimpiä tavoitteita/päämääriä

1.7 Kuinka merkittävän osan kulttuuritoiminta muodostaa koko toiminnastanne?

- Hyvin merkittävän osan

- Jonkin verran merkittävän osan

- Vain vähän merkittävän osan

- Ei lainkaan merkittävän osan

- En osaa sanoa merkittävän osan

1.8 Kuvatkaa lyhyesti yhteisönne toimintaa kulttuurin alalla tällä hetkellä

1.9 Tässä voitte halutessanne antaa lisätietoja kysymyksiin 1.1-1.8 (taustatiedot ja toiminta)

2 Nykytila ja tavoitteet

2.1 Alla on listattu yleisiä paikalliseen ja alueelliseen kehittämiseen liittyviä tavoitteita. Valitkaa kolme (3) tärkeintä tavoitetta/vaikutusta, joita näette yhteisönne kulttuuritoiminnan erityisesti edistävän tällä hetkellä. *Alueellisen ja paikallisen kehittämisen tavoitteena on muun muassa kansalaisten hyvän elämän ja yritysten menestymisen edellytysten edistäminen.*

- Alueen vetovoimaisuuden lisääminen
- Työpaikkojen luominen alueella
- Elinkeinotoiminnan lisääminen
- Asukkaiden hyvinvoinnin lisääminen
- Osallisuuden ja yhteisöllisyyden lisääminen
- Paikallisen identiteetin vahvistaminen
- Asukkaiden vaikutusmahdollisuuksien lisääminen
- Turvallisuuden lisääminen
- Yhteiskunnallisten uudistusten edistäminen
- Muu tavoite 1, mikä?
- Muu tavoite 2, mikä?
- Muu tavoite 3, mikä?
- Yhteisön kulttuuritoiminta ei edistä alueelliseen ja paikalliseen kehittämiseen liittyviä tavoitteita
- En osaa sanoa

2.2 Alla on listattu yleisiä kulttuuritoimintaan ja -palveluihin liittyviä tavoitteita. Valitkaa kolme (3) tärkeintä tavoitetta, joita näette yhteisönne kulttuuritoiminnan erityisesti edistävän tällä hetkellä.

- Taiteen ja kulttuurin laadun vahvistaminen
- Kulttuuripalvelujen saatavuuden edistäminen (*Saatavuudella tarkoitetaan sitä, paljonko ja minkälaisia kulttuuripalveluja kunnassa on tarjolla*)
- Kulttuuripalvelujen saavutettavuuden edistäminen (*Saavuttavuudella tarkoitetaan sitä, millä tavoin ja miten hyvin kunnan kulttuuripalvelut ovat erilaisten ihmisten käytettävissä*)
- Taiteen ja kulttuurin toimintaedellytysten parantaminen (*esimerkiksi alan edunvalvonta ja kehittäminen*)
- Taiteen ja kulttuurin harrastusmahdollisuuksien lisääminen
- Kulttuuritoiminnan ja muiden toiminnan alueiden välisen yhteistyön lisääminen (esimerkiksi hyvinvoinnin edistämisessä)
- Muu tavoite 1, 2, 3, mikä?

- Yhteisön kulttuuritoiminta ei edistä tavoitteita/vaikutuksia
- En osaa sanoa

2.3 Avoin kenttä (mahdolliset kommentit osioon 2)

3 Yhteistyö

3.1 Alla on listattu toimijoita julkiselta sektorilta, kolmannelta sektorilta ja yksityiseltä sektorilta. Valitkaa toimijat joiden kanssa teitte yhteistyötä kulttuurin alalla vuonna 2017.

3.1.1 Kolmas sektori, neljäs sektori ja yritykset

Kolmas sektori

Neljäs sektori

Yritykset

Muu, mikä?

Ei yhteistyötä

En osaa sanoa

3.1.2 Julkinen sektori, valtakunnallinen taso

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Muu ministeriö, mikä

Muu julkisen sektorin valtakunnallinen toimija, mikä

Ei yhteistyötä

En osaa sanoa

3.1.3 Julkinen sektori, alueellinen taso

Aluehallintovirasto

Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus

Maakunnan liitto

Taiteen edistämiskeskuksen aluetoimipiste

Muu, mikä?

Ei yhteistyötä

En osaa sanoa

3.1.4 Julkinen sektori, kunnallinen taso

Kulttuuritoimi tai vastaava

Sosiaali- ja terveystoimi tai vastaava

Sivistys- ja koulutustoimi tai vastaava

Muu, mikä?

Ei yhteistyötä

En osaa sanoa

3.2 Oliko yhteisöllänne seuraavia toiminnan muotoja yhden tai useamman kunnan kanssa kulttuurin alalla vuonna 2017?

Kumppanuus-, yhteistoiminta- tai hankesopimukset kunnan kanssa

Kunta avusti yhteisöä rahallisesti

Kunta edisti yhteisön toimintaedellytyksiä muulla tavoin kuin rahallisesti (esim. tilojen tarjoaminen, koulutukset, verkostoituminen)
Palvelujen myynti kunnalle
Yhteiset organisaatiot tai toimielimet kunnan kanssa
Epämuodolliset yhteydet ja yhteistyö toiminnan suunnittelussa, koordinoinnissa ym.
Jokin muu, mikä

3.3 Mainitkaa omasta näkökulmastanne 1-3 kolmannen sektorin merkittävintä vahvuutta kulttuuritoiminnan ja -palvelujen toteuttajana kunnissa.

3.4 Mainitkaa omasta näkökulmastanne 1-3 kolmannen sektorin merkittävintä heikoutta kulttuuritoiminnan ja -palvelujen toteuttajana kunnissa.

3.5 Avoin kenttä (kommentit osioon 3)

4 Muutostekijät ja yhteistyön suunta

4.1 Alla on listattu yleisiä paikalliseen ja alueelliseen kehittämiseen liittyviä tavoitteita. Arvioikaa omasta näkökulmastanne kulttuurialan kolmannen sektorin roolia tavoitteiden edistämässä kymmenen vuoden päästä. (Hyvin merkittävä, jonkin verran merkittävä, vähän merkittävä, ei merkitystä, en osaa sanoa)

- Alueen vetovoimaisuuden lisääminen
- Työpaikkojen luominen alueella
- Elinkeinotoiminnan lisääminen
- Asukkaiden hyvinvoinnin lisääminen
- Osallisuuden ja yhteisöllisyyden lisääminen
- Paikallisen identiteetin vahvistaminen
- Asukkaiden vaikutusmahdollisuuksien lisääminen
- Turvallisuuden lisääminen
- Yhteiskunnallisten uudistusten edistäminen
- Muu tavoite, mikä ja millainen merkitys?

4.2 Arvioikaa kulttuurialan kolmannen sektorin toimijoiden merkitystä kulttuuritoiminnan ja -palvelujen toteuttamisessa kunnissa kymmenen vuoden päästä.

Merkitys kasvaa nykytilanteeseen verrattuna

Merkitys pysyy ennallaan nykytilanteeseen verrattuna

Merkitys vähenee nykytilanteeseen verrattuna

Ei merkitystä

En osaa sanoa

4.3 Mainitkaa 1-3 merkittävintä mahdollisuutta, joita näette kolmannen sektorin yhteistyössä kuntien kanssa tulevaisuudessa kulttuurin alalla

4.4 Mainitkaa 1-3 merkittävintä haastetta/uhkaa, joita näette kolmannen sektorin yhteistyössä kuntien kanssa tulevaisuudessa kulttuurin alalla

4.5 Onko yhteisöllänne tavoitteita liittyen kolmannen sektorin ja kuntien yhteistyöhön kulttuurin alalla?

Kyllä, millaisia

Ei

En osaa sanoa

4.6 Avoin kenttä (mahdolliset kommentit osioon 4)

LIITE 2. KYSELYLOMAKE, PAIKALLINEN TOIMIJAKEYSELY

Hyvä vastaanottaja,

Turun yliopiston maisemantutkimuksen oppiaine ja Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore toteuttavat Kulttuurialan kolmannen ja neljännen sektorin rooli - selvityksen.

Selvitys kartoittaa kulttuurialan kolmannen ja neljännen sektorin nykytilaa paikallisen ja alueellisen kehittämisen näkökulmasta sekä arvioi sektoreita koskevia muutostekijöitä. Selvityksen toimeksiantaja on opetus- ja kulttuuriministeriö. Sektoreiden väliset rajapinnat ovat muutoksessa esimerkiksi kunnallista tehtäväkenttää muokkaavan sote- ja maakuntauudistuksen myötä. Siksi tieto on hyvin tärkeää.

Toivomme teidän vastaavan kyselyyn viimeistään 20.5.2018. mennessä. Kyselylomakkeen täyttämiseen on hyvä varata 10 minuuttia.

Kyselyn toteuttaja on Turun yliopisto. Kyselyvastaukset raportoidaan siten, ettei yksittäistä vastaajaa voi tunnistaa.

Taustatiedot

1. Vastaajan nimi
2. Organisaation nimi
3. Organisaation perustamisvuosi
4. Vastaajan tehtävä organisaatiossa
5. Kunta
 - Espoo
 - Luumäki
 - Masku
 - Pori
 - Sipoo
 - Turku

6. Jäsenmäärä vuonna 2017

Toiminta ja yhteistyö kulttuurin saralla

7. Kuvatkaa lyhyesti organisaationne päätehtävää.
8. Kuvatkaa lyhyesti organisaationne tärkeimpiä tavoitteita / päämääriä.

9. Onko organisaatiollanne tavoitteita liittyen paikalliseen ja alueelliseen kehittämiseen?

- Kyllä
- Ei
- En osaa sanoa

10. Kuvatkaa lyhyesti organisaationne toiminnan kulttuurisisältöjä tällä hetkellä.

Yhteistyö kunnallisen tason kanssa

11. Millaisia yhteistyön muotoja organisaatiollanne oli kunnallisen tason kanssa kulttuurin alalla vuonna 2017?

- Rahoitusyhteistyö
- Verkostoyhteistyö
- Koulutus- ja tiedotusyhteistyö
- Kumppanuusyhteistyö
- Muu yhteistyö, mikä
- Ei yhteistyötä
- Ei osaa sanoa

12. Oletteko ollut mukana hankkeissa, joihin on osallistunut kunnasta useamman kuin yhden hallintokunnan tai toimialan edustajia?

- Kyllä
- Ei
- En osaa sanoa

13. Mainitkaa 1-3 kolmannen sektorin merkittävintä vahvuutta kulttuuritoiminnan ja -palvelujen toteuttajana kunnissa.

14. Mainitkaa 1-3 kolmannen sektorin merkittävintä heikkoutta kulttuuritoiminnan ja -palvelujen toteuttajana kunnissa.

Muutostekijät ja yhteistyön suunta

15. Arvioikaa kolmannen sektorin toimijoiden merkitystä kulttuuritoiminnan ja -palvelujen toteuttamisessa kunnissa kymmenen vuoden päästä.

- Merkitys kasvaa

- Merkitys pysyy ennallaan
- Merkitys vähenee
- Ei merkitystä
- En osaa sanoa

16. Mainitkaa 1-3 merkittävintä mahdollisuutta, joita näette kolmannen sektorin yhteistyössä kuntien kanssa tulevaisuudessa.

17. Mainitkaa 1-3 merkittävintä haastetta/uhkaa, joita näette kolmannen sektorin yhteistyössä kuntien kanssa tulevaisuudessa.

LIITE 3. KYSELYLOMAKE, VALTAKUNNALLINEN KUNTAKYSELY

Kysely kuntien kulttuurivastaaville kolmannen sektorin toiminnasta ja merkityksestä kulttuurin toimialalla kunnassa

Hyvä vastaanottaja,

Turun yliopiston maisemantutkimuksen oppiaineen ja Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cuporen *Kulttuurialan kolmannen ja neljännen sektorin rooli* -selvitys kartoittaa kulttuurialan kolmannen ja neljännen sektorin nykytilaa paikallisen ja alueellisen kehittämisen näkökulmasta sekä arvioi sektoreita koskevia muutostekijöitä. Selvityksen toimeksiantaja on opetus- ja kulttuuriministeriö.

Sektoreiden väliset rajapinnat ovat muutoksessa esimerkiksi kunnallista tehtäväkenttää muokkaavan sote- ja maakuntauudistuksen myötä. Siksi tieto on hyvin tärkeää. Kyselyn tuloksia voidaan hyödyntää myös kuntien kulttuuritoiminnasta annetun lain uudistamisessa. Toivomme teidän vastaavan kyselyyn viimeistään 23.2.2018.

Käsillä oleva kysely koskee kuntanne kulttuuritoimen näkökulmaa kolmannen ja neljännen sektorin nykytilaan, muutokseen ja merkitykseen kunnassanne.

Tässä kyselyssä yhteiskunnan ajatellaan jakautuvan yksityisiin markkinoihin, julkiseen sektoriin, kolmanteen sektoriin sekä neljänteen sektoriin.

Kolmannella sektorilla tarkoitetaan yhdistyksiä ja säätiöitä sekä uusosuustoiminnallisia organisaatioita, joiden toiminnan lähtökohtana ei ole voiton tavoittelu tai muun välittömän taloudellisen hyödyn hankkiminen.

Neljännellä sektorilla tarkoitetaan tässä järjestäytymätöntä kansalaisaktivismia/toimintaa, joka organisoituu kevyesti ja toimii nopeasti esimerkiksi sosiaalisen median avulla.

Tässä kyselyssä *kolmannella sektorilla* viitataan sekä perinteiseen ja organisoituun toimintaan (kolmas sektori) että järjestäytymättömään toimintaan (neljäs sektori).

1. TAUSTATIEDOT

- 1.1 Vastaajan nimi
- 1.2 Vastaajan tehtävänimike
- 1.3 Vastaajan sähköpostiosoite
- 1.4 Kunta
- 1.5 Kuinka kauan olette työskennellyt kuntanne kulttuuritoimessa (tai vastaavassa)?
 - Alle 5 vuotta
 - 5–10 vuotta
 - Yli 10 vuotta
 - En osaa sanoa

KYSYMYKSET KOHDEKUNNILLE

Seuraavat kaksi avointa kysymystä kohdistetaan Espoon, Maskun, Porin, Sipoon, Luumäen ja Turun kunnille sekä muille Satakunnan ja Varsinais-Suomen maakuntien kunnille. Niissä voitte laajemmin ja yleisellä tasolla kertoa näkemyksistänne kolmannen sektorin nykytilasta ja merkityksestä.

- a. Miten näette kulttuurialan kolmannen ja neljännen sektorin toiminnan merkityksen kulttuuripalveluiden tuottajana?
- b. Miten kuvailisitte kulttuurialan kolmannen ja neljännen sektorin nykytilaa paikallisen ja alueellisen kehittämisen näkökulmasta?

2. KOLMANNEN SEKTORIN NYKYTILA JA MERKITYS

Tämän osion kysymykset koskevat kolmannen sektorin nykytilaa ja merkitystä kuntien kulttuuritoiminnan sekä paikallisen ja alueellisen kehittämisen näkökulmasta. Kolmannella sektorilla viitataan sekä perinteiseen ja organisoituun toimintaan (kolmas sektori) että järjestäytymättömään toimintaan (neljäs sektori).

2.1 Mainitaanko kolmas sektori, kansalaistoiminta tai vastaava seuraavissa kunnassanne voimassa olevissa strategiadokumenteissa?

- Kuntastrategia, kaupunkistrategia tai vastaava
 - Kyllä
 - Ei
 - En osaa sanoa
 - Kunnassa ei ole voimassa kyseistä dokumenttia
- Kulttuuristrategia, -suunnitelma tai vastaava
 - Kyllä
 - Ei
 - En osaa sanoa
 - Kunnassa ei ole voimassa kyseistä dokumenttia

- Kansalaistoiminnan strategia, järjestöstrategia tai vastaava
 - Kyllä
 - Ei
 - En osaa sanoa
 - Kunnassa ei ole voimassa kyseistä dokumenttia

2.2 Oliko kuntanne kulttuuritoimella (tai vastaavalla) seuraavia toiminnan muotoja kolmannen sektorin toimijoiden kanssa vuonna 2017?

	Kyllä	Ei	EOS
Kunnan ja kolmannen sektorin toimijoiden väliset kumppanuus-, yhteistoiminta- tai hankesopimukset			
Kolmannen sektorin toimijoiden avustaminen rahallisesti			
Kolmannen sektorin toimijoiden toimintaedellytysten edistäminen muulla tavoin kuin rahallisesti (esim. tilojen tarjoaminen, koulutukset, verkostoituminen)			
Palvelujen ostaminen kolmannen sektorin toimijoilta			
Kunnan ja kolmannen sektorin toimijoiden yhteiset organisaatiot tai toimielimet			
Epämuodolliset yhteydet ja yhteistyö toiminnan suunnittelussa, koordinoinnissa ym.			
Jokin muu, mikä?			

2.3 Oliko kuntanne vuonna 2017 mukana sellaisissa kulttuurialan kolmannen sektorin yhteisöissä, joissa oli mukana myös muita kuntia? *Tällaisia ovat esimerkiksi Lapin Alue-teatteriyhdistys ry, jonka jäseniksi voivat liittyä pohjoissuomalaiset kunnat, kuntayhtymät tai kunnan omistamat rekisteröidyt yhtiöt.*

- Kyllä (millaisissa)?
- Ei
- En osaa sanoa

2.4 Toteuttiko kolmas sektori seuraavia kulttuuritoimintoja kunnassanne vuonna 2017? Kysymys koskee sekä kunnan tukemaa toimintaa että kolmannen sektorin ilman kunnan tukea toteuttamaa toimintaa.

	Kyllä	Ei	EOS
- Esittävä taide (teatteri, tanssi, sirkus, ooppera): pysyvä ammatillinen toiminta			
- Esittävä taide (teatteri, tanssi, sirkus, ooppera): kesäteatteri tai vastaava			
- Esittävä taide (teatteri, tanssi, sirkus, ooppera): kunnassa vieraileva esittävän taiteen esitys			
- Esittävä taide (teatteri, tanssi, sirkus, ooppera): muu esittävän taiteen toiminta			
- Musiikkitoiminta (orkesterit, yhtyeet ym.): pysyvä ammatillinen toiminta			
- Musiikkitoiminta (orkesterit, yhtyeet ym.): kunnassa vieraileva musiikkiesitys			
- Musiikkitoiminta (orkesterit, yhtyeet ym.): muu musiikkitoiminta			
- Museotoiminta: päätoimisesti ja ammatillisesti hoidettu museo			
- Museotoiminta: muu paikallinen museo			
- Galleria tai muu näyttelytila			
- Elokvatoiminta			
- Kulttuuriharrastustoiminta (esim. kuoro, teatteri, leiri, kerho)			
- Taiteen perusopetus			
- Kulttuuritapahtuma (esim. festivaali tai paikallinen juhla)			
- Muu kulttuuripalvelu, mikä?			

2.5 Alla on listattu yleisiä kulttuuritoimintaan ja -palveluihin liittyviä tavoitteita. Valitkaa kolme (3) tärkeintä tavoitetta, joihin kuntanne pyrkii yhteistyöllä kolmannen sektorin toimijoiden kanssa tällä hetkellä.

- Taiteen ja kulttuurin laadun vahvistaminen
- Kulttuuripalvelujen saatavuuden edistäminen (*Saatavuudella tarkoitetaan sitä, paljonko ja minkälaisia kulttuuripalveluja kunnassa on tarjolla*)
- Kulttuuripalvelujen saavutettavuuden edistäminen (*Saavuttavuudella tarkoitetaan sitä, millä tavoin ja miten hyvin kunnan kulttuuripalvelut ovat erilaisten ihmisten käytävissä*)

- Taiteen ja kulttuurin toimintaedellytysten parantaminen (*esimerkiksi alan edunvalvonta ja kehittäminen*)
- Taiteen ja kulttuurin harrastusmahdollisuuksien lisääminen
- Kulttuuritoiminnan ja muiden toiminnan alueiden välisen yhteistyön lisääminen
- Kunnan kulttuuritoiminnan kustannusten karsiminen
- Muu tavoite 1, 2, 3, mikä?
- Kunta ei tee yhteistyötä kolmannen sektorin kanssa
- En osaa sanoa

2.6 Mainitkaa 1 - 3 kolmannen sektorin merkittävintä vahvuutta kulttuuritoiminnan ja -palvelujen toteuttajana omassa kunnassanne?

2.7 Mainitkaa 1 - 3 kolmannen sektorin merkittävintä heikkoutta kulttuuritoiminnan ja -palvelujen toteuttajina omassa kunnassanne?

2.8 Alla on listattu yleisiä paikalliseen ja alueelliseen kehittämiseen liittyviä tavoitteita. Valitkaa kolme (3) tärkeintä tavoitetta, joita näette kulttuurialan kolmannen sektorin toiminnan erityisesti edistävän tällä hetkellä. *Alueellisen ja paikallisen kehittämisen tavoitteena on muun muassa kansalaisten hyvän elämän ja yritysten menestymisen edellytysten edistäminen.*

- Alueen vetovoimaisuuden lisääminen
- Työpaikkojen luominen alueella
- Elinkeinotoiminnan lisääminen
- Asukkaiden hyvinvoinnin lisääminen
- Osallisuuden lisääminen
- Paikallisen identiteetin vahvistaminen
- Yhteisöllisyyden vahvistaminen
- Kansalaislähtöisen toiminnan vahvistaminen
- Lähidemokratian vahvistaminen
- Turvallisuuden lisääminen
- Yhteiskunnallisten uudistusten edistäminen
- Muu tavoite 1,2, 3 mikä?
- Kulttuurialan kolmannella sektorilla ei ole merkitystä alueellisessa ja paikallisessa kehittämisessä
- En osaa sanoa

2.9 Tässä voitte halutessanne antaa lisätietoja kysymyksiin 2.1–2.8 liittyen (kyselyn osio 2):

3. KOLMANNEN SEKTORIN MUUTOSTEKIJÄT

Tämän osion kysymykset liittyvät kulttuurialan kolmatta sektoria koskeviin muutostekijöihin, jotka vaikuttavat kuntien kulttuuritoimintaan tulevaisuudessa. Kolmannella sektorilla viitataan sekä perinteiseen ja organisoituun toimintaan (kolmas sektori) että järjestäytymättömään toimintaan (neljäs sektori).

3.1 Arvioikaa kulttuurialan kolmannen sektorin toimijoiden merkitystä kulttuuritoiminnan ja -palvelujen toteuttamisessa kunnassanne kymmenen vuoden päästä?

Merkitys kasvaa nykytilanteeseen verrattuna

Merkitys pysyy ennallaan nykytilanteeseen verrattuna

Merkitys vähenee nykytilanteeseen verrattuna

Ei merkitystä

En osaa sanoa

3.2 Arvioikaa seuraavien kunnan ja kolmannen sektorin toimijoiden välisten toiminnan muotojen kehitystä tulevaisuudessa? Arvioikaa tilannetta kymmenen vuoden päähän verrattuna nykytilanteeseen.

	Merki- tys kas- vaa	Merki- tys py- syy en- nallaan	Merki- tys las- kee	EOS	Toimin- tamuo- dolla ei merki- tystä
Kunnan ja kolmannen sektorin toimijoiden väliset kumppanuus-, yhteistoiminta- tai hankesopimukset					
Kolmannen sektorin toimijoiden avustaminen rahallisesti					
Kolmannen sektorin toimijoiden toimintaedellytysten edistäminen muulla tavoin kuin rahallisesti (esim. tilojen tarjoaminen, koulutukset, verkostoituminen)					
Palvelujen ostaminen kolmannen sektorin toimijoilta					

Kunnan ja kolmannen sektorin toimijoiden yhteiset organisaatiot tai toimieliimet					
Epämuodolliset yhteydet ja yhteistyö toiminnan suunnittelussa, koordinoimisissa ym.					
Jokin muu, mikä?					

3.3 Alla on listattu yleisiä paikalliseen ja alueelliseen kehittämiseen liittyviä tavoitteita. Arvioikaa kulttuurialan kolmannen sektorin roolia tavoitteiden edistämässä kunnassanne kymmenen vuoden päästä.

(Hyvin merkittävä - jonkin verran - vähän merkittävä - ei merkitystä - eos)

- Alueen vetovoimaisuuden lisääminen
- Työpaikkojen luominen alueella
- Elinkeinotoiminnan lisääminen
- Asukkaiden hyvinvoinnin lisääminen
- Osallisuuden ja yhteisöllisyyden lisääminen
- Paikallisen identiteetin vahvistaminen
- Asukkaiden vaikutusmahdollisuuksien lisääminen
- Turvallisuuden lisääminen
- Yhteiskunnallisten uudistusten edistäminen
- Muu tavoite, mikä?

3.5 Mainitkaa 1 - 3 merkittävintä mahdollisuutta, joita näette kunnan kulttuuritoimen yhteistyössä kolmannen sektorin toimijoiden kanssa tulevaisuudessa?

3.6 Mainitkaa 1 - 3 merkittävintä haastetta/uhkaa, joita näette kunnan kulttuuritoimen yhteistyössä kolmannen sektorin toimijoiden kanssa tulevaisuudessa?

3.7 Mainitkaa 1 - 3 merkittävintä mahdollisuutta, joita näette kunnan kulttuuritoimen yhteistyössä neljännen sektorin toimijoiden kanssa tulevaisuudessa?

3.8 Mainitkaa 1 - 3 merkittävintä haastetta/uhkaa, joita näette kunnan kulttuuritoimen yhteistyössä neljännen sektorin toimijoiden kanssa tulevaisuudessa?

3.7 Tässä voitte halutessanne antaa lisätietoja kysymyksiin 3.1–3.8 liittyen (kyselyn osio 3)